

T.C.

Ardahan Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı

GÖÇ VE KADIN: ARDAHAN'DA KADINLARIN GÖÇ SORUNSAĞI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Dilek EVLİYAOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Kutay ÜSTÜN

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2023

GÖÇ VE KADIN: ARDAHAN'DA KADINLARIN GÖÇ SORUNSAI İLE İLGİLİ
GÖRÜŞLERİ

Dilek EVLİYAOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Kutay ÜSTÜN

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan, 2023

KABUL VE ONAY

Dilek Evliyaoğlu tarafından hazırlanan “Göç ve Kadın: Ardahan’da Kadınların Göç Sorunsalı ile İlgili Görüşleri” başlıklı bu çalışma, 08.05.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Sibel CENGİZ (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Kutay ÜSTÜN (Danışman)

Doç. Dr. Atıl Cem ÇİÇEK

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mustafa ŞENEL
Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Ardahan Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / Ardahan Üniversitesi Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

08/05/2023

Dilek EVLİYAOĞLU

“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
- Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanım **Dr. Öğr. Üyesi Kutay ÜSTÜN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Dilek EVLİYAOĞLU

ÖN SÖZ

Türkiye göç olgusunun sürekli olarak yaşandığı bir ülkedir. Çalışmada Türkiye'nin en uç bölgelerinden biri olan Doğu Anadolu Bölgesi'nin bir sınır kenti olan Ardahan ilinin temel problemlerinden biri olan göç verme olgusu ve buna sebep veren nedenlerden biri olarak gösterilen kadının göçe ne denli etkisi olduğu araştırılmaya çalışılmıştır.

Konunun belirlenmesi, tez projesine bakış açısının netleşmesi ve çalışmalarımın düzene girmesi konusundaki yönlendirmeleri ile bana rehberlik eden kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Kutay ÜSTÜN ve Dr. Öğr. Üyesi Berivan VARGÜN'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca lisansüstü eğitimim sürecince görüşlerinden ve bilgi birikiminden yararlandığım bütün hocalarıma, tüm destekleri için aileme, dostlarıma özellikle hem akademik hem de arkadaşlık anlamında çok şey paylaştığımız yol arkadaşlarım Ecem Su YILDIZ'a, Okan DAŞDEMİR'e ve canım kardeşim Ruken EVLİYAOĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Dilek EVLİYAOĞLU

Ardahan, 2023

ÖZET

EVLYAOĞLU, Dilek. *Göç ve Kadın: Ardahan’da Kadınların Göç Sorunsalı ile İlgili Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan, 2023.

Türkiye 1950’li yılların sonunda kentleşmeyle birlikte göç olgusunun sürekli olarak yaşandığı bir ülke konumundadır. Türkiye’nin bölgeleri üzerinden bir araştırma yapıldığında en fazla göç veren bölgeler arasında Doğu Anadolu Bölgesi gelmektedir. Tabii ki bu göçlerinde kendi içinde birden çok nedeni vardır. Çalışmamızda bu nedenler makro düzeyde (siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel), mikro düzeyde (Ardahan; şehir, kadın, iş, evlilik vb.) sorunlar ele alınarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çalışmada Doğu Anadolu Bölgesi’nin bir sınır kenti olan ve sürekli göç verme olgusunun gündemde olduğu Ardahan kentinde “Göç ve Kadınların Göç Sorunsalı ile İlgili Görüşleri” araştırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Doğu Anadolu Bölgesi, Ardahan, Göç, Kadın

ABSTRACT

EVLIYAOĞLU, Dilek. *Migration and Women: Women's Views on the Problem of Migration in Ardahan*, Master's Thesis, Ardahan, 2023.

Turkey is in the position of a country where the phenomenon of migration is constantly experienced with the urbanization at the end of the 1950s. When a study is conducted on the regions of Turkey, the Eastern Anatolia Region is among the regions that give the most immigrants. Of course, there are multiple reasons for these migrations. In our study, these reasons were evaluated by considering the problems at the macro level (political, social, economic and cultural), and at the micro level (Ardahan; city, women, work, marriage, etc.). In this context, in the study, "Immigration and Women's Opinions on the Problem of Migration" were tried to be researched in the city of Ardahan, which is a border city of the Eastern Anatolia Region and where the phenomenon of continuous migration is on the agenda.

Keywords:

Eastern Anatolia Region, Ardahan, Migration, Woman

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iv
ÖN SÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	3
GÖÇ.....	3
1.1. GENEL HATLARIYLA GÖÇE BAKIŞ	3
1.1.1. Göç Kavramı	3
1.1.2. Göç Türleri	5
1.1.2.1. Zorunlu Göç.....	6
1.1.2.2. Gönüllü Göç.....	7
1.1.2.3. Dış Göç	7
1.1.2.4. İç Göç	7
1.1.3. Göçün Nedenleri.....	8
1.1.3.1. Ekonomik Nedenler	9
1.1.3.2. Siyasi Nedenler	9
1.1.3.3. Sosyo-Psikolojik Nedenler	10
1.1.3.4. İtici Nedenler	11
1.1.3.5. Çekici Nedenler	11
1.1.3.6. İletici Nedenler	13
1.1.4. Göçün Sonuçları	13
1.2. ARDAHAN ve GÖÇ.....	15
1.2.1. Ardahan İli Hakkında Genel Bilgiler	15
1.2.2. Ardahan İlinin Demografik Yapısı.....	17

1.2.3. Ardahan İlinin Kent ve Kentleşme Kavramları Çerçevesinde Değerlendirilmesi.....	19
1.2.4. Ardahan'da Göç ve Nedenleri.....	22
1.3. ARDAHAN'DA KADIN VE GÖÇ	25
2. BÖLÜM.....	29
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	29
2.1. ÇALIŞMAYA İLİŞKİN ELDE EDİLEN BULGULAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ	31
SONUÇ	87
KAYNAKÇA	92
EKLER.....	95
EK 1. ORİJİNALLİK RAPORU FORMU	95
EK 2. ETİK KURUL İZİN FORMU	96
ÖZ GEÇMİŞ.....	97

KISALTMALAR DİZİNİ

ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
Bkz	Bakınız
DiE	Devlet İstatistik Enstitüsü
M.S	Milattan Sonra
SSK	Sosyal Sigortalar Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
V.b	Ve benzeri
Vs	Vesaire

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Ardahan ilinin toplam nüfusu, aldığı ve verdiği göç endeksi	18
Tablo 2. Ardahan kentinin iller arası verdiği göç bilgileri	24
Tablo 3. Ardahan ilindeki kadın ve erkek oranları	26
Tablo 4. Ardahan ilinde kadın ve erkeklerin verdiği göç oranları	27
Tablo 5. Ardahan ilinin beş ilçesinin yıllara göre toplam nüfus oranları.....	30
Tablo 6. Katılımcıların yaş aralığı (İl Merkezi)	31
Tablo 7. Katılımcıların yaş aralığı (Hanak)	31
Tablo 8. Katılımcıların yaş aralığı (Damal)	31
Tablo 9. Katılımcıların yaş aralığı (Posof).....	31
Tablo 10. Katılımcıların eğitim düzeyi (İl Merkezi).....	32
Tablo 11. Katılımcıların eğitim düzeyi (Hanak)	32
Tablo 12. Katılımcıların eğitim düzeyi (Damal).....	33
Tablo 13. Katılımcıların eğitim düzeyi (Posof)	33
Tablo 14. Katılımcıların medeni durumu (İl Merkezi)	33
Tablo 15. Katılımcıların medeni durumu (Hanak).....	34
Tablo 16. Katılımcıların medeni durumu (Damal)	34
Tablo 17. Katılımcıların medeni durumu (Posof).....	34
Tablo 18. Katılımcıların evlilik yaşları (İl Merkezi).....	35
Tablo 19. Katılımcıların evlilik Yaşları (Hanak)	35
Tablo 20. Katılımcıların evlilik yaşları (Damal).....	35
Tablo 21. Katılımcıların evlilik yaşları (Posof)	35
Tablo 22. Eşinizin eğitim düzeyi nedir? (İl Merkezi)	36
Tablo 23. Eşinizin eğitim düzeyi nedir? (Hanak)	36
Tablo 24. Eşinizin eğitim düzeyi nedir? (Damal)	36
Tablo 25. Eşinizin eğitim düzeyi nedir? (Posof).....	37
Tablo 26. Katılımcıların evlilik kararı (Evlilik yapanlar) (İl Merkezi).....	37
Tablo 27. Katılımcıların evlilik kararı (Evlilik yapanlar) (Hanak)	37
Tablo 28. Katılımcıların evlilik kararı (Evlilik yapanlar) (Damal).....	38
Tablo 29. Katılımcıların evlilik kararı (Evlilik yapanlar) (Posof)	38
Tablo 30. Çocuğunuz var mı? (Evlilik yapanlar) (İl Merkezi)	38

Tablo 31. Çocuğunuz var mı? (Evlilik yapanlar) (Hanak).....	38
Tablo 32. Çocuğunuz var mı? (Evlilik yapanlar) (Damal)	39
Tablo 33. Çocuğunuz var mı? (Evlilik yapanlar) (Posof).....	39
Tablo 34. Kaç çocuğunuz var? (Evlilik yapanlar) (İl Merkezi)	39
Tablo 35. Kaç çocuğunuz var? (Evlilik yapanlar) (Hanak)	39
Tablo 36. Kaç çocuğunuz var? (Evlilik yapanlar) (Damal)	40
Tablo 37. Kaç çocuğunuz var? (Evlilik yapanlar) (Posof).....	40
Tablo 38. Ücretli olarak herhangi bir işte çalışıyor musunuz? (İl Merkezi).....	40
Tablo 39. Ücretli olarak herhangi bir işte çalışıyor musunuz? (Hanak)	40
Tablo 40. Ücretli olarak herhangi bir işte çalışıyor musunuz? (Damal)	40
Tablo 41. Ücretli olarak herhangi bir işte çalışıyor musunuz? (Posof).....	41
Tablo 42. Katılımcıların çalışmama nedeni (Çalışmayanlar) (İl Merkezi)	41
Tablo 43. Katılımcıların çalışmama nedeni (Çalışmayanlar) (Hanak)	42
Tablo 44. Katılımcıların çalışmama nedeni (Çalışmayanlar) (Damal)	42
Tablo 45. Katılımcıların çalışmama nedeni (Çalışmayanlar) (Posof).....	42
Tablo 46. Çalışmak isterseniz eşiniz bunu nasıl karşılar? (Evli olup çalışmayanlar) (İl Merkezi)	43
Tablo 47. Çalışmak isterseniz eşiniz bunu nasıl karşılar? (Evli olup çalışmayanlar) (Hanak).....	43
Tablo 48. Çalışmak isterseniz eşiniz bunu nasıl karşılar? (Evli olup çalışmayanlar) (Damal)	43
Tablo 49. Çalışmak isterseniz eşiniz bunu nasıl karşılar? (Evli olup çalışmayanlar) (Posof).....	43
Tablo 50. Eşiniz çalışıyor mu? (Evlilik yapanlar) (İl Merkezi).....	44
Tablo 51. Eşiniz çalışıyor mu? (Evlilik yapanlar) (Hanak)	44
Tablo 52. Eşiniz çalışıyor mu? (Evlilik yapanlar) (Damal)	44
Tablo 53. Eşiniz çalışıyor mu? (Evlilik yapanlar) (Posof).....	44
Tablo 54. Eşin iş durumu (İl Merkezi).....	45
Tablo 55. Eşin iş durumu (Hanak)	45
Tablo 56. Eşin iş durumu (Damal).....	45
Tablo 57. Eşin iş durumu (Posof)	45
Tablo 58. Katılımcıların aylık geliri (İl Merkezi)	46

Tablo 59. Katılımcıların aylık geliri (Hanak)	46
Tablo 60. Katılımcıların aylık geliri (Damal)	46
Tablo 61. Katılımcıların aylık geliri (Posof).....	47
Tablo 62. Ailedeki toplam birey sayısı (İl Merkezi).....	47
Tablo 63. Ailedeki toplam birey sayısı (Hanak)	47
Tablo 64. Ailedeki toplam birey sayısı (Damal).....	48
Tablo 65. Ailedeki toplam birey sayısı (Posof)	48
Tablo 66. Oturduğunuz ev kime ait? (İl Merkezi)	48
Tablo 67. Oturduğunuz ev kime ait? (Hanak).....	49
Tablo 68. Oturduğunuz ev kime ait? (Damal)	49
Tablo 69. Oturduğunuz ev kime ait? (Posof).....	49
Tablo 70. Herhangi bir sosyal güvenceniz (sigortanız) var mı? (İl Merkezi).....	49
Tablo 71. Herhangi bir sosyal güvenceniz (sigortanız) var mı? (Hanak)	50
Tablo 72. Herhangi bir sosyal güvenceniz (sigortanız) var mı? (Damal).....	50
Tablo 73. Herhangi bir sosyal güvenceniz (sigortanız) var mı? (Posof).....	50
Tablo 74. Hangi sosyal güvenceden yararlanıyorsunuz? (İl Merkezi)	50
Tablo 75. Hangi sosyal güvenceden yararlanıyorsunuz? (Hanak).....	50
Tablo 76. Hangi sosyal güvenceden yararlanıyorsunuz? (Damal).....	51
Tablo 77. Hangi sosyal güvenceden yararlanıyorsunuz? (Posof).....	51
Tablo 78. Yaşadığınız yerden memnun musunuz? (İl Merkezi).....	51
Tablo 79. Yaşadığınız yerden memnun musunuz? (Hanak)	51
Tablo 80. Yaşadığınız yerden memnun musunuz? (Damal).....	52
Tablo 81. Yaşadığınız yerden memnun musunuz? (Posof)	52
Tablo 82. Katılımcıların memnun olmama nedenleri (Memnun olmayanlar) (İl Merkezi)	52
Tablo 83. Katılımcıların memnun olmama nedenleri (Memnun olmayanlar) (Hanak) ..	53
Tablo 84. Katılımcıların memnun olmama nedenleri (Memnun olmayanlar) (Damal) ..	53
Tablo 85. Katılımcıların memnun olmama nedenleri (Memnun olmayanlar) (Posof) ...	53
Tablo 86. Sizce, bulunduğunuz yerin yaşam koşullarından en fazla hangi çocuğunuz etkilenmektedir? (İl Merkezi)	54
Tablo 87. Sizce, bulunduğunuz yerin yaşam koşullarından en fazla hangi çocuğunuz etkilenmektedir? (Hanak).....	54

Tablo 88. Sizce, bulunduğunuz yerin yaşam koşullarından en fazla hangi çocuğunuz etkilenmektedir? (Damal).....	54
Tablo 89. Sizce, bulunduğunuz yerin yaşam koşullarından en fazla hangi çocuğunuz etkilenmektedir? (Posof).....	54
Tablo 90. Hangi çocuğunuzun okutulmasına öncelik verirsiniz? (Çocuğu Olanlar) (İl Merkezi).....	55
Tablo 91. Hangi çocuğunuzun okutulmasına öncelik verirsiniz? (Çocuğu Olanlar) (Hanak).....	55
Tablo 92. Hangi çocuğunuzun okutulmasına öncelik verirsiniz? (Çocuğu Olanlar) (Damal)	55
Tablo 93. Hangi çocuğunuzun okutulmasına öncelik verirsiniz? (Çocuğu Olanlar) (Posof).....	56
Tablo 94. Katılımcıların kız ya da erkek çocuklarının küçük yaşta evlenmesine bakış açısı (İl Merkezi).....	57
Tablo 95. Katılımcıların kız ya da erkek çocuklarının küçük yaşta evlenmesine bakış açısı (Hanak)	57
Tablo 96. Katılımcıların kız ya da erkek çocuklarının küçük yaşta evlenmesine bakış açısı (Damal)	58
Tablo 97. Katılımcıların kız ya da erkek çocuklarının küçük yaşta evlenmesine bakış açısı (Posof).....	58
Tablo 98. Katılımcıların küçük yaşta evliliğe olumlu bakmama nedenleri (Olumlu bakmayanlar) (İl Merkezi)	59
Tablo 99. Katılımcıların küçük yaşta evliliğe olumlu bakmama nedenleri (Olumlu bakmayanlar) (Hanak).....	59
Tablo 100. Katılımcıların küçük yaşta evliliğe olumlu bakmama nedenleri (Olumlu bakmayanlar) (Damal)	60
Tablo 101. Katılımcıların küçük yaşta evliliğe olumlu bakmama nedenleri (Olumlu bakmayanlar) (Posof).....	60
Tablo 102. Aile içinde alınan kararlarda söz hakkına sahip misiniz? (İl Merkezi)	61
Tablo 103. Aile içinde alınan kararlarda söz hakkına sahip misiniz? (Hanak).....	61
Tablo 104. Aile içinde alınan kararlarda söz hakkına sahip misiniz? (Damal)	61
Tablo 105. Aile içinde alınan kararlarda söz hakkına sahip misiniz? (Posof).....	61

Tablo 106. Alınan kararlarda kimin sözü daha çok geçerli olmaktadır? (İl Merkezi)....	61
Tablo 107. Alınan kararlarda kimin sözü daha çok geçerli olmaktadır? (Hanak)	62
Tablo 108. Alınan kararlarda kimin sözü daha çok geçerli olmaktadır? (Damal).....	62
Tablo 109. Alınan kararlarda kimin sözü daha çok geçerli olmaktadır? (Posof)	62
Tablo 110. İlinizde sürekli göç olayı yaşanmakta mıdır? (İl Merkezi).....	63
Tablo 111. İlçenizde sürekli göç olayı yaşanmakta mıdır? (Hanak).....	63
Tablo 112. İlçenizde sürekli göç olayı yaşanmakta mıdır? (Damal)	63
Tablo 113. İlçenizde sürekli göç olayı yaşanmakta mıdır? (Posof).....	63
Tablo 114. Katılımcı kadınların göçü isteme nedenleri (İl Merkezi).....	65
Tablo 115. Katılımcı kadınların göçü isteme nedenleri (Hanak).....	65
Tablo 116. Katılımcı kadınların göçü isteme nedenleri (Damal).....	65
Tablo 117. Katılımcı kadınların göçü isteme nedenleri (Posof)	66
Tablo 118. Bulunduğunuz yerden sizde göç etmek istiyor musunuz? (İl Merkezi)	66
Tablo 119. Bulunduğunuz yerden sizde göç etmek istiyor musunuz? (Hanak).....	67
Tablo 120. Bulunduğunuz yerden sizde göç etmek istiyor musunuz? (Damal)	67
Tablo 121. Bulunduğunuz yerden siz de göç etmek istiyor musunuz? (Posof).....	67
Tablo 122. Göç ederseniz kimin kararı daha etkili olur? (İl Merkezi).....	67
Tablo 123. Göç ederseniz kimin kararı daha etkili olur? (Hanak).....	68
Tablo 124. Göç ederseniz kimin kararı daha etkili olur? (Damal).....	68
Tablo 125. Göç ederseniz kimin kararı daha etkili olur? (Posof)	68
Tablo 126. Göç eden akraba ya da hemşerileriniz bulunduğunuz yerden ayrılmış olmaktan memnunlar mı? (İl Merkezi)	69
Tablo 127. Göç eden akraba ya da hemşerileriniz bulunduğunuz yerden ayrılmış olmaktan memnunlar mı? (Hanak).....	69
Tablo 128. Göç eden akraba ya da hemşerileriniz bulunduğunuz yerden ayrılmış olmaktan memnunlar mı? (Damal)	69
Tablo 129. Göç eden akraba ya da hemşerileriniz bulunduğunuz yerden ayrılmış olmaktan memnunlar mı? (Posof).....	69
Tablo 130. Göç eden akraba ya da hemşerilerinizden geri dönenler oldu mu? (İl Merkezi).....	70
Tablo 131. Göç eden akraba ya da hemşerilerinizden geri dönenler oldu mu? (Hanak)	70
Tablo 132. Göç eden akraba ya da hemşerilerinizden geri dönenler oldu mu? (Damal)	70

Tablo 133. Göç eden akraba ya da hemşerilerinizden geri dönenler oldu mu? (Posof) .	70
Tablo 134. Hangi sebeplerden dolayı geri dönenler oldu? (Geri dönenler) (İl Merkezi)	71
Tablo 135. Hangi sebeplerden dolayı geri dönenler oldu? (Geri dönenler) (Hanak).....	71
Tablo 136. Hangi sebeplerden dolayı geri dönenler oldu? (Geri dönenler) (Damal)	71
Tablo 137. Hangi sebeplerden dolayı geri dönenler oldu? (Geri dönenler) (Posof).....	72
Tablo 138. Yaşadığınız yerden ayrılmak isterseniz hangi kente göç etmeyi tercih ederdingiz? (İl Merkezi).....	73
Tablo 139. Yaşadığınız yerden ayrılmak isterseniz hangi kente göç etmeyi tercih ederdingiz? (Hanak).....	73
Tablo 140. Yaşadığınız yerden ayrılmak isterseniz hangi kente göç etmeyi tercih ederdingiz? (Damal).....	73
Tablo 141. Yaşadığınız yerden ayrılmak isterseniz hangi kente göç etmeyi tercih ederdingiz? (Posof)	74
Tablo 142. Kadınların büyük şehirleri tercih etme nedenleri (İl Merkezi).....	75
Tablo 143. Kadınların büyük şehirleri tercih etme nedenleri (Hanak)	75
Tablo 144. Kadınların büyük şehirleri tercih etme nedenleri (Damal)	75
Tablo 145. Kadınların büyük şehirleri tercih etme nedenleri (Posof).....	76
Tablo 146. Devletin size destek vermesi durumunda ilinizde kalmayı düşünür müydünüz? (İl Merkezi).....	77
Tablo 147. Devletin size destek vermesi durumunda ilçenizde kalmayı düşünür müydünüz? (Hanak).....	77
Tablo 148. Devletin size destek vermesi durumunda ilçenizde kalmayı düşünür müydünüz? (Damal).....	77
Tablo 149. Devletin size destek vermesi durumunda ilçenizde kalmayı düşünür müydünüz? (Posof)	77
Tablo 150. Devlet ne tür bir ekonomik destek verirse göç etmeyi düşünmezsiniz? (İl Merkezi).....	78
Tablo 151. Devlet ne tür bir ekonomik destek verirse göç etmeyi düşünmezsiniz? (Hanak).....	78
Tablo 152. Devlet ne tür bir ekonomik destek verirse göç etmeyi düşünmezsiniz? (Damal)	79

Tablo 153. Devlet ne tür bir ekonomik destek verirse göç etmeyi düşünmezsiniz? (Posof).....	79
Tablo 154. Devlet tarafından siz kadınlara çalışma imkânı sunulursa çalışır mıydınız? (İl Merkezi).....	80
Tablo 155. Devlet tarafından siz kadınlara çalışma imkânı sunulursa çalışır mıydınız? (Hanak).....	80
Tablo 156. Devlet tarafından siz kadınlara çalışma imkânı sunulursa çalışır mıydınız? (Damal)	80
Tablo 157. Devlet tarafından siz kadınlara çalışma imkânı sunulursa çalışır mıydınız? (Posof).....	80
Tablo 158. Devletin kadınlara yönelik projelerini genel olarak nasıl buluyorsunuz? (İl Merkezi).....	81
Tablo 159. Devletin kadınlara yönelik projelerini genel olarak nasıl buluyorsunuz? (Hanak).....	81
Tablo 160. Devletin kadınlara yönelik projelerini genel olarak nasıl buluyorsunuz? (Damal)	81
Tablo 161. Devletin kadınlara yönelik projelerini genel olarak nasıl buluyorsunuz? (Posof).....	81
Tablo 162. Sizce, göç etmek bir çözüm yolu mudur? (İl Merkezi)	82
Tablo 163. Sizce, göç etmek bir çözüm yolu mudur? (Hanak).....	82
Tablo 164. Sizce, göç etmek bir çözüm yolu mudur? (Damal)	82
Tablo 165. Sizce, göç etmek bir çözüm yolu mudur? (Posof).....	82
Tablo 166. Sizce, göçü önlemek için ne tür çözüm yolları oluşturulmalıdır? (İl Merkezi)	83
Tablo 167. Sizce, göçü önlemek için ne tür çözüm yolları oluşturulmalıdır? (Hanak) ..	84
Tablo 168. Sizce, göçü önlemek için ne tür çözüm yolları oluşturulmalıdır? (Damal) ..	84
Tablo 169. Sizce, göçü önlemek için ne tür çözüm yolları oluşturulmalıdır? (Posof)....	84

GİRİŞ

Göç, geçmişî asırlara dayanan ve günümüze kadar süre gelen bir olgu olup, birey ya da insan topluluklarının kendilerince ya da zorla haklı gördükleri, bir takım nedenlerin yaratmış olduğu sorunlar neticesinde yaşadıkları yerden başka bir yerleşim alanına doğru yaptıkları yer değışikliğı olarak açıklanmaktadır (Özer, 2004, s. 11,12).

Ardahan kentinin nüfus yapısına göz atıldığında, TÜİK verilerine göre Doğu Anadolu Bölgesi'nin sınırları içerisinde yer alan toplam 15 kent arasında bulunan Ardahan ili diğer illere göre en fazla göç veren yerleşim merkezinden biri olmuştur. Bunun yanı sıra önemli bir unsur ise nüfus kaybının yaşanmasıyla birlikte göç olayından en fazla etkilenen kadınlar olduğundan, çalışmada bilhassa kadınların göçle ilgili düşünce ve görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın ana konusu, Ardahan ilinin sürekli göç vermesi ve kadının göç sürecinde etkisinin olup olmadığı ele alınmaya çalışılmıştır. Ardahan neden sürekli göç veren iller arasında yer almaktadır, ilin bu kadar göç vermesinin altında yatan temel etkenler nelerdir? Göç kararının alınmasında kadının ne derece etkisi olup olmadığı gibi sorulara cevap bulunmaya çalışılmıştır.

Yukarıda sayılan sorular doğrultusunda ilin en temel problemi sürekli göç vermesi ve buna neden olarak gösterilen ekonomik kaynakların yetersiz olması ve beraberinde yaratmış olduğu işsizlik, geçim sıkıntısı ve zorlu yaşam koşullarıdır. Bir bölgenin ya da ilin ekonomik gelişmişliğini daha çok sanayisi ve buna bağılı olarak da yapılan üretim kapasitesi belirlemektedir. Sanayinin gelişmesinde ise hammadde, nitelikli işgücü, ulaşım, finansal sermaye, girişimci gibi temel faktörlerin yanı sıra bölgenin ya da ilin alt yapısı da sanayinin gelişmesinde önem arz etmektedir. İlin ekonomik yapısına baktığımızda ekonomisi ağırlıklı olarak hayvancılık ve bitkisel üretime dayanmaktadır. Bu nedenle Ardahan ilinde sanayi sektörünün yeterince gelişmediğı ve diğer kentlere göre en geri kalmış il olduğu söylenebilir (SERKA, 2016). Sadece sanayi bakımından değil insanların yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan diğer hizmetler (sağlık, sosyal aktivite alanlarının yetersiz olması vb.) yönünden de gelişme gösterdiği söylenemez. İklim şartlarının yaşamı zorlar hale getirmesi ve ulaşım hizmetlerindeki yetersizlikler (örneğin hava yolu taşımacılığının ilde olmaması) kentin gelişmesini engellediğı gibi göç vermesinin altında yatan diğer yan etkenler olarak gösterilebilir.

Ardahan kenti Kars'a bağlı bir ilçe iken 1992 yılında il olduğu için Doğu Anadolu Bölgesi'nin illeri arasında yer almış, ama il olmasına rağmen yıllardan beri süregelen göç etme problemiyle karşı karşıya kalmaya devam etmektedir.

İlin nüfus yapısındaki en önemli değişken meydana gelen göç hareketliliğidir. Bu doğrultuda göçe katılan bireylerin sadece ekonomik, sosyal durumları ele alınmayıp, aynı zamanda göç olgusu cinsiyet bağlamında değerlendirildiğinde göç olayından en fazla etkilenin kadınlar olduğundan, kadının göç sürecindeki etkisi ele alınmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda çalışmada Ardahan ilinde i göç olayının yaşanması, sürekli nüfus kaybetmesi, kadının bu süreçteki etkisi ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ana sorunsalı, Ardahan'da ikamet eden kadınlar açısından göç olgusunun tanımlanmasıdır.

Çalışmanın amacı, Ardahan'ın 1992'den itibaren il statüsüne kavuşmasına rağmen sürekli göç vermesi, buna zemin yaratan nedenlerin ve kadının göç sürecindeki rolünün neler olduğunun araştırılması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın önemi, TÜİK verilerine göre en çok göç veren iller arasında yer alan Ardahan'da göç ve göçe sebep olan faktörler arasında kadının göç ile ilgili görüşleri incelenmiştir.

Çalışma iki ana bölümden oluşacak şekilde hazırlanmıştır. Birinci bölümde literatür taraması ile göç olgusu, göçün neden ve sonuçları, göçün eşitleri, göç sürecinde kadının yeri, göçün kadınlar üzerinde yarattığı olumlu ve olumsuz etkiler gibi konular araştırılmış olup, ikinci kademe için kurumsal ve kavramsal bir yol çizilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümünde Anket alışması yapılarak, kartopu örneklem yöntemi ile katılımcılara ulaşılmıştır. Katılımcılara yüz yüze anket uygulanmıştır. Çalışmamızda özellikle nicel verilere ait analizler elde edilmiş olup, bu verilere bağlı olarak yorumlama yapılmıştır.

1. BÖLÜM

GÖÇ

1.1. GENEL HATLARIYLA GÖÇE BAKIŞ

1.1.1. Göç Kavramı

Göç kavramı, tarihi süreç olarak geçmişini eskiye dayanan çok boyutlu bir kavramdır. Aslında göç, çağrıştırdığı anlam bakımından farklılıklar taşıyabilen geniş bir terimdir. Bu nedenle göç kavramı üzerine birçok araştırma yapılmış ve tartışma konusu olmuştur. Gerek geçmiş zamanda olsun gerekse günümüzde olsun öncelikle yaşanan tarih, coğrafya, iklim, hayat koşulları, ekonomik kaynaklar, ulaşım, sağlık gibi unsurlar göz önünde bulundurularak göç kavramına açıklık getirilmelidir. Tarihte yaşanan göçle, günümüzde meydana gelen göçler arasında büyük farklar olmakla birlikte, geçmişte meydana gelen göç olgusu ile bir tutulması da bir ihtimaldir. Geçmiş zamanda hayatlarını idame ettiren insan ya da insan toplulukları bulundukları yer, zaman bakımından daha zor koşullarda hayat mücadelesi vermekteydiler. Savaşlar, terör olayları, yoksulluk, fizyolojik ihtiyaçlar (yeme, içme, giyinme vs.), bulaşıcı hastalıklar gibi birden fazla dertle baş etmeye çalışan bir tarih, insan geçmişinin olduğu söylenebilir.

Göç sadece sosyolojik bir olgu olmayıp birçok alanda sınırsız sayıda üzerinde çalışılabilecek geniş bir kavramdır. Yapılan araştırmalar sonucunda gerek tarihten coğrafyaya, gerekse kamu yönetiminden sağlık bilimleri gibi birden farklı alanda (sosyoloji, iktisat, sağlık olmak üzere) göç çalışmalarının olduğu bilinmektedir.

Göçü tüm boyutlarıyla ele aldığımızda, göç birey ya da bireylerin bulundukları yerleşim yerinden bir başka coğrafi kesime kendi verdikleri karar neticesinde veya zorla, kalıcı ya da belirli bir süreliğine gerçekleşen yer değişikliği olarak tanımlanmaktadır. Yine aynı şekilde göç olgusu, coğrafi yer değiştirmenin insan ya da insan topluluğu üzerinde yaratmış olduğu ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve psikolojik yönlerden meydana getirdiği gelişim ve değişim süreci olarak da açıklanabilir (Adıgüzel, 2016, s. 2,3).

Bir başka göç tanımı ise belirli bir süreç zarfında yaşamlarını idame ettiren birey ya da insan topluluklarının, şahsi iradeleriyle ikamet ettikleri güzergâhtan bağlarını koparak, farklı bir coğrafi, merkezi birimine doğru yaptıkları hareketlilik, yer değişikliği olarak da açıklanmaktadır (Özer, 2004, s. 12). Göç olayı, birey ya da bireylerin yaptıkları yer değişikliği olarak kalmayıp, aslında insanların gerçekleştirdikleri bu süreç zarfında bireylerin bir takım yeni sorunlarla karşı karşıya kalmasına da neden olabilmektedir. Bu sorunların başında ise gittiklerin coğrafyanın kültürüne, toplumsal değerlerine uyum sağlama süreci gibi sorunları da kapsamaktadır. Her insanın göç olgusuna bakış açısı farklılık gösterebilmektedir. Kimi insanlar yaşadıkları yerin var olan imkânların yetersizliğinden dolayı göç ederken, kimi insanlarda daha iyi bir yaşam kalitesine sahip olabilmek için göç etmektedir. (Örneğin; daha yüksek gelirli işlerde çalışmak, faydalanabilecekleri olanakların sayısını arttırmak (eğitim, sağlık, sosyal hizmetler gibi) içinde göç etmektedirler) (Tekeli, 1998, s. 176).

Bir diğer tanımda ise kişi ya da kişi topluluklarının yaşadıkları fiziki, beşeri ve idari sınırları aşarak yeni coğrafi alana doğru yaptıkları nüfus hareketi olarak tanımlanabilen göç, heterojen bir toplumsal olgudur. Bu sebeple yer, zaman, amaç, gerçekleşme biçimi gibi unsurlardan kaynaklı olmak üzere ulusal ya da uluslararası, yerel, kırsaldan kentte, kentsel alandan kırsala, kentsel alandan kente doğru veya kırsal alandan kırsala, uzun ya da kısa süreçli, zorunlu ve geçici, kalıcı, bireysel, toplumsal gibi birden farklı biçimde sıralanabilir (Keser, 2011, s. 7).

Göç olgusuna birey açısından bakıldığında, kişiler daha çok güdülerini gerçekleştirmek için göçe başvurumaktadırlar. İnsanlar açısından göç etmenin birden farklı nedeni olabilmektedir. Bunlardan biri yeni yerlere giderek yararlanabilecekleri olanakların sayısını arttırmaktır. Göç eden kişi yeni bir yaşam alanıyla birlikte mesleki ve sosyal hareketlilik sağlayabilme olanağına da sahip olabilmektedir. Bununla birlikte göçün, göç eden birey açısından olumlu yanları olduğu kadar sosyal ve psikolojik ya da maddi bir takım olumsuz sonuçları da olmaktadır. Aynı şekilde yaşadığı yerden ayrılma kararı alan bireyin kendisinin ya da ailesinin kararı artık geleceğe yöneliktir. Kişinin bu kararı vermesinde güdüsel ve düzenleyici olmak üzere birbirinden bağımsız iki değişken yer almaktadır. Güdüsel değişken, bireyin yaşanabilecek bütün sorunlara rağmen gerçekleştirmek istediklerine olumlu bakması, düzenleyici değişken ise kişinin ulaşmak

istediği fırsatları nasıl elde edeceğinin bilinci ve arayışında olması gerekmektedir (Tekeli, 2008, s. 32,33).

Yukarıdaki açıklamalar ışığında göç olgusunu ele aldığımızda göç, kişi ya da kişi topluluklarının politik, ekonomik, toplumsal, psikolojik vb. nedenlerden ötürü zorunlu veya gönüllü, daimi veya kısa süreliğine olmak üzere hayatlarını sürdürdükleri yerden, yaşamak istedikleri farklı bir yerleşim alanına doğru yaptıkları beşeri hareketlilik olarak tanımlanmaktadır. Bu yeni ve farklı yaşamın getireceği güzellikleri kadar zorlukları da gözden kaçırılmayacak bir gerçektir. Yeryüzünde yaşayan bütün insanlar dünyaya geldikten sonra farklı ekonomik, sosyal gibi imkânlarla, yaşam şartlarına sahip olabilmektedirler. Kimi insanlar yaşadıkları bölge, kent açısından bu imkânlarla kolaylıkla ulaşabiliyor iken, kimi insanlarda zorluklar içinde hayatlarını idame ettirme mücadelesi vermektedirler. Hayatın sunduğu bu yetersizlikler insanları göçe zorlamaktadır. Onlar için doğru çözüm yolu ise göç etmek ve yaşamlarını sürdürebilmenin de bir kurtuluş yolu olarak görülebilmektedir. Tabii bu yolun sonunda ulaşılacak istenen amaç, beklenti için bir çaba verilmelidir. Göç etmekle tüm sorunlar bitecek diye bir düşünceye varılamaz, şu da bir gerçek ki yaşamın insana sunduğu güzellikleri kadar güçlükleri olduğu da bir hakikattir.

Aynı şekilde göçün maddi olarak insanlar üzerinde yaratmış olduğu sorunları ele aldığımızda, başka nedenlerden ötürü bir göç hareketlenmesi de yaşanmaktadır. Bu hareketlenme bilhassa yetersiz ekonomik kaynakların yaratmış olduğu yoksulluk, geçim sıkıntısı, işsizlik, düşük gelir, kazanç sağlayamama bunlara ilaveten yaşanan yerin hava koşulları, ulaşım hizmetlerinin yetersiz olması, eğitim, sağlık gibi birden fazla hizmet ya da yaşamsal olanakların yetersiz olmasından kaynaklanan nedenlerden dolayı da göç gerçekleşmektedir. Aynı zamanda yeni yerlere gitmek ve çeşitli fırsatlardan yararlanmak nedeniyle de meydana gelebilmektedir.

Yukarıda yer alan açıklamalarda göç kavramına açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın bu kısmında ise göç çeşitleri, neden ve sonuçlarına yer verilmiştir.

1.1.2. Göç Türleri

Göç meydana getirdiği neden ve sonuçlarına göre farklı kollara ayrılmaktadır. Bunlar genellikle iç ve dış göç, gönüllü göç, zorunlu göç, mevsimlik göç, beyin göçü gibi farklı

gruplara ayrılmaktadır. Ülkemizde bu göç türleri arasında en çok iç göç hareketinin yaşandığı bilinmektedir.

1.1.2.1. Zorunlu Göç

Zorunlu göç, bölge ve kentlerde meydana gelen farklı nedenlerden dolayı gerçekleşmektedir. Bu göç türü bilhassa siyasi tehdit, terör olayları, kan davası, arazi anlaşmazlığı, miras, doğal afetler gibi sebeplerden ötürü kişilerin kendi iradeleri dışında ve mecburi olarak gerçekleşmektedir (Solak, 2016, s. 4). Bölgeler arasında meydana gelen birbirinden bağımsız zorunlu göç örneklerine rastlamaktayız. Mesela Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde meydana gelen zorunlu göçle, Karadeniz ya da başka bir bölgede gerçekleşen göçler arasında değişik nedenlerden kaynaklanan birçok etken neden olabilmektedir. Örneğin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki zorunlu göçler genellikle terör olayları, kan davası, miras gibi nedenlerden dolayı gerçekleşirken, Karadeniz Bölgesi'nde ise olumsuz iklim koşulları ve yer şekillerinin (sel, heyelan vb.) yaratmış olduğu doğal afetler nedeniyle nüfus kaybının meydana geldiğini söylenebilir. İnsanlarda daha iyi yaşayabilecekleri, kendilerini güvende hissedebilecekleri alanlara doğru kayarak göç kararı alabilmektedirler. Buna da göç türleri arasında yer alan zorunlu göç kavramı denilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğundan günümüze kadar gerçekleşen zorunlu yer değiştirmenin birbirinden farklı üç nedeni olmuştur. Bunlar; devletin koymuş olduğu yasalardan, emirlerden kaçınmak, yaşanan savaşlar sonucundan yaşanan yere olan yeniden uyum sorunu ve doğal afetlerin yaratmış olduğu olumsuz sonuçlardan kaçınmak şeklinde sıralanabilir. Bu nedenlere bağlı olarak ilk ikisinin devletle ilişkili olarak yer değiştirme olduğu görülmektedir. Diğer doğal afetler sonucu zorunlu yer değiştirme ise insanın elinde olmayan sebeplerden dolayı gerçekleşmektedir (Tekeli, 2008, s. 141). Bu bilgiler ışığında Osmanlı dönemindeki zorunlu yer değiştirmenin devletin koymuş olduğu emirlere uymamak ve o dönemde yaşanan savaşlardan kaçmak ya da savaşlar sonucu yerlerinde kalamaz durumda olmalarından dolayı göçün meydana geldiği söylenebilirken, günümüzde bu tür nedenlerden kaynaklanan göçün yaşandığı söylenemez.

1.1.2.2. Gönüllü Göç

Gönüllü göç, birey ya da bireylerin kişisel tercihleri, arzuları doğrultusunda herhangi bir zorlama olmadan bilhassa hayatlarını sürdürdükleri yerin memnuniyetsiz, itici şartların yaratmış olduğu sorunlardan kaynaklı olmak üzere yaşadıkları yerden farklı bir beşeri alana doğru yaptıkları mekân değişikliği, insan hareketliliği olarak gerçekleşmektedir. Buna da gönüllü göç denmektedir.

Özellikle ekonomik sebeplerden dolayı gerçekleşen bu göç türü, eğitim, aile birleşimi, mesleki iş itibari ya da seyahat gibi nedenlerden dolayı da gerçekleşmektedir. Göç türlerinden biri olan gönüllü göçün en belirgin özelliği kararın alınmış olduğu tarihten itibaren gerçekleşmeye başlaması ve bu süreç zarfında alınan kararın bireyin şahsi ve hür iradesi sonucunda meydana gelmesidir (Çiçekli ve Demir, 2013, s. 41).

1.1.2.3. Dış Göç

Dış göç, bir ülkeden diğerine uzun ya da kısa dönemli olmak üzere gerçekleşen ve bu gibi yerlerde daha çok kalmak ve çalışmak için ülkelerarası yapılan nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır.

Bugün dünyanın birçok yerinde farklı sebeplerden kaynaklanan dış göçler meydana gelebilmektedir. Özellikle yurdumuza dışarıdan birçok göç akımı olmaktadır. Suriye, İran, Afganistan gibi ülkeler bunlardan bir kaçısı olarak sayılabilir. Nedenlerine değinilecek olursak, insanları göç etmeye mecbur bırakan ülkelerin liderleri, idari yönetimlerinin işleyişinde meydana gelen problemler, yaşanan savaş mücadeleleri ve bütün bunların doğrudan halka yansması insanların kendi vatanlarında yaşamlarını sürdüremez hale gelmesine, hatta yaşamlarından olmalarına varacak noktaya kadar gelebilmektedir.

1.1.2.4. İç Göç

Meydana gelen bir diğer göç ise iç göç olgusudur. İç göç, ülke sınırları içerisinde gerçekleşen ve bir coğrafi alandan farklı bir coğrafyaya çeşitli sebeplerden dolayı yapılan fiziki, beşeri mekân değiştirme olayına denmektedir.

İç göç ülke sınırları içerisinde gerçekleşen ve genellikle bir bölgeden diğer bölgeye doğru yapılan yer değiştirme hareketi olarak tanımlanmaktadır (Sağlam, 2006,

s. 34). Ülke sınırları içerisinde gerçekleşen bu iç göç hareketi özellikle ekonomik, sosyal, siyasal etmenlerin yaratmış olduğu nedenlerden dolayı genellikle az gelişmiş bölge ve illerin ileri düzeyde gelişmiş bölge ve illerine doğru gerçekleşmektedir. Her ne kadar insanlar için bir fırsat olarak görülse de aslında bu durum az gelişmiş bölgelerin nüfus kaybı yaşamasına, gelişmiş bölgelerde ise nüfus yoğunluğu oluşmasına sebebiyet vermektedir (Başbakanlık, 1998).

İç göçle birlikte ya bölgede ya da illerinin nüfusunda bir azalma meydana gelir. Ayrıca göç vermeyle sadece o ilin nüfusunda azalma olmaz aynı zamanda ile tabi olan ekonomik, toplumsal, kültürel değerlerde yok olur veya azalır (Özer, 2004, s. 24). İç göçte, küçük yerleşim birimlerinden büyük yerleşim birimlerine, kırsal alandan kentsel alana doğru yapılan nüfus hareketiyle birlikte kentlerin etrafında bir yığılma meydana gelmekte, bu nedenle de üretim ve bölüşüm yapısındaki değişimle kentsel hizmetlerin kalitesinde de bir düşüş meydana gelmektedir (Bulak, 2015, s. 33).

İç göç sınıflandırması genellikle dört grup altında toplanır. Buna göre bu gruplandırma;

- a) Kentlerden kentlere doğru göç
- b) Kırsaldan kırsala doğru göç
- c) Kentlerden kırsala doğru göç
- d) Kırsaldan kentlere doğru göç şeklinde gerçekleşmektedir (Akkayan, 1979, s. 26).

Türkiye’de yukarıda sıralanan iç göç türleri arasından en yaygın olarak kırsal kesimden şehirlere doğru ve şehirlerarası gerçekleşen göç hareketinin meydana geldiğini, yaşandığını söyleyebiliriz.

1.1.3. Göçün Nedenleri

Göçün en önemli nedeni olarak ekonomik kaynaklı sorunlar gösterilmektedir. Araştırmada ekonomik sebepler birinci sırada olmak üzere göçe sebep veren diğer (politik, sosyal-psikolojik, çekici, itici ve iletici) nedenlerde ele alınmaya çalışılmıştır.

1.1.3.1. Ekonomik Nedenler

Ekonomik nedenler göç vermede diğer unsurlara (siyasi, sosyal vb.) göre etkisi en fazla olan ve en temel etken olarak gösterilmektedir. Ekonomik nedenler özellikle az gelişmiş bölgeleri bilhassa kırsal alanı en çok etkileyen nedenlerden biridir.

Nüfus miktarının artması, kırsal alanların temel ekonomik kaynağı olan tarım sektöründeki gelişmeler sonucunda kırsal alanda meydana gelen istihdam olanaklarındaki azalma nedeniyle bireyler daha fazla para kazanabilecekleri alanlara göç etmeye başlamıştır (Üner, 1986).

Ekonomik nedenler genellikle kırsal kesimlerde meydana gelen işsizlik ve sosyo-ekonomik faaliyetlerde oluşan düşüş nedeniyle kırsal kesimlerin kentlere doğru hızla göç etmesinin temel nedenidir. Bu nedenlerden dolayı özellikle kırsal kesimde yaşayan gençlerin çoğu işsiz ve istihdam olanaklarının az olması nedeniyle çalışamaz durumda olduklarından ya da düşük gelirli iş imkânlarının verdiği olumsuz şartların yarattığı nedenlerden ötürü kentlere göç etmektedirler (Murat, 1996, s. 311,340).

İnsanların göç etmesine etki eden ekonomik nedenlerden bir diğeri ise kentlerdeki sanayi, hizmet, ticaret gibi sektörlerin gelişmiş olması ve buna bağlı olarak işportacılık, hamallık, hizmetçilik, değnekçilik olarak nitelendirilen marjinal iş sektörünün ortaya çıkmasına ve bu nedenle de insanların köyden kente göç etmesine etki eden faktörler olmuştur. Çeşitli nedenlerden dolayı özellikle de işsizlikten dolayı köyden kente gelen nüfus yukarıda sayılan bu marjinal işler sayesinde kentte kendilerine yeni bir yaşam alanı oluşturabilmişlerdir (Şenyapılı, 1981, s. 39).

Yukarıdaki açıklamalar ışığında ekonomik nedenler her ne kadar köylü kesimi yerinden edip, kentte çeken etmenler olarak görülse de aslında insanların daha yüksek gelirli işlerde çalışmasına, kendi işini kendisinin kurmasına, yeni bir yaşam alanı oluşturmaya, geleceğini güvence altına almasına kadar birçok olanak sağladığı için olumlu göç nedenleri olarak da adlandırılmaktadır.

1.1.3.2. Siyasi Nedenler

Göçe yol açan etkenlerden bir diğeri ise siyasi nedenlerden dolayı gerçekleşen göçler oluşmaktadır. Bu göçler genellikle ülkelerin sahip olduğu siyasi reform ve yönetim biçimine göre meydana gelebilmektedir.

İnsanları göç etmeye sürükleyen politik baskı, iç ve dış çatışmalar, terör olayları, askeri darbe, muharebe, etnik ve dini nedenlerden dolayı gerçekleşen zorunlu göç sebepleri aynı zamanda siyasi kaynaklı oluşan göç nedenleri olarak da yer almaktadır¹. Ülkelerin sahip oldukları siyasi rejimler de kentleşmeyi olumlu ve olumsuz etkileyebildiği gibi göçe de sebebiyet verebilmektedir. Kentleşmeyi olumsuz etkileyen nedenlerden biri insanların temel hakları olan yerleşme, gezme, ticaret gibi hakların ülkenin siyasi rejimleri tarafından kısıtlanıyorsa bu kentleşmeyi olumsuz etkiler (İsbir, 1986, s. 21).

Bu bilgiler ışığında ülkenin sahip olduğu siyasi reformlar da insanların göç etmesine etki eden nedenlerden biri olarak gösterilmektedir.

1.1.3.3. Sosyo-Psikolojik Nedenler

Günümüzde göçler çoğunlukla ekonomik nedenlerden dolayı meydana gelmiş olsa da sosyo-psikolojik sebeplerden dolayı da göç olayı yaşanmaktadır. Sosyo-psikolojik nedenlerden dolayı gerçekleşen göçler genellikle kentlerin çekici özelliklerinin insanlar üzerinde yarattığı etki ile açıklanmaktadır. Aslında bu göçler tek başına insanları göçe teşvik etmez diğer göç nedenleriyle birlikte göçü hızlandıran ya da kolaylaştıran etkenler olarak görülmektedir.

Köy ve kent birbirinden farklı yaşam düzeyi ve koşulları göstermektedir. Bu farklılıklarda insanları psikolojik olarak göçe özendirilmektedir. Kentlerin kırsal kesime göre birden fazla alanda birçok olanağa sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Kentin insanı kendisine çeken o özgür havası, kentli olmanın gururunu yaşama, köylü sıfatından çıkıp kendini kentli grubuna ait görme, sosyal yaşamdan eğitim, sağlık gibi birçok olanakların kırsala göre kentlerde gelişmiş olması kentin çekiciliğini artırmakla birlikte, kırsal alanın kente göç etmesine teşvik etmektedir. Bu etmenler sosyo-psikolojik nedenler olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1976, s. 40). Özellikle büyük kent olarak nitelendirilen İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa gibi iller insanların bütün ihtiyaçlarına cevap verecek donanımlara sahip kentler olabilmektedirler.

Teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmelerde sosyo-psikolojik nedenli göçleri oluşturan önemli etkenlerdir. Televizyon, bilgisayar gibi medya araçlarının yaygın

¹PamelaHammond, "SocialCauses of Migration for Migration as a Theme in History", Erişim Tarihi: 13.07.2021, <http://www.scribd.com/doc/31231538/6/Social-Causes-of-Migration>

kullanılması ve kente daha önce göç eden insanların kırsalda yaşayanlarla ilişkisinin devam etmesi ve onlara kentlerin yaşam biçimleri hakkında bilgiler verilmesine, bu da göç edecek insanların daha bilgili olmalarına yol açmaktadır. Kısacası kente daha önce göç etmiş olanlar genel olarak model alınmaktadır. Yine Rüstem'e göre, sosyal hareketlilik alanın değişmesi ya da farklılaşmasının nedenini teknolojinin sürekli kullanımına bağlamaktadır. İnsanlar teknolojiye ne kadar bağımlı olursa emeğini de o ölçüde kazanır. Bütün bu etkenler sosyo-psikolojik nedenli göçü oluşturmaktadır (Erkan R. , 2002, s. 72,73,120).

1.1.3.4. İtici Nedenler

Az gelişmiş illerde ve özellikle kırsal alanlarda var olan bir takım olanaksızlıklar, olumsuz koşullar kırsal alanlarda yaşayan insanların kente göç etmesine neden olmaktadır. Bu nedenler ise itici etmenler olarak ifade edilmektedir.

İtici nedenler yoksulluk, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin yeterince gelişmemesi, elde edilen gelir miktarının az olması, iş olanaklarının kısıtlı olması, olumsuz iklim koşulları ve doğa olayları, yetersiz alt yapı hizmetleri, terör, kan davası gibi nedenler ve bu nedenler sonucunda özellikle kırsal alanda yaşayan kişi ya da kişilerin bu imkânların yeterli olduğu kentlere doğru kaymasına zemin yaratan nedenler olarak gösterilmektedir (Tüfekçi, 2003).

Yukarıda sayılan nedenlere bakıldığında aslında bunların birer olumsuz göç nedenleri olduğu görülmektedir. Bilhassa kırsal alanların temel geçim kaynağı olan tarımsal ürünlerdeki verim düşüklüğü, tarımsal üretim sonucunda elde edilen gelirin azlığı, teknolojik yetersizlik, arazinin engebeli yapısı, olumsuz iklim koşulları gibi nedenler kırsal alanda yaşayan insanların kentlere doğru göç etmesine sebebiyet veren etmenlerden birkaçı olmaktadır. Bu da bir nevi tarım sektöründeki alanların azalmasına diğer sektörlerle doğru yönelme ve artışın olduğunu göstermektedir.

1.1.3.5. Çekici Nedenler

Çekici nedenler, özellikle ülkenin az gelişmiş bölge ve kentlerinden, gelişmiş bölge ve kentlerine doğru çeşitli sebeplerden dolayı yapılan göç hareketleridir. Çekici nedenler genellikle kentin cazip bulunan olanaklarından yararlanma, sanayinin

gelişmesiyle birlikte iş gücüne olan talebin artması, yeni bir iş bulma, yüksek gelirli işlerde çalışmak, yeni bir konut vb. nedenlerden dolayı gerçekleşebilmektedir.

Kentlerde istihdam olanakları her ne kadar işgücü artış hızından düşük oranda gelişmekte olsa da yine de sanayideki yüksek ücretli işler insanların göç etmesine etki eden çekici nedenlerdir. Kırsal kesimdeki iş ve yaşam koşulları, kentlere göre daha iyi olmadığı için bu nedenle kentlere doğru göç olayı da sürekli olarak yaşanmaktadır (Sencer, 1979, s. 345).

Ülkemizde kentlerin cazip bulunan, toplumu kendine çeken özelliklerini maddeler halinde sıralayacak olursak: (Erkan R. , 2002, s. 117,118)

- a) Kentlerdeki iş alanlarının kırsal kesime göre daha fazla olması
- b) Sanayi, ticaret ve hizmet sektörleri yönünden gelişmiş olması
- c) Eğitim ve tıbbi hizmetlerin kırsala göre daha üst seviyede olması ve gelişmiş olması
- d) Sosyal etkinlik alanlarının daha çok olması
- e) Toplumsal ve kültürel değerler
- f) Alt yapı hizmetlerinin daha gelişmiş olması,
- g) Ulaşım olanaklarının yeterince gelişmiş olması gibi

hizmetler büyük ve gelişmiş olarak nitelendirilen İstanbul, Ankara, Bursa, Kocaeli gibi iller insanı kendine çeken tüm imkanlara sahip olmakla birlikte yukarıda sayılan hizmetler yönünden yeterince gelişme gösteremeyen bölge kentlerini bilhassa kırsal alanların bu illere göç vermesine neden olan faktörler olarak da gösterilmektedir.

Bunlara ilaveten kentin insanı kendisine çeken o özgür havası, kentli olmanın gururunu yaşama, köylülükten çıkıp kendini kentli grubuna ait görme gibi sosyo-psikolojik etmenlerde kentleri çekici kılan diğer unsurlar olmaktadır (Tekeli, 2008). Yukarıda sayılan etkenler her ne kadar bu hizmetlerden faydalanamayan insanlar için bir fırsat olarak görülse de aslında bu durum kentlerde aşırı nüfus birikmesine, var olan hizmetlerin halkın temel ihtiyaçlarına yetemez hale gelmesine neden olabilmektedir. Ayrıca çekici olarak gösterilen bu faktörler her ne kadar kentleşme için gerekli ise de kırsal kesimin nüfus kaybetmesine olumsuz etki eden bir neden olarak da gösterilebilir. Çekici olarak nitelendirilen kentlerin başında İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Adana Bursa, Mersin gibi belli bir büyüklüğe sahip, nüfusun yoğunluğunun fazla olduğu metropol olarak adlandırılan birçok il sıralanabilir.

1.1.3.6. İletici Nedenler

Ulaşım alanında (hava, kara ve deniz taşımacılığı), iletişim ve teknoloji alanlardaki ilerleme ve yenilikler insanların göçe etmesine neden olan iletiler unsurları olarak açıklanmaktadır. Özellikle teknoloji alanındaki gelişmeyle birlikte önceleri sınırlı sayıda olan televizyon, radyo, bilgisayar gibi kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması çoğu evde kullanılabilir olmasına ve dolayısıyla da insanların özellikle kırsal kesimin kendi hayatı dışındaki insanların yaşamları hakkında haberdar olmasına olanak sağlamış ve böylece bu durum insanların göç etmesine kolaylık sağlayabilen olanak yaratmaktadır. Sanayi devrimine geçişle birlikte ulaşım hizmetlerindeki ilerlemeler kentleşme sürecini hızlandırdığı gibi bireylerin göç etmesine kolaylık sağlayan iletiler unsurlardan biri olmuştur. Kara ve hava yollarının gelişmesi ile birlikte önceleri sınırlı sayıda olan taşıma araçlarının sayısı artmış ve bu gelişme sayesinde kırsal kesimin kentlere daha basit ve çabuk göç etmesine imkân sağlamakla birlikte kolaylaştırmıştır (Kasapoğlu, 1997, s. 65). Ulaşım alanındaki bütün bu ilerlemeler neticesinde birey ya da topluluklar gitmek istedikleri yerleşim birimlerine artık daha kolay bir şekilde erişir olmuşlardır.

İletici olarak nitelendirilen etmenler sayesinde bireyler, diğer insanların yararlandıkları tüm imkânların olduğu kentlere artık daha kolay bir şekilde ulaşma gücüne sahip olabilmektedirler. Teknoloji sektöründeki ilerleme, kitle iletişim araçlarının (televizyon, radyo ve bilgisayar gibi) yaygınlaşması insanların göç etmesini kolaylaştırıcı unsurlar olarak açıklanabilir. Yine aynı şekilde haberleşme alanındaki gelişme ve değişim sayesinde kentlere daha önce farklı nedenlerden dolayı yerleşen ve bu yerler hakkında bilgiler edinmiş, yaşamış, görmüş olan bir akraba, eş, dost aracılığıyla gitme kararı alıp, ona göre yerleşebilirler. Bu göçler kısa süreliğine ya da uzun dönemli, geçici vesürekli olarak gerçekleşebildiği gibi gezme, fikir sahibi olmak ya da bir araştırma nedeniyle de meydana gelebilmektedir. Ulaşım hizmetlerindeki gelişme göçü kolaylaştıran etmenlerle sınırlı kalmayıp aynı zamanda sanayi ve ticaret sektörüyle uğraşan küçük saptı firmaların dışarı açılmasına olanak sağlama fırsatı da verebilmektedir (İsber, 1986, s. 21).

1.1.4. Göçün Sonuçları

Göç olgusu birden farklı nedenlerden kaynaklı meydana gelebilmekte iken bunun sonucunda da bir takım olumlu ve olumsuz sorunlarda beraberinde yaşanabilmektedir. Hangi ülkede, bölgede, kentte yaşanırsa yaşansın her ülkenin, bölgenin ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal yapısı birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Öncelikle göç eden insan yaşadığı coğrafyanın kültürden uzaklaşıp başka bir coğrafi alanın kültürüne ayak uydurmaya çalışmaktadır. Bunun da birden gerçekleştiği söylenemez, bu nedenle belli bir zamanın, adaptasyon sürecinin geçmesi gerekmektedir.

Kentler insanlara daha iyi yaşam ve iş olanakları sunduğu için insanlar bu alanlara doğru (kente) göç etmektedirler. Kimi insanlar kısa bir süreliğine ve belli bir miktar para biriktirip geri dönmek için göç ederken, kimi insanlarda uzun bir süreliğine hatta kalıcı olmak üzere göç etmektedirler (Giddens, 2000, s. 523).

Göç olayının yaşanmasıyla birden fazla sorunda meydana gelebilmektedir. Bu sorunlar şöylece açıklanabilir; Kentlere göç eden insanlar hem kente hem de kentte yaşayan nüfusla bir uyum sağlamadığı ve bütünleşme kuramadığı müddetçe kentlileşememe sürecide uzamaktadır (Özellikle küçük olarak nitelendirilen kentlerden orta ya da büyük olan kentlere doğru yapılan hareketliliğin sonucunda sorunlar daha da kaçınılmaz olmaktadır). Bunun gerçekleşmesi için belli bir zamanın geçmesi gerekli olmaktadır. Kentlileşme kavramı, kente göç eden nüfusun yeni bir toplumsal bir değişim geçirmesi, yeni koşullara uyum ve bütünleşme sağlama süreci olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda göçle birlikte yaşanan yere özgü olan geleneksel kalıplar yok olup, yerini yeni yaşam biçimi ve kültürel değerlere bırakmaktadır (Erkan R. , 2002).

Göçün olumlu sonuçları şöylece sıralanabilir;

1. Aile yapısında ve ilişkilerde değişimler meydana gelmektedir,
2. Kentte var olan fırsatlardan yararlanmak,
3. Birey ve birey, birey ve toplum, devlet ve toplum arasındaki ilişkilerde değişiklikler olmaktadır.
4. Toplumsallaşma süreçlerinde değişiklikler meydana gelmektedir (Özer, 2004).
5. Eğitim ve sağlık olanaklarından daha iyi bir şekilde faydalanma
6. Sosyalleşme
7. Daha iyi koşullarda yaşama vb. (Erkan R. , 2002); (Özer, 2004).

Göçün meydana getirdiği olumsuz sonuçları ise;

1. Nüfus oranında azalma (göç veren il)
2. Kente olan adaptasyon sorunu,
3. Çevre kirliliği,
4. Çarpık kentleşme,
5. Konut bulma sorunu,
6. Kentli insanlar tarafından küçümsenme,
7. Uyum sağlayamama ve dışlanma, yalnız kalma sorunu
8. Geleneksel kalıpların yok olması,
9. Gecekondulaşma,
10. Kültürel yozlaşma,
11. Suç oranlarında artış,
12. Üretim ve tüketim mallarında kalitesizlik yaşanması gibi bir takım olumsuz sonuçlar meydana gelebilmektedir (Özer, 2004, s. 141,190).

1.2. ARDAHAN VE GÖÇ

1.2.1. Ardahan İli Hakkında Genel Bilgiler

Bu bölümde öncelikle Ardahan kentinin tarihsel süreci, akabinde şehrin demografisi ve göç hakkında genel bilgilere yer verilmiştir.

Yaklaşık olarak 3000 yıllık bir tarihi geçmişi olan Ardahan kenti adını M.S. 628 yılında Hazar Türklerinin bir boyu olan Arda Türklerinin eline geçmesiyle bu adı taşımaktadır. 1876-1877 Osmanlı-Rus savaşı sonunda savaş tazminatı olarak 13 Temmuz 1878 Berlin Antlaşmasıyla Ruslara bırakılan Ardahan, 1918 tarihinde ilde kurulan Milli Şura Hükümeti tarafından Mondros Mütarekesi ile ordunun çekilmesi sonucu Ermeni ve Gürcüler tarafından işgal edilmiştir. 30 Kasım 1918 yılında Ardahan ilinde kurulan Milli Şura Hükümeti tarafından Kazım Karabekir Paşa ve Halit Paşa komutasındaki ordu tarafından 23 Şubat 1921 tarihinde düşman işgalinden kurtarılmıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra il olan Ardahan, 1926'da bir ilçe olarak Kars iline bağlanmıştır. Yarım asırdan fazla tam olarak 66 yıl Kars iline bağlı bir ilçe statüsündeyken 27 Mayıs 1992 tarih ve 3806 sayılı kanunun ilanı ile Kars iline bağlı bir ilçe olmaktan çıkarılarak 1992'de tekrardan il haline getirilmiş ve bu tarihten sonrada il olarak kalmaya devam etmiştir. Böylelikle Türkiye'nin, Doğu Anadolu

Bölgesi ile Karadeniz sınırı içerisinde yer alan, Kafkaslar üzerinde kurulmuş olan Ardahan ili 27 Mayıs 1992’de Kars ilinden ayrılarak Türkiye Cumhuriyeti’nin 75’inci ili olma unvanına kavuşmuştur. İlin kendine özgü bir coğrafi yapısı ve tarihi geçmişinden kaynaklanan birden fazla doğal ve tarihsel değerleri de bulunmaktadır. Hanak, Posof, Damal, Göle ve Çıldır olmak üzere toplamda beş ilçesi bulunan ve her ilçesi kendine özgü doğal ve kültürel farklılıklar taşımaktadır. Bulunduğu coğrafi konum ile Doğu Anadolu Bölgesi’nin kendine özgü doğal yapısı ve ikliminin yanı sıra Karadeniz Bölgesi’nin, Doğu Karadeniz Bölümünün iklimine, bitki örtüsüne ve topografyasına geçiş yeri olmasından dolayı farklı güzellikleri de bir arada görmek mümkün olabilmektedir. Türkiye’nin kuzeydoğu kesiminde ve kısmen Doğu Karadeniz Bölümü civarında bulunan Gürcistan sınırı üzerinde kurulmuş olan Ardahan ilinin güneyinde Kars, güneybatısında Erzurum, batısında Artvin illeri ve doğu kesiminde de Gürcistan yer almaktadır. Aynı zamanda Türkiye’nin Kafkaslara açılan bir sınır kapısıdır²

Doğu Anadolu Bölgesi’nin Erzurum-Kars Bölümü sınırları içinde yer alan Ardahan ili ve çevresi gerek doğu batı yönünden gerekse de güney kuzey yönlü olarak birbirinden farklı dağlarla çevrelenmiştir. Kuzeyden Yalnızçam Dağlarıyla, batısında Karga pazarı ve Güllü Dağları, güneyden Balık Dağı, Süphan Dağı, Aladağ ve Yağlıca Dağı gibi volkanik kökenli dağlarla, doğu kesiminde ise Ermenistan ve Gürcistan ile çevrelenmiş yüksek bir plato merkezine sahip bir coğrafi alandır (Arınç, 2016, s. 120). Ardahan ili Batum, Oltu, Artvin, Kars ve Ahıska’ya doğru açılan önemli geçit ve boğazlara sahip olan bir şehirdir. Türkiye sınırları içerisinde 5.576 km karelik yüz ölçümüne sahip olup ve Türkiye topraklarının yaklaşık olarak %0,7’sini kaplayan coğrafi bir alana sahiptir (Serka, 2013).

Ardahan kentinin en temel geçim kaynağı ve ekonomik dayanağı çoğunlukla hayvancılık ve tarıma dayanmaktadır. Bulunduğu coğrafi konum, geniş çayır ve meralara sahip olması hayvancılık faaliyetlerinin yapılması için imkân sağlamıştır. Hayvancılık faaliyetleri içinde büyükbaş hayvan yetiştiriciliği ilk sırada yer almakta olup sınırlı sayıda koyun yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Genellikle hayvancılık faaliyetlerinin etkin olduğu ilde süt üretimi yapılmasının yanı sıra bu süt ürünlerini işleyen küçük çaplı işletmeler de yer almaktadır. Ayrıca et üretimi ve canlı hayvan satışı

² Ayrıntılı bilgi için bkz.; “T.C. Ardahan Valiliği” “<http://www.ardahan.gov.tr/ardahan-tarihçesi-1>” 09.05.2022. “Serhat Kalkınma Ajansı” <https://www.serka.gov.tr/bolgemiz/ardahan/> 10.07.2021 13:20

da yöre nüfusu için önemli bir gelir kaynağı durumundadır. Kentin ekonomisine katkı sağlayan diğer üretim faaliyetleri içerisinde yer alan arıcılık, kaz yetiştiriciliği ve tarımsal ürünlerin üretimi de gerçekleşmektedir. Sanayi, ticaret, turizm, ulaşım gibi sektörler yeterince gelişmemiş olup, ilin ekonomik gelişmesindeki katkı oranları da yok denecek kadar düşük bir seviyededir (Akbulak, 2016, s. 1-30).

Bu bilgiler ışığında Ardahan kentini özetleyecek olursak, önemli bir tarihi geçmişe sahip olduğu, birçok kez düşman saldırısına uğramış ve bu mücadeleleri zafer olarak kazanmıştır. İl olmadan önce Kars iline bağlı bir ilçe iken 1992’de resmi olarak il statüne kavuşmuş, önemli bir coğrafi konuma sahip olan, temel geçim kaynaklarının tarım ve hayvancılığa dayandığı, sanayi, ticaret, ulaşım gibi hizmetler bakımından yeterince gelişme göstermeyen bir il olduğu söylenebilir.

1.2.2. Ardahan İlinin Demografik Yapısı

Nüfus, belirli zamanda, belirli bir yerleşim yerinde yaşayan insan sayısı olarak ifade edilmektedir. Nüfusu 10.001 ve 25.000 arasında olan şehirlere küçük şehir, 25.001 ve 100.000 arasında olan şehirlere orta büyüklükte şehir, 100.001 ve 500.000 arasında olan şehirlere büyük şehir, 500.001’den fazla olan şehirlere ise çok büyük şehir denmektedir.

Tablo 1’de görüldüğü gibi Ardahan ilinin toplam nüfusuna bakıldığında, her ne kadar 1995 ve 2013 yılları arasında toplam nüfusu 100.000 üzerinde olsa da bu oranda 2014 yılından itibaren bir düşüş yaşandığı görülmektedir. Ardahan ilinin 2014’ten ve sonraki yıllardaki toplam nüfus miktarına göre bir değerlendirme yapıldığında bu şehrin orta büyüklükte bir kent olduğu söylenebilir.

1992’den önce Kars iline bağlı bir ilçe iken bu tarihten sonra il statüsüne kavuşmuş ve böylece bir il olarak kalmaya devam etmiştir. İlin nüfus yapısına baktığımızda, yıllara göre sürekli dalgalanmalar olduğu da görülmektedir.

Tablo 1. Ardahan ilinin toplam nüfusu, aldığı ve verdiği göç endeksi

Yıl	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
1995-2000	119.982	8.791	22.317	-13.526	-106,7
2007-2008	112.242	4.640	7.447	-2.807	-24,7
2008-2009	108.169	3.775	7.033	-3.258	-29,7
2009-2010	105.454	4.586	6.857	-2.271	-21,3
2011-2012	107.455	4.908	6.673	-1.765	-16,3
2012-2013	102.782	5.254	7.633	-2.379	-22,9
2013-2014	100.809	5.323	8.033	-2.710	-26,5
2014-2015	99.265	5.630	7.802	-2.172	-21,6
2015-2016	98.335	5.164	6.880	-1.716	-17,3
2017-2018	97.096	5.284	7.154	-1.870	-19,1
2018-2019	97.319	5.164	7.028	-1.864	-19,0
2020-2021	94.932	5.102	6.962	-1.695	-17,7
2021-2022	92.481	5.391	8.157	-2.766	-26,9

Kaynak:ADNKS sonuçları (DİE, 1990-2004); (TÜİK, 2005-2022).

1990'da bir ilçe iken genel nüfus sayımı verilerine göre toplam nüfusu 52.574 olup, bu tarihten sonra il statüsüne kavuşmasıyla birlikte nüfus oranında azalma olmuştur. 2000 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre ise toplam nüfusu 133.756 dır (DİE, 1990-2000). Tabloda da görüldüğü gibi 1995 ve 2000 yılları aralığındaki toplam nüfusu 119.982, aldığı göç 8.791, verdiği göç 22.317, net göç hızının ise -106,7 olduğu görülmektedir. 2007-2008 yılları aralığındaki toplam nüfusunda 242'lik bir oranla azalma olduğu görülürken, aldığı göç oranı 4.640, verdiği göç oranı ise 7.447 olup net göç hızı ise -24,7'dir. 2008-2009 yılları aralığındaki toplam nüfusu 108.169 olup yine bir düşüşün yaşandığı görülmekte iken aldığı göç miktarı 3.775, verdiği göç miktarı 7.003, net göç hızı -29,7'dir. 2009-2010 yılları aralığındaki toplam nüfusu 105.454, aldığı göç 4.586, verdiği göç 6.857, net göç hızı ise -21,3 olarak görülmektedir. 2011-2012 yılları aralığındaki toplam nüfusu 107.455, aldığı göç 4.908, verdiği göç 6.673, net göç -1.765, net göç hızı ise -16,3 tür. 2012-2013 yılları aralığındaki toplam nüfusu 102.782, aldığı göç 5.254, verdiği göç 7.633, net göç hızı ise -22,9 dur. 2013-2014 yılları aralığındaki toplam nüfusu 100.809, aldığı göç 5.323, verdiği göç 8.033, net göç hızı ise -26,5 dir. 2014-2015 yılları aralığındaki toplam nüfusu 99.265 olup önceki yıllara oranla 100.000'in altına düştüğü, aldığı göç 5.630 olup, bir önceki yıla göre bir azalma olduğu

görülmekte iken verdiği göç 7.802, net göç hızı ise -21,6 olmuştur. 2015-2016 yılları aralığındaki toplam nüfusu 98.335, aldığı göç 5.164, verdiği göç 6.880, net göç hızı ise -17,3 tür. 2017-2018 yılları aralığındaki toplam nüfusu 97.096, aldığı göç 5.284, verdiği göç 7.154, net göç hızı ise -19,1'dir. 2018-2019 yılları aralığındaki toplam nüfusu 97.319, aldığı göç 5.164 iken verdiği göç 7.028, net göç hızı ise -19,0 olarak görülmektedir. 2020-2021 yılları aralığındaki toplam nüfusu 94.932, aldığı göç 5.102, verdiği göç 6.962, net göç hızı 17,7 iken 2021-2022 yılları aralığındaki toplam nüfusu 92.481, aldığı göç 5.391, verdiği göç oranı ise 8.157 olarak kayda geçmiştir” (TÜİK, 1995-2022).

Göç etmekle aslında belli coğrafi alanda yaşayan nüfusun aktif kısmı gitmekte, pasif kısmı geride kalmaktadır. Durum böyle olunca da net göç veren kentlerin büyüme hızlarında sürekli bir düşüş yaşanmakta ve gelişme gösterememektedir. Bu sebeple göç artmakta ve iller geri kalmaya devam etmektedir (Tekeli, 2008, s. 180).

Yukarıdaki verilere bakıldığında Ardahan ilinin 1995 ve 2022 yılları arasındaki toplam nüfus miktarı, aldığı ve göç oranları tabloda da görüldüğü gibi hem toplam nüfus miktarında hem aldığı göç hem de verdiği göç miktarında bir artıştan ziyade yıllardan yıla sürekli bir düşüşün yaşandığı görülmektedir.

Çalışmada bunun altında yatan temel etkenlerin neler olduğu araştırılmaya çalışılmıştır. İlin nüfusu ile ilgili bilgilerden sonra şimdide ilde göç süreci anlatılmaya çalışılmıştır.

1.2.3. Ardahan İlinin Kent ve Kentleşme Kavramları Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Kent, tarım dışı üretimin yapıldığı, yapılan tüm üretimlerin denetlenip, dağıtımın koordine edildiği; belirli teknolojinin beraberinde getirdiği büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme seviyesine ulaşmış yerleşme yeri olarak tanımlanabilir (Mimarlar Odası, 1971, s. 5). Başka bir tanımda ise kenti ekonomik ve işlevsel ölçüt kapsamında ele alan araştırmacılar kenti tanımlamada nicel büyüklükten ziyade nüfusun niteliği ya da bileşiminin de hesaba katılması görüşündedirler. Bu ölçüte göre önemli olan köy ve kente arasındaki temel ayrım daha doğrusu köyü ve kenti birbirinden ayıran temel etken nüfusun farklılığından ziyade işlevlerdeki farklılaşmadır. Köyün temel

geçim kaynağının tarımsal üretim olmasına karşılık, kentin ise tarım dışı (sanayi, ticaret gibi) üretime dayanmaktadır (Boran, 1945, s. 12).

Bu bilgiler ışığında köy ve kent ayrımında temel ölçüt olarak tarımsal üretim ve tarımsal olmayan üretim ele alınmaktadır. Yani bunlar aslında ekonomik kaynağın ve insanların geçim kaynağının temelde neye dayandığını göstermektedir.

Bir ilin, yerleşim biriminin kent niteliğine sahip olabilmesi için belli başlı niteliklere sahip olması gerekmektedir. Bu nitelikler şöylece sıralanabilir;

1. Nüfusun belli bir büyüklüğe ve yoğunluğa ulaşmış olması,
2. Tarımsal üretimin yanında üretim seviyesi daha yüksek olan sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişmiş olması,
3. Fiziksel altyapısının belli bir seviyeye ulaşmış olması,
4. Geleneksel aile yapısından ziyade çekirdek aile yapısının hakim olması,
5. Eğitim hizmetinin kırsal kesime oranla daha kaliteli ve yüksek olması,
6. Geleneksel ilişkilerin yerini bireysel ilişkilerin alması vb.

nitelikler bir ili kent yapan belli başlı özelliklerdir (Erkan R. , 2001). Bu bilgiler ışığında Ardahan ilini yukarıda sayılan maddeler doğrultusunda değerlendirilecek olursak, madde 1’de belirtildiği gibi nüfusun belli büyüklük ve yoğunluğa erişmiş olması gerektiği açıklanmıştır. Ne var ki tablo 1’de de görüldüğü üzere Ardahan ilinin yıllara göre nüfus miktarına baktığımızda, toplam nüfusu en fazla 1995-2000 yılları aralığında 120 bine yakın bir seviyede olmuştur ki bu oranda ilerleyen yıllara göre azda olsa sürekli bir düşüş yaşanmıştır. Bu da şunu göstermektedir ki Ardahan ili nüfus yoğunluğu açısından geri kalmış olmakla birlikte var olan nüfusun da sürekli göç vermesi ili tam anlamıyla bir kent olabilme kapasitesine taşımamıştır. Madde 2’ de ise sanayi ve hizmet sektörleri yönünden gelişmiş olması gerektiği açıklanmıştır. Yine Ardahan’ı bu madde kapsamında değerlendirecek olursak, ilin temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olduğu bilinmektedir. Sanayi ve hizmet sektörleri bakımından ise bir gelişme gösteremediği bilinmektedir. Bu doğrultuda sanayi ve hizmet sektörlerinin geliştiğini söylemek doğru olmaz. Madde 3’te ise fiziksel altyapısından bahsedilmiş ilin fiziksel yapısı engebeli ve karasal iklim şartlarına hakimdir. Kışlar uzun ve sert, yazlar ise serin geçmektedir. Madde 4’te ise geleneksel aile yapısından ziyade çekirdek aile yapısının hakim olması gerektiği açıklanmış. İl bu madde kapsamında değerlendirildiğinde ise çekirdek aile yapısından ziyade çoğunlukla geleneksel aile

yapısının ve ilişkilerinin egemen olduğu söylenebilir. Madde 5'te ise eğitim seviyesinin kırsal kesime oranla daha gelişmiş olması gerektiği açıklanmıştır. İlin yapısı kırsal kesim olduğundan eğitim hizmetlerinin yeterli ve kaliteli düzeyde geliştiği söylenemez.

Yukarıda açıklamalarda kent tanımı yapıp bir ilin kent olabilmesi için sahip olması gereken belli başlı özelliklerin neler olması gerektiği açıklanmış olup, Ardahan ili bu maddeler ışığında değerlendirilmiştir. Şimdide kentleşme kavramı açıklanıp yine Ardahan ilinin kentleşme kavramı çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmıştır.

Birbirinden farklı kentleşme kavramları yer almaktadır. Bunlardan birkaçına değinilecek olunursa dar anlamda kentleşme; kent sayısı ile birlikte kentlerde yaşamını sürdüren nüfusun artması olarak ifade edilmektedir. Bir başka kentleşme tanımı ise kent kavramına bağlı olarak kentleşme; bir yerleşme biriminde ya da bir ülkenin tüm yerleşim alanlarında tarımsal olmayan üretim oranının artması ve tüm üretimin denetim ve koordinasyonun yoğunlaşması bunun sonucunda da büyüklük, heterojenlik, yoğunluk ve bütünleşme oranlarının artması olayı olarak tanımlanmaktadır (Tekeli, 2011, s. 20).

Yapılan tanımlamalar sonucunda kentleşme, sanayileşme ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak kent sayısının ve kentteki nüfusun artması, kentlerin büyümesi olarak tanımlanmaktadır. Ardahan ilini kentleşme kavramı içerisinde ele alınıp incelendiğinde ekonomik koşulların yetersiz olması, sanayinin gelişmemesi ve ekonomisinin tarım ve hayvancılığa dayanması ilin kentleşmesine engel teşkil eden nedenlerin başında gelmektedir. Bunun sonucunda il kırsal yapıya sahip olduğundan nüfusu sürekli olarak diğer kentlere göç vermektedir. Yani nüfusunda bir artış olmayıp, sürekli kayıp vermesi ilin kentleşmesini engelleyen diğer bir neden olarak gösterilebilir. Kentleşmenin özellikleri şöylece sıralanabilir:

1. Kentleşmenin demografik olarak sanayileşmiş ülke ve ülkelere göre hızla artan ve genellikle azalmayan bir süreci kapsamı,
2. Kentleşme hareketinin gelişmiş bölge ve kentlere doğru gerçekleşmesi diğer coğrafi bölge ve kentlerin kentleşme oranının düşük seviyede kalmasına sebebiyet vermesine,
3. Çok büyük ve büyük kentlerin büyüme oranının, orta ve küçük kentlere göre daha hızlı olması,

4. Kentleşen kentin, kentli nüfusun ve kamu hizmetleri ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kalması gibi etkenler kentleşmenin belli başlı özellikleri olabilmektedir (Keleş, 1984, s. 11).

Bu bilgiler ışığında Ardahan ili demografik olarak nüfusu artan bir il değil aksine azalan bir ildir ve nüfusunun da sürekli göç vermesi kentleşme hızının düşük olmasına ve kentleşmemesine sebebiyet vermektedir. Toplam nüfusunun 25.001 ve 100.000 aralığında olması ve orta büyüklükte bir şehir olmasından dolayı da kentleşmiştir denilemez.

1.2.4. Ardahan'da Göç ve Nedenleri

Ardahan, Doğu Anadolu Bölgesi'nin illeri arasında en çok göç veren şehirlerden biri olarak kayda geçmiştir. İlde doğurganlık oranı yüksek olmasına rağmen, nüfusunda yıldan yıla sürekli bir düşüş meydana gelmiştir.

Tablo 1'de de görüldüğü gibi 1995-2000 yılları aralığında toplam nüfusu 119.982 olup diğer yıllara göre 22.317'lik oranla en çok göç veren yıl olarak belgelenmiştir (TÜİK, 1995-2022).

Öncelikle birey ya da bireyler neden göç etmeye karar vermektedirler. Bilhassa bunun altında yatan temel etkenler araştırılıp ortaya konmalıdır. Çalışmada özellikle Ardahan ilinin hem bölge kenti olarak hem de Türkiye kentleri arasında en geri kalmışlığı ve sürekli göç veren bir il olarak anılmasının altında yatan temel nedenler araştırılıp ele alınmaya çalışılmıştır. Buna etki eden nedenlerden biri olarak bölgeler arasında yaşanan yaşam farklılıkları söylenebilir. Her bölge gerek ekonomik olarak gerekse diğer sağlık, eğitim, kültür, sosyal yönlerden birbirinden farklılar gösterebilmektedir.

Bölgesel donatım modeli, bireyin bilhassa ailelerin göç etmesinde etki eden modellerden biridir. Bu kavram bölgelerin eğitim, sosyal ve sağlık gibi hizmet yönünden sahip oldukları donanımları açıklamak için kullanılmaktadır (Ural ve Gür, 2004, s. 23,38). Ardahan ilini bu model kapsamında ele aldığımızda sayılan hizmetler yönünden üst düzeyde hizmet veren bir kent olduğunu söylemek doğru olmaz. Sağlık alanında değerlendirildiğinde, yetersiz tıbbi malzemelerin olmasından dolayı insanlar daha donanımlı olan diğer illerdeki hastanelere giderek tedavi olmaktadır. Eğitim olarak ele aldığımızda ise her ne kadar geçmiş yıllara nazaran gelişme olsa da yine de

yetersiz kalmaktadır. Aynı sorun sosyal aktive alanlarının yok denecek kadar olmasından da kaynaklanmaktadır.

Ardahan ilinin bu kadar göç vermesinin altında yatan temel nedenlerden biri olarak gösterilen ekonomik kaynakların kısıtlı olması ve beraberinde getirdiği işsizlik, geçim sıkıntısı, yoksulluk gibi sorunlar yaşanmakla birlikte sosyal aktivite alanlarının yok denecek kadar az olması, sağlık hizmetlerinin gelişmemiş olması ve tıbbi malzemelerin yetersiz ya da olmaması gibi nedenler ilin göç vermesinin en önemli sorunları olarak açıklanmaktadır. İlde var olan hizmetlerde merkezde sınırlı olmakla birlikte ilçe ve köylerde hizmet noktaları da pek bulunmamaktadır. Yine olumsuz iklim koşullarının yaşamı zorlar olması, konut, gıda, giyim vb. üretim ve tüketim ürünlerinin pahalı olması gibi nedenler de ilin göç vermesinin temel sorunlarıdır.

(Lee, 1996, s. 47,57), bir ili göçe iten ana faktörlerin altında bulunan temel etkenleri şöyle açıklamıştır; yetersiz istihdam ve iş olanakları, tıbbi hizmetlerin kısıtlı ve yetersiz olması, ulaşım ve alt yapıdaki sorunlar, doğal afetler, ilkel koşullar, güvenlik sorunları vb. nedenler göçe sebep vermeye iten nedenler olarak açıklarken, kente çeken etmenleri ise daha iyi yaşam koşulları, iş olanakları, sosyal eğlence aktiviteleri, sağlık imkânları, cazip iklim koşulları, gelişmiş eğitim olanakları vb. olarak açıklamıştır.

Ardahan ilinde göçler genellikle gönüllü olarak gerçekleşmekle birlikte zoraki olarak gerçekleşen göçlere de rastlanılmaktadır. Zor hayat koşulları, iş imkânlarının kısıtlı olması, eğitim ve sağlık alanlarının yeterince gelişmediği bir kentte insanlar kendi iradeleri ve istekleri doğrultusunda daha iyi yaşayabilecekleri alanlara yerleşmeyi tercih etmektedirler. Birde zorunlu olarak gerçekleşen göçler vardır. Örneğin Ardahan'ın hem merkezinde hem de ilçelerinde aileler arasında yaşanan arazi kavgaları, ya da kız kaçırılma olayları taraflar arasında çatışmalara sebebiyet vermektedir. Bu da insanları zorunlu olarak göçe zorlamaktadır.

Kısaca özetlemek gerekirse ildeki göçler çoğunlukla ekonomik, sağlık, eğitim gibi hizmetlerin yetersiz olmasından dolayı meydana gelmektedir. Sayılan bu itici nedenlerden dolayı halk genellikle İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa gibi büyük ve çekici olarak da belirtilen hizmetlerin yeterince geliştiği illere göç etmektedirler. Bunu tablo üzerinde gösterecek olursak,

Tablo 2. Ardahan kentinin iller arası verdiği göç bilgileri

KENTLER	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
İstanbul	3021	3047	2927	2773	2347	2929	3008	2612	2052	1981	1702
Ankara	623	541	571	509	440	519	612	600	575	610	427
Bursa	608	435	440	371	324	524	561	497	354	414	319
Kocaeli	506	420	440	384	365	454	561	507	447	453	352
İzmir	347	297	273	267	235	268	322	303	263	282	262
Erzurum	108	161	121	179	211	215	222	293	202	247	239

Kaynak: (TÜİK, 2008-2018)

Tablo da görüldüğü gibi Ardahan'ın en çok göç verdiği 6 il İstanbul başta olmak üzere Ankara, Bursa, Kocaeli, İzmir olmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin illerinden biri olan Erzurum kentine de göç hareketinin gerçekleştiği görülmektedir. İlin İstanbul'a gerçekleştirdiği nüfus oranlarına baktığımızda, 2008'de 3021 kişi, 2009'da 3047 kişi, 2010'da 2927 kişi, 2011'de 2773 kişi, 2012'de 2347 kişi, 2013'te 2929 kişi, 2014'te 3008 kişi, 2015'te 2612 kişi, 2016'da 2052, 2017'de 1981 kişi, 2018'de ise 1702 kişi göç etmiştir. Oranlara bakıldığında en fazla göçün 2009'da gerçekleştiği görülmektedir. 2015 yılında ise düşük oranda da olsa bir azalışın olduğu görülmektedir. Yine aynı şekilde en çok göç verdiği iller arasında yer alan bir diğeri il ise Ankara olduğu görülmektedir. 2008'de 623 kişi, 2009'da 541 kişi, 2010'da 571 kişi, 2011'de 509 kişi, 2012'de 440 kişi, 2013'te 519 kişi, 2014'te 612, 2015'te 600 kişi, 2016'da 575 kişi, 2017'de 610, 2018'de ise 427 kişi Ardahan ilinden Ankara'ya göç etmiştir. Bölge sınırları içerisinde yer alan kentlere doğru göç hareketinin yaşandığı da görülmektedir. Tabloda da yer aldığı gibi Erzurum kenti bunların başında gelmektedir. Tabloya genel olarak baktığımızda bir yıl içinde Ardahan ilinden toplam kaç kişinin nereye göç ettiği görülmekle birlikte bu oran yalnızca 6 il ile sınırlandırılmıştır. Göç verdiği diğer illeride hesaba katmış olsaydık ortaya normal olmayan bir göç verme oranları çıkardı. Bu nedenle araştırmada özellikle ilin en çok göç verdiği bu altı kent baz alınarak yorumlanmıştır.

Ardahan ilinde göçü önlemenin yolları şöylece sıralanabilir;

1. İş imkânları artırılarak ilde var olan işsizlik oranı azaltılmalı,
2. Yerel yönetim birimleri güçlendirilmeli,
3. Sosyal nitelikli yatırımlar yapılmalı,
4. İlçe ve köylerde kalkındırma çalışmaları yapılmalı,
5. Eğitim ve sağlık hizmetleri geliştirilip, yaygınlaştırılmalı

6. İlin temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık faaliyetleri için devlet tarafından destekleme yatırımları uygulanmalı,
7. Turizm potansiyeli olan il için turizmi teşvik yatırımları yapılmalı vb. önlemlerin alınması göçü durdurmasa da azaltmasını sağlayabilir (Bulut, 2005, s. 205)

1.3. ARDAHAN'DA KADIN VE GÖÇ

Göç bugün sadece erkekler tarafından alınan bir karar olmayıp kadınları da eşit oranda etkileyen bir süreçtir. Kadınlar açısından bu süreç genellikle evlilik, eş tarafından alınan karara ayak uydurma, zorlu yaşam koşulları, eğitim amaçlı, ilin yetersiz bulunan olumsuzluklarından uzaklaşmak, yeni bir gelecek ve hayat kurma, kentin cazip bulunan olanaklarından yararlanma, çocuklarının geleceğini düşünme, eş ve çocuklarıyla birlikte yaşama gibi nelerden dolayı işlemekte ve gerçekleşmektedir.

Türkiye’de sanayileşme, her toplumsal düzeyde gelişme ve değişmeyi gerektiren itici bir güç olarak görülmüştür. Sanayileşme hızı, önemli sorunlara yol açmakla birlikte, modernleşmeyi de beraberinde getirmiştir. Geleneksel kalıplar yok olarak yerini çağdaş norm ve değerlere bırakmıştır. Bu gelişmeyle aile yapısı ve aile içindeki kadının rolü de sürekli olarak değişim göstermiştir (Kırkpınar, 2001, s. 240). Kadınlar açısından göç olayını itici ve çekici yönden ele aldığımızda, erkeğin işsiz olması kadınları öncelikli olarak göçe zorlamaktadır. Yaşanılan yerde işsizlik sorununun olması itici özellikte olurken, seçilecek olan yeni yerleşim yerinin ihtiyaçları karşılaması ise çekici nitelikte olmaktadır. Böylelikle eşiyle birlikte göç eden kadın da gittiği yeni yerleşim yerinde kendisine ekonomik ve sosyal anlamda yer edinebilecek imkâna sahip olabilir (Peker, 2019, s. 36).

Yapılan çalışmalar ışığında göç, genellikle erkek tarafından alınan bir karar ile başlayan ve evlilik ya da aile birleşmesi gibi nedenlerle özellikle kadını etkileyen bir olgu olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

Tablo 3. Ardahan ilindeki kadın ve erkek oranları

Yıl	Kadın	Erkek	Toplam Nüfus
1990	26.974	25.600	52.574
2000	69.833	63.923	133.756
2007	58.095	54.626	112.721
2008	58.673	53.569	112.242
2009	56.093	52.076	108.169
2010	54.023	51.431	105.454
2011	56.467	50.988	107.455
2012	55.824	50.819	106.643
2013	52.937	49.845	102.782
2014	51.939	48.870	100.809
2015	51.141	48.124	99.265
2016	50.884	47.451	98.335
2017	50.317	46.779	97.096
2018	51.593	47.314	98.907
2019	50.697	46.622	97.319
2020	46.350	49.811	96.161
2021	45.764	49.168	94.932
2022	44.535	47.946	92.480

Kaynak: (DİE, 1990-2004); (TÜİK, 2005-2022)

Tablo 3'te görüldüğü gibi 1990'da il olmadan önce ilçe statüsünde olan Ardahan ilinde kadın erkek oranlarına bakıldığında az bir fark olsa da kadınların oranının erkeklerden fazla olduğu görülmektedir. Yine tabloda görüldüğü 2000-2019 yılları aralığında kadınların oranında bir artışın olduğu, erkeklerin oranında ise gitgide bir azalışın olduğu görülmekte iken 2020 ve 2021 yıllarında ise kadın nüfus oranında azalışın olduğu, erkek nüfus oranında artışın yaşandığı görülmektedir. TÜİK'in 2021 yılında açıklamış olduğu iç göç verilerine göre en az göç alan illerin başında 4.750 kişi ile Ardahan ili yer almaktadır. 7.054 kişi ile Dersim, 7.474 kişi ile Kilis Ardahan ilini takip etmektedir. Yine TÜİK verilerine göre hem kadın hem de erkeklerin en çok eğitim sebebiyle göç verdiği tespit edilmiştir. Erkeklerde 274.273 kişi, kadınlarda 412.700 kişinin eğitim sebebiyle göç ettiği tespit edilmiş olup, ayrıca eğitimden sonra diğer önemli göç sebepleri; yaşam koşulları, daha iyi bir konut, ailedeki birey ya da bireylere bağımlı olarak da göç hareketi yaşanmıştır (TÜİK, 2021).

Tablo 4. Ardahan ilinde kadın ve erkeklerin verdiği göç oranları

YIL	KADIN	ERKEK
2010	3.287	3.570
2011	3.289	3.384
2012	2.937	3.049
2013	3.747	3.886
2014	3.835	4.198
2015	3.866	3.936
2016	3.405	3.475
2017	3.499	3.655
2018	3.229	3.147
2019	3.500	3.528
2020	2.559	2.656
2021	3.411	3.034

Kaynak: (TÜİK, 2010-2021)

Tablo 4'te 2010-2021 yılları aralığında kadın ve erkeklerin verdiği göç oranları yer almaktadır. 2010 yılında 3.570 kadın, 3.287 erkek göç etmiştir. 2011 yılında 3.289 kadın, 3.384 erkek, 2012 yılında 2.937 kadın, 3.049 erkek, 2013 yılında 3.747 kadın, 3.886 erkek, 2014 yılında 3.835 kadın, 4.198 erkek, 2015 yılında 3.866 kadın, 3.936 erkek, 2016 yılında 3.405 kadın, 3.475 erkek, 2017 yılında 3.499 kadın, 3.655 erkek, 2018 yılında 3.229 kadın, 3.147 erkeğin göç ettiği görülmektedir. Yine aynı şekilde 2019 yılında 3.500 kadın, 3.528 erkek, 2020 yılında 2.559 kadın, 2.656 erkek, 2021 yılında ise 3.411 kadın ve 3.034 erkeğin göç ettiği görülmektedir. Kadınların göç ettiği verilere bakıldığında yıllar arasında dalgalanmalar olduğu görülmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere kadın bireylerin en fazla göç verdiği yıl aralığı 2013 ve 2015 arasında gerçekleşmiştir. Kadın ve erkeklerin verdiği göç oranlarına arasında bir karşılaştırma yapıldığında ise önemli bir farkın olmadığı görülmektedir.

Meydana gelen göçlerden en fazla etkilenen kadınlardır. Bu yüzden her şeyden önce kadınlar için işgücüne katılımını sağlayacak projeler geliştirilmeli ve kadınlar teşvik edilmelidir. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ortadan kaldırılarak, toplum ve ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenmeli ve kadının işgücü istihdam etmeleri konusunda

işverenler tarafından desteklenmeli ve teşvik çalışmaları uygulanmalıdır (Ayan ve Bilican Gökkaya, 2016, s. 1,9).

Kadınlar genellikle yoksulluk, ekonomik yetersizlik, çatışma, savaş, eēitim, saēlık, zor yaşam koşulları gibi nedenlerden dolayı g etmektedirler. Bunu yanı sıra şiddet, sosyal ve kültürel nedenlerde kadının g vermesine neden olan diēer etmenlerdir (Anker, 2002). "Kadınların göç deneyimi genellikle bir eş, anne ve evlenme aēında olan genç kız olarak aile içindeki konumuna göre meydana gelmektedir" (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998, s. 305,322).

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın Konusu, araştırmanın ana konusunu göç olgusunun sürekli olarak yaşandığı Ardahan ilinde kadının göçe olan etkisini ele almaktır. Bu kapsamda kadınların göçe ilişkin görüşleri incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı, Ardahan'ın 1992'den beri il olmasına rağmen sürekli göç vermesi, bunun altında yatan nedenlerin neler olduğu ve kadının göç ile ilgili düşünceleri ve rolünün araştırılması amaçlanmıştır.

Araştırmanın Önemi, TÜİK'in açıkladığı verilere göre en fazla göç veren kentlerden biri olan Ardahan'da göç ve göçe neden olan unsurlar arasında yer alan kadının etkisi kapsamlı olacak şekilde araştırılarak incelenmiştir.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi, Araştırmanın evrenini Tablo 5'te görüldüğü gibi Ardahan ilinin en fazla göç veren ve nüfus miktarının da az olduğu bilinen Damal, Posof ve Hanak ilçeleri oluşturmaktadır. Bu çerçevede Ardahan ilinin Damal, Hanak ve Posof ilçe merkezinde ikamet eden 50 kadına anket uygulanmıştır. Ayrıca Ardahan ili şehir merkezinde ikamet eden 50 kadına da aynı anket soruları uygulanmıştır. Toplamda Ardahan ilinde 200 kadına göç ile ilgili düşüncelerini ve bu konuya ilişkin görüşlerini anlamak üzere yüz yüze anket uygulanmıştır. TÜİK 2022 verilerine göre Ardahan ilinde 44.535 kadın ikamet etmektedir. Sosyal bilimlerde araştırma büyüklüğünün hesaplanmasında çeşitli formüller kullanılmaktadır. Evren büyüklüğü=44.535 olup %90 güven aralığı, $p=0,5$, $q=0,5$ için (Erdoğan ve Yazıcıoğlu, 2004, s. 50), hesaplanan örneklem büyüklüğü 96 kişi iken çalışma kapsamında 200 kadına yüz yüze anket uygulanmıştır.

Araştırmanın ana problemi, Ardahan'da ikamet eden kadınlar açısından göç olgusunun tanımlanmasıdır.

Tablo 5. Ardahan ilinin beş ilçesinin yıllara göre toplam nüfus oranları

YILLAR	GÖLE	ÇILDIR	DAMAL	POSOF	HANAK
2015	26.254	9.759	5.554	6.971	9.305
2016	25.679	9.539	5.369	6.790	9.019
2017	25.178	9.361	5.345	6.567	8.887
2018	25.187	9.833	5.802	6.805	9.054
2019	24.863	9.343	5.334	6.629	8.776
2020	24.822	9.247	5.172	6.579	8.683
2021	23.933	8.983	5.127	6.448	8.418
2022	22.900	8.693	4.866	6.296	8.054

Kaynak: (TÜİK, 2015-2022).

Araştırmanın Yöntemi, Araştırma Nicel araştırma yöntemi ile yürütülmüştür. Araştırmada nicel araştırma yöntemi içerisinde en çok uygulanan veri toplama tekniklerinden olan anket tekniği ile veriler toplanmıştır. Katılımcılara kartopu örneklem tekniği ile ulaşılmış olup, alan araştırması göç olgusunun yoğun olarak yaşandığı Ardahan ilinin Damal, Posof ve Hanak ilçelerinde ve şehir merkezinde yürütülmüştür.

Anket sorularının hazırlık aşamasında, öncelikle bu konuda yapılan örnek çalışmaların anket soruları gözden geçirilmiş olup sonrasında anket soru formu hazırlanmıştır.

2.1. ÇALIŞMAYA İLİŞKİN ELDE EDİLEN BULGULAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Tablo 6. Katılımcıların yaş aralığı (İl Merkezi)

Yaş	Sayı	Yüzde
20-altı		
21-30	11	%22
31-40	18	%36
41-50	10	%20
50 ve üzeri	11	%22
Toplam	50	%100

Tablo 7. Katılımcıların yaş aralığı (Hanak)

Yaş	Sayı	Yüzde
20-altı		
21-30	9	%18
31-40	7	%14
41-50	10	%20
50 ve üzeri	24	%48
Toplam	50	%100

Tablo 8. Katılımcıların yaş aralığı (Damal)

Yaş	Sayı	Yüzde
20-altı	2	%4
21-30	6	%12
31-40	5	%10
41-50	7	%14
50 ve üzeri	30	%60
Toplam	50	%100

Tablo 9. Katılımcıların yaş aralığı (Posof)

Yaş	Sayı	Yüzde
20-altı	1	%2
21-30	8	%16
31-40	11	%22
41-50	15	%30
50 ve üzeri	15	%30
Toplam	50	%100

Tablolarda görüldüğü gibi il merkezi, Hanak, Damal ve Posof ilçe merkezinde ankete katılan kadınların yaşlarına bakıldığında; il merkezindeki kadınların yaş ortalaması çoğunluk olarak %36'sı 31-40 aralığında yer alırken, Hanak ilçe merkezindeki kadınların %48'i 50 yaş ve üzeri, Damal ilçe merkezinde ise aynı Hanak ilçesinde olduğu gibi %60'ı 50 yaş ve üzeri, Posof ilçe merkezinde ise %30'unun 41-50 ile 50 ve üzeri yaş aralığına sahip kadınların oldukları görülmektedir. İl merkezi, Hanak, Damal ve Posof ilçe merkezindeki kadınların yaş ortalamalarına genel olarak bakıldığında ise il merkezindeki kadınların daha çok genç nüfusa sahip olduğu, Hanak, Damal ve Posof ilçe merkezindeki kadın nüfusun çoğunluk olarak yaşlı gruptan oluştuğu görülmektedir. Üç ilçe merkezinde yaşlı nüfusun bu denli çoğunlukta olmasının sebebi kadınların açıklamalarından yola çıkılarak genç nüfusun daha çok göç vermesi ve geriye yaşlı nüfusun kalması bunun nedeni olarak belirtilebilir.

Tablo 10. Katılımcıların eğitim düzeyi (İl Merkezi)

Eğitim	Sayı	Yüzde
Okur-yazar değil	3	%6
Okur-yazar	1	%2
İlkokul mezunu	16	%32
Ortaokul mezunu	9	%18
Lise mezunu	9	%18
Üniversite mezunu	12	%24
Toplam	50	%100

Tablo 11. Katılımcıların eğitim düzeyi (Hanak)

Eğitim	Sayı	Yüzde
Okur-yazar değil	8	%16
Okur-yazar	2	%4
İlkokul mezunu	16	%32
Ortaokul mezunu	4	%8
Lise mezunu	16	%32
Üniversite mezunu	4	%8
Toplam	50	%100

Tablo 12. Katılımcıların eğitim düzeyi (Damal)

Eğitim	Sayı	Yüzde
Okur-yazar değil	20	%40
Okur-yazar		
İlkokul mezunu	16	%32
Ortaokul mezunu	6	%12
Lise mezunu	5	%10
Üniversite mezunu	3	%6
Toplam	50	%100

Tablo 13. Katılımcıların eğitim düzeyi (Posof)

Eğitim	Sayı	Yüzde
Okur-yazar değil	6	%12
Okur-yazar	3	%6
İlkokul mezunu	28	%56
Ortaokul mezunu	2	%4
Lise mezunu	7	%14
Üniversite mezunu	4	%8
Toplam	50	%100

Tablolara göre araştırmaya katılan kadınların eğitim durumlarına bakıldığında; il merkezindeki kadınların eğitim düzeyleri çoğunluk olarak (%32) ilkokul mezunu ve (%24) üniversite mezunu olduğu tespit edilirken; Hanak ilçe merkezindeki kadınların (%32) ilkokul ve lise mezunu olduğu, Damal ilçe merkezindeki kadınların (%40) okur-yazar olmadığı ve (%32) ilkokul mezun olduğu, Posof ilçe merkezindeki kadınların ise (%56) ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Dört yerleşim merkezinde çalışmaya katılan kadınların eğitim düzeylerine genel olarak bakıldığında ise birbirinden farklı oranlar olduğu görülmektedir. İl merkezi, Hanak ve Posof ilçe merkezinde ilkokul mezunu olan kadınların oranlarının yüksek olduğu görülmektedir, Damal ilçe merkezinde ise okur-yazar olmayan kadınların oranı çoğunluktadır.

Tablo 14. Katılımcıların medeni durumu (İl Merkezi)

Medeni durum	Sayı	Yüzde
Bekâr	3	%6
Evli	41	%82
Dul	6	%12
Boşanmış		
Toplam	50	%100

Tablo 15. Katılımcıların medeni durumu (Hanak)

Medeni durum	Sayı	Yüzde
Bekâr	2	%4
Evli	42	%84
Dul	5	%10
Boşanmış	1	%2
Toplam	50	%100

Tablo 16. Katılımcıların medeni durumu (Damal)

Medeni durum	Sayı	Yüzde
Bekâr	7	%14
Evli	34	%68
Dul	7	%14
Boşanmış	2	%4
Toplam	50	%100

Tablo 17. Katılımcıların medeni durumu (Posof)

Medeni durum	Sayı	Yüzde
Bekâr	6	%12
Evli	43	%86
Boşanmış	1	%2
Toplam	50	%100

Tablolara göre ankete katılan kadınların medeni durumlarına bakıldığında; il merkezindeki kadınların %82'si evli, %12'si dul ve %6'sı bekâr iken Hanak ilçe merkezindeki kadınların %84'ü evli, %10'u dul, %4'ü bekâr, %2'si boşanmış iken Damal ilçe merkezindeki kadınların %68'i evli, %14'ü dul ve bekâr, %4'ü boşanmış iken Posof ilçe merkezindeki kadınların %86'sı evli, %12'si bekâr ve %2'sinin boşanmış olduğu görülmektedir. Tablolara göre dört yerleşim merkezinde ankete katılan kadınların medeni durumlarına genel olarak bakıldığında evli kadınların çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 18. Katılımcıların evlilik yaşları (İl Merkezi)

Evlilik yaşı	Sayı	Yüzde
17-altı	11	%23,4
18-20	15	%31,9
21-25	11	%23,4
26-30	6	%12,8
31-35	4	%8,5
Toplam	47	%100

Tablo 19. Katılımcıların evlilik Yaşları (Hanak)

Evlilik yaşı	Sayı	Yüzde
17-altı	10	%20,9
18-20	28	%58,3
21-25	9	%18,8
26-30	1	%2,0
Toplam	48	%100

Tablo 20. Katılımcıların evlilik yaşları (Damal)

Evlilik yaşı	Sayı	Yüzde
17-altı	19	%44,2
18-20	17	%39,6
21-25	6	%13,9
26-30	1	%2,3
Toplam	43	%100

Tablo 21. Katılımcıların evlilik yaşları (Posof)

Evlilik yaşı	Sayı	Yüzde
17-altı	2	%4,5
18-20	12	%27,3
21-25	21	%47,8
26-30	9	%20,4
Toplam	44	%100

Çalışmaya katılan kadınlara evlilik yaşları sorulduğunda; il merkezindeki kadınların çoğu (%31,9'u) 18-20 yaş aralığı ve (%23,4'ü) 17 yaş ve altında olduğu, Hanak ilçesinde (%58,3) 18-20 yaş aralığında, (%20,9) 17 yaş ve altı, Damal ilçesinde (%44,2) 17 yaş ve altı ve (%39,6) 18-20 yaş aralığında, Posof ilçesinde ise (%47,8) 21-25 yaş aralığı ve (%27,3) 18-20 yaş aralığında evlilik gerçekleştirdikleri görülmektedir. Ankete katılan kadınların evlilik yaşlarına genel olarak bakıldığında il ve Hanak ilçe merkezindeki kadınların evlilik yaşları az farkla olsa 17 yaş ve altı ile 18-20 arasında

iken Posof ilçe merkezindeki kadınların 18-20 ile 21-25 yaş aralığında evlilik gerçekleştirdiği görülmektedir. Damal ilçe merkezinde ise diğer yerleşim merkezinden farklı olarak %44 gibi bir oranla 17 yaş ve altının küçük yaşta evlilik gerçekleştirdiği görülmektedir. Ankete katılan kadınlara bu soru sorulduğunda alınan yanıtlardan şaşırtıcı olarak kimi kadınların ailenin baskısı ile zorla evlendirildiği kimi kadınında ilkokul okurken okumasına izin verilmeyip okuldan alınıp aynı şekilde zorla evlendirildiği verilen cevaplardan yola çıkılarak belirtilmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki 17 yaş ve altını söyleyen kadınların açıklamaları ışığında en düşük evlilik yaşı 10 olarak kayda geçilmiştir.

Tablo 22. Eşinizin eğitim düzeyi nedir? (İl Merkezi)

Eğitim	Sayı	Yüzde
Okur-yazar değil	2	%4,2
Okur-yazar	2	%4,2
İlkokul mezunu	10	%21,3
Ortaokul mezunu	13	%27,7
Lise mezunu	12	%25,6
Üniversite mezunu	8	%17,0
Toplam	47	%100

Tablo 23. Eşinizin eğitim düzeyi nedir? (Hanak)

Eğitim	Sayı	Yüzde
Okur-yazar değil	3	%6,3
İlkokul mezunu	13	%27,0
Ortaokul mezunu	6	%12,5
Lise mezunu	17	%35,4
Üniversite mezunu	9	%18,8
Toplam	48	%100

Tablo 24. Eşinizin eğitim düzeyi nedir? (Damal)

Eğitim	Sayı	Yüzde
Okur-yazar değil	9	% 20,9
İlkokul mezunu	18	%41,9
Ortaokul mezunu	7	%16,3
Lise mezunu	8	%18,6
Üniversite mezunu	1	%2,3
Toplam	43	%100

Tablo 25. Eşinizin eğitim düzeyi nedir? (Posof)

Eğitim	Sayı	Yüzde
Okur-yazar değil	2	%4,5
Okur-yazar	1	%2,3
İlkokul mezunu	21	%47,8
Ortaokul mezunu	10	%22,7
Lise mezunu	8	%18,2
Üniversite mezunu	2	%4,5
Toplam	44	%100

Tablolarda görüldüğü gibi dört yerleşim merkezinde eşlerin eğitim düzeyleri çoğunlukla ilkökuldür. Yine aynı şekilde tablolara bakıldığında il, Hanak ve Posof ilçe merkezinde eşlerin eğitim düzeyleri arasında önemli bir farklılık görülmezken, Damal ilçe merkezinde ise okur-yazar olmayanların sayısı üç yerleşim yerinden 6 kat daha fazladır. Üniversite mezunlarının oranı Damal ve Posof ilçelerinde oldukça düşüktür, sadece iki kişinin üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir. İl merkezinde bu oran %17 iken Hanak ilçe merkezinde ise yaklaşık olarak %19'dur. Ayrıca kadınlar ve eşlerinin eğitim seviyeleri karşılaştırıldığında önemli bir farklılık olmadığı da görülmektedir.

Tablo 26. Katılımcıların evlilik kararı (Evlilik yapanlar) (İl Merkezi)

Evlilik Kararı	Sayı	Yüzde
Kendi isteği	15	%31,9
Karşılıklı anlaşarak	7	%14,9
Ailenin isteği	6	%12,8
Görücü usulüyle	11	%23,4
Kaçarak evlendim	8	%17,0
Toplam	47	%100

Tablo 27. Katılımcıların evlilik kararı (Evlilik yapanlar) (Hanak)

Evlilik Kararı	Sayı	Yüzde
Kendi isteği	21	%43,8
Karşılıklı anlaşarak	6	%12,5
Ailenin isteği	3	%6,3
Görücü usulüyle	14	%29,1
Kaçarak evlendim	4	%8,3
Toplam	48	%100

Tablo 28. Katılımcıların evlilik kararı (Evlilik yapanlar) (Damal)

Evlilik Kararı	Sayı	Yüzde
Kendi isteği	26	%60,5
Karşılıklı anlaşarak	5	%11,6
Ailenin isteği	5	%11,6
Görücü usulüyle	5	%11,6
Kaçarak evlendim	2	%4,7
Toplam	43	%100

Tablo 29. Katılımcıların evlilik kararı (Evlilik yapanlar) (Posof)

Evlilik Kararı	Sayı	Yüzde
Kendi isteği	10	%22,7
Karşılıklı anlaşarak	16	%36,4
Ailenin isteği	2	%4,5
Görücü usulüyle	11	%25
Kaçarak evlendim	5	%11,4
Toplam	44	%100

Ankete katılan kadınlara evlilik kararı sorusunu sorduğumuzda; dört yerleşim merkezinde de kadınların çoğunun kendi istekleri doğrultusunda evlilik gerçekleştirdikleri görülmektedir. İl merkezinde ankete katılan kadınların %31,9'u, Hanak ilçe merkezindeki kadınların %43,8'i, Damal ilçe merkezindeki kadınların %60,5'i kendi istekleri ile eş seçimi yaptıklarını belirtmişlerdir. Posof ilçe merkezindeki kadınların ise %36,4'ü karşılıklı anlaşarak eş seçimi yaptıkları belirtilmiştir. Tablolara bakıldığında Damal ilçe merkezinde bu oranın daha yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle belirtmek gerekir ki Damal ilçe merkezinde kadınlara bu soru sorulduğunda seçeneklerde yer alan kaçma, görücü usulü gibi olayların ilçelerinde pek yaşanmadığı, daha çok kendi istekleri ile evlilik gerçekleştirdiklerini açıklamışlardır.

Tablo 30. Çocuğunuz var mı? (Evlilik yapanlar) (İl Merkezi)

	Sayı	Yüzde
Evet	44	%93,6
Hayır	3	%6,4
Toplam	47	%100

Tablo 31. Çocuğunuz var mı? (Evlilik yapanlar) (Hanak)

	Sayı	Yüzde
Evet	48	%100
Toplam	48	%100

Tablo 32. Çocuğunuz var mı? (Evlilik yapanlar) (Damal)

	Sayı	Yüzde
Evet	40	%93,1
Hayır	3	%6,9
Toplam	43	%100

Tablo 33. Çocuğunuz var mı? (Evlilik yapanlar) (Posof)

	Sayı	Yüzde
Evet	43	%97,7
Hayır	1	%2,3
Toplam	44	%100

Çalışmaya katılan kadınlara çocuğunuz var mı? sorusunu sorduğumuzda, il merkezinde kadınların %93,6'sı evet, %6,4'ü hayır yanıtı verirken, Hanak ilçe merkezindeki kadınların %100'ü evet, Damal ilçe merkezindeki kadınların %93,1'i evet, %6,9'u hayır, Posof ilçe merkezindeki kadınların ise %97,7'si evet, %2,3'ü hayır yanıtını vermiştir. Tablolarda görüldüğü gibi çocuğu olan kadınların oranı daha yüksektir.

Tablo 34. Kaç çocuğunuz var? (Evlilik yapanlar) (İl Merkezi)

Çocuk sayısı	Sayı	Yüzde
0-1	6	%13,7
2-3	23	%52,2
4-5	10	%22,8
5 ve üzeri	5	%11,3
Toplam	44	%100

Tablo 35. Kaç çocuğunuz var? (Evlilik yapanlar) (Hanak)

Çocuk sayısı	Sayı	Yüzde
0-1		
2-3	34	%70,9
4-5	10	%20,8
5 ve üzeri	4	%8,3
Toplam	48	%100

Tablo 36. Kaç çocuğunuz var? (Evlilik yapanlar) (Damal)

Çocuk sayısı	Sayı	Yüzde
0-1	6	%15
2-3	22	%55
4-5	10	%25
5 ve üzeri	2	%5
Toplam	40	%100

Tablo 37. Kaç çocuğunuz var? (Evlilik yapanlar) (Posof)

Çocuk sayısı	Sayı	Yüzde
0-1	2	%4,5
2-3	22	%50
4-5	13	%29,6
5 ve üzeri	7	%15,9
Toplam	44	%100

Tablolara göre il merkezi, Hanak, Damal ve Posof ilçelerinde ankete katılan kadınların çocuk sayılarına bakıldığında; dört yerleşim merkezinde de çocuk sayıları 2-3 arasında yoğunlaşmaktadır.

Tablo 38. Ücretli olarak herhangi bir işte çalışıyor musunuz? (İl Merkezi)

Çalışma durumu	Sayı	Yüzde
Evet	16	%32
Hayır	34	%68
Toplam	50	%100

Tablo 39. Ücretli olarak herhangi bir işte çalışıyor musunuz? (Hanak)

Çalışma durumu	Sayı	Yüzde
Evet	9	%18
Hayır	41	%82
Toplam	50	%100

Tablo 40. Ücretli olarak herhangi bir işte çalışıyor musunuz? (Damal)

Çalışma durumu	Sayı	Yüzde
Evet	5	%10
Hayır	45	%90
Toplam	50	%100

Tablo 41. Ücretli olarak herhangi bir işte çalışıyor musunuz? (Posof)

Çalışma durumu	Sayı	Yüzde
Evet	5	%10
Hayır	45	%90
Toplam	50	%100

Tablolara göre çalışmaya katılan kadınlara herhangi bir işte çalışıp çalışmadıklarını sorduğumuzda; il merkezinde çalışan kadın sayısı 16 (%32), çalışmayan kadın sayısı 34 (%68) iken Hanak ilçe merkezinde çalışan kadın sayısı 9 (%18), çalışmayan kadın sayısı 41 (%82), Damal ilçe merkezinde çalışan kadın sayısı 5 (%10), çalışmayan kadın sayısı 45 (%90), Posof ilçe merkezinde çalışan kadın sayısı 5 (%10), çalışmayan kadın sayısı 45 (%90) dır. Tablolara göre dört yerleşim biriminde kadınların çalışma durumlarına genel olarak bakıldığında ise çalışmayan kadın sayısının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Çalışmayan kadın sayısının dört yerleşim merkezinde bu denli yüksek olmasının nedeni yapılan açıklamalar ışığında kadınların çalışabilecekleri iş sahalarının yok denecek kadar az olması en önemli etken olarak gösterilebilir.

Tablo 42. Katılımcıların çalışmama nedeni (Çalışmayanlar) (İl Merkezi)

Çalışmama nedeni	Sayı	Yüzde
Kendi isteği	1	%2,9
Eşi izin vermediği için	2	%5,9
İhtiyacı olmadığı için		
Aile izin vermediği için	1	%2,9
Ev hanımı	14	%41,1
Öğrenci	2	%5,9
İşsiz	5	%14,8
Çocukların küçük olması	5	%14,8
Çevre tarafından hoş karşılanmaması	1	%2,9
Diğer	3	%8,8
Toplam	34	%100

Tablo 43. Katılımcıların çalışmama nedeni (Çalışmayanlar) (Hanak)

Çalışmama nedeni	Sayı	Yüzde
Kendi isteği	6	%14,6
Eşi izin vermediği için	3	%7,3
İhtiyacı olmadığı için	3	%7,3
Aile izin vermediği için	1	%2,5
Ev hanımı	16	%39,0
Öğrenci		
İşsiz	6	%14,6
Çocukların küçük olması	5	%12,2
Diğer	1	%2,5
Toplam	41	%100

Tablo 44. Katılımcıların çalışmama nedeni (Çalışmayanlar) (Damal)

Çalışmama nedeni	Sayı	Yüzde
Kendi isteği	4	%8,9
Eşi izin vermediği için	3	%6,7
İhtiyacı olmadığı için	4	%8,9
Aile izin vermediği için	1	%2,2
Ev hanımı	10	%22,2
Öğrenci		
İşsiz	15	%33,3
Çocukların küçük olması	2	%4,5
Diğer	6	%13,3
Toplam	45	%100

Tablo 45. Katılımcıların çalışmama nedeni (Çalışmayanlar) (Posof)

Çalışmama nedeni	Sayı	Yüzde
Kendi isteği	8	%17,8
Eşi izin vermediği için	11	%24,5
Ev hanımı	23	%51,1
Öğrenci	1	%2,2
Çocukların küçük olması	1	%2,2
Diğer	1	%2,2
Toplam	45	%100

Ankete katılan kadınların çalışmama nedenlerinin neler olduğu tablolarda görülmektedir. İlk sırada ev hanımı olmaları gelmektedir. İl merkezindeki kadınların %42'si, Hanak ilçe merkezindeki kadınların %39'u, Posof ilçe merkezindeki kadınların %51'inin ev hanımı olmaları çoğunluk tarafından gerekçe gösterilirken, Damal ilçe merkezindeki kadınların çalışmama nedenleri ise iş bulamama, iş saha alanlarının

olmaması neden olarak dile getirilmiştir. Diğer çalışmama nedenleri ise çocukların küçük olması, kendi istekleri gibi farklı gerekçeler belirtilmiştir.

Tablo 46. Çalışmak isterseniz eşiniz bunu nasıl karşılar? (Evli olup çalışmayanlar) (İl Merkezi)

	Sayı	Yüzde
Olumlu bakar ve destekler	37	%78,7
Olumsuz bakar ve izin vermez	9	%19,2
Yanıtızsız	1	%2,1
Toplam	47	%100

Tablo 47. Çalışmak isterseniz eşiniz bunu nasıl karşılar? (Evli olup çalışmayanlar) (Hanak)

	Sayı	Yüzde
Olumlu bakar ve destekler	38	%79,2
Olumsuz bakar ve izin vermez	10	%20,8
Toplam	48	%100

Tablo 48. Çalışmak isterseniz eşiniz bunu nasıl karşılar? (Evli olup çalışmayanlar) (Damal)

	Sayı	Yüzde
Olumlu bakar ve destekler	33	%76,7
Olumsuz bakar ve izin vermez	8	%18,6
Yanıtızsız	2	%4,7
Toplam	43	%100

Tablo 49. Çalışmak isterseniz eşiniz bunu nasıl karşılar? (Evli olup çalışmayanlar) (Posof)

	Sayı	Yüzde
Olumlu bakar ve destekler	22	%50
Olumsuz bakar ve izin vermez	22	%50
Toplam	44	%100

Tablolarda görüldüğü gibi evli ve çalışmayan kadınlara, çalışmak isterseniz eşiniz bunu nasıl karşılar? sorusunu yönelttiğimizde; il merkezindeki toplam 47 kadın görüşmeciden 37'si olumlu bakar ve destek verir, 9'u olumsuz bakar ve izin vermez yanıtını verirken, bir kadın görüşmeci ise yanıt vermemiştir. Hanak ilçe merkezindeki toplam 48 evli kadın görüşmecinin 38'i olumlu bakar ve destek verir, 10'u olumsuz bakar ve izin vermez yanıtını vermiştir. Damal ilçe merkezindeki toplam 43 kadından

33'ü olumlu bakar ve destek verir, 8'i olumsuz bakar ve izin vermez yanıtını verirken, 2 kadın görüşmeci ise yanıt vermemiştir. Posof ilçe merkezinde ise toplam 44 kadın görüşmeciden 22'si olumlu bakar ve destek verir, 22'si de olumsuz bakar ve izin vermez yanıtını vermiştir. Tablolara bakıldığında eşlerin kadınların çalışmasına genel olarak olumlu baktığı görülmektedir.

Tablo 50. Eşiniz çalışıyor mu? (Evlilik yapanlar) (İl Merkezi)

	Sayı	Yüzde
Evet	38	%80,8
Hayır	9	%19,2
Toplam	47	%100

Tablo 51. Eşiniz çalışıyor mu? (Evlilik yapanlar) (Hanak)

	Sayı	Yüzde
Evet	29	%60,4
Hayır	19	%39,6
Toplam	48	%100

Tablo 52. Eşiniz çalışıyor mu? (Evlilik yapanlar) (Damal)

	Sayı	Yüzde
Evet	18	%41,9
Hayır	25	%58,1
Toplam	43	%100

Tablo 53. Eşiniz çalışıyor mu? (Evlilik yapanlar) (Posof)

	Sayı	Yüzde
Evet	33	%75
Hayır	11	%25
Toplam	44	%100

Tablolara göre ankete katılan kadınlara eşiniz çalışıyor mu? sorusunu sorduğumuzda; il merkezindeki kadınların 38'i (%80,8) evet, 9'u (%19,2) hayır derken, Hanak ilçe merkezindeki kadınların 29'u (%60,4) evet, 19'u (%39,6) hayır, Damal ilçe merkezindeki kadınların 18'i (%41,9) evet, 25'i (%58,1) hayır, Posof ilçe merkezindeki kadınların 33'ü (%75) evet, 11'i (%25) hayır yanıtını vermiştir. İl merkezi, Hanak ve Posof ilçe merkezinde çalışan eş sayısı çoğunlukta iken Damal ilçe merkezinde ise çalışmayan eş sayısının çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Tablo 54. Eşin iş durumu (İl Merkezi)

Eşin iş durumu	Sayı	Yüzde
İşsiz (çalışmıyor)	1	%2,1
Memur	8	%17,0
İşçi	7	%14,9
Tarım ve hayvancılıkla uğraşmakta	3	%6,4
Serbest meslek	20	%42,6
Diğer	8	%17,0
Toplam	47	%100

Tablo 55. Eşin iş durumu (Hanak)

Eşin iş durumu	Sayı	Yüzde
İşsiz (çalışmıyor)	3	%6,2
Memur	8	%16,6
İşçi	8	%16,6
Tarım ve hayvancılıkla uğraşmakta	4	%8,4
Serbest meslek	4	%8,4
Diğer	21	%43,8
Toplam	48	%100

Tablo 56. Eşin iş durumu (Damal)

Eşin iş durumu	Sayı	Yüzde
İşsiz (çalışmıyor)	6	%13,9
Memur	3	%6,9
İşçi	6	%13,9
Tarım ve hayvancılıkla uğraşmakta	5	%11,7
Serbest meslek	4	%9,4
Diğer	19	%44,2
Toplam	43	%100

Tablo 57. Eşin iş durumu (Posof)

Eşin iş durumu	Sayı	Yüzde
İşsiz (çalışmıyor)	3	%6,9
İşçi	1	%2,2
Tarım ve hayvancılıkla uğraşmakta	12	%27,3
Serbest meslek	17	%38,6
Diğer	11	%25
Toplam	44	%100

Kadınların eşlerinin mesleki durumlarına bakıldığında, dört yerleşim merkezinde de meslek dağılımının birbirinden farklı olduğu görülmektedir. İl merkezindeki kadınların eşlerinin mesleki durumları incelendiğinde, serbest meslek grubunda (%42,6) olanların oranları daha yüksektir. Hanak ilçe merkezine bakıldığında diğer seçeneğinin yüksek olduğu görülmektedir. Yani eşlerin çoğu emekli ve vefat etmiştir. Damal ilçe merkezinde de aynı durum olduğu görülmektedir. Damal ve Hanak ilçe merkezinde ankete katılan kadınların çoğunun yaşlı kesimden olması bunun bir göstergesi olarak gösterilebilir. Posof ilçe merkezine bakıldığında ise serbest meslek grubunda (%38,6) olanların oranları yüksektir.

Tablo 58. Katılımcıların aylık geliri (İl Merkezi)

Aylık gelir	Sayı	Yüzde
1000 TL ve altı	1	%2
1001-2000 TL	3	%6
2001-3000 TL	2	%4
3001-4000 TL	7	%14
4001-5000 TL	18	%36
5000 TL ve üstü	19	%38
Toplam	50	%100

Tablo 59. Katılımcıların aylık geliri (Hanak)

Aylık gelir	Sayı	Yüzde
1000 TL ve altı	9	%18
1001-2000 TL	1	%2
2001-3000 TL	3	%6
3001-4000 TL	3	%6
4001-5000 TL	9	%18
5000 TL ve üstü	25	%50
Toplam	50	%100

Tablo 60. Katılımcıların aylık geliri (Damal)

Aylık gelir	Sayı	Yüzde
1000 TL ve altı	9	%18
1001-2000 TL	12	%24
2001-3000 TL	4	%8
3001-4000 TL	6	%12
4001-5000 TL	4	%8
5000 TL ve üstü	15	%30
Toplam	50	%100

Tablo 61. Katılımcıların aylık geliri (Posof)

Aylık gelir	Sayı	Yüzde
1001-2000 TL	3	%6
2001-3000 TL	1	%2
3001-4000 TL	16	%32
4001-5000 TL	5	%10
5000 TL ve üstü	25	%50
Toplam	50	%100

Tablolarda görüldüğü gibi en düşük ve en yüksek aylık gelir dağılımına sahip ailelere bakıldığında; 1000 tl ve altı gelire sahip grup il merkezinde %2, Hanak ve Damal ilçe merkezinde %18, Posof ilçe merkezinde ise %6 olduğu görülmektedir. 5000 tl ve üstü gelire sahip grupta ise il merkezi %38, Hanak ilçe merkezinde %50, Damal ilçe merkezinde %30'u, Posof ilçe merkezinde ise %50'si yer almaktadır. Hanak ve Damal ilçelerinde 1000 tl ve altı cevabını veren çoğu kadın aylık gelirlerinin olmadıklarını hayvancılıkla uğraştıklarını ancak hayvan sattıkları zaman bir kazanç sağladıklarını ve bu şekilde geçimlerini sağlayabildiklerini ya da hiçbir gelirlerinin olmadıklarını devlet tarafından sağlanan yardımla geçindiklerini vurgulamışlardır. 5000 tl ve üstü gelire sahip kadınlar ise asgari ücret ve emekli maaşından gelen gelirle yaşamlarını devam ettirdiklerini ve çoğu kadın tarafından bu miktarın ihtiyaçları karşılamada yeterli olmadığı dile getirilmiştir.

Tablo 62. Ailedeki toplam birey sayısı (İl Merkezi)

Ailedeki birey sayısı	Sayı	Yüzde
1-2	6	%12
3-4	21	%42
4-5	12	%24
5 ve üzeri	11	%22
Toplam	50	%100

Tablo 63. Ailedeki toplam birey sayısı (Hanak)

Ailedeki birey sayısı	Sayı	Yüzde
1-2	9	%18
3-4	19	%38
4-5	8	%16
5 ve üzeri	14	%28
Toplam	50	%100

Tablo 64. Ailedeki toplam birey sayısı (Damal)

Ailedeki birey sayısı	Sayı	Yüzde
1-2	21	%42
3-4	14	%28
4-5	7	%14
5 ve üzeri	8	%16
Toplam	50	%100

Tablo 65. Ailedeki toplam birey sayısı (Posof)

Ailedeki birey sayısı	Sayı	Yüzde
1-2	11	%22
3-4	24	%48
4-5	9	%18
5 ve üzeri	6	%12
Toplam	50	%100

Tablolarda görüldüğü gibi çalışmaya katılan kadınların ailedeki toplam birey sayıları incelendiğinde; il merkezindeki birey sayısı (%42) 3-4 aralığında iken Hanak ilçe merkezinde (%38) 3-4 aralığı yoğunlukta iken Damal ilçe merkezinde %42'lik oranla 1-2 aralığında olduğu, Posof ilçe merkezinde ise %48'lik oranla 3-4 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Dört yerleşim merkezinde ailedeki toplam birey sayısı oranlarına bakıldığında il merkezi, Hanak ve Posof ilçe merkezinde önemli bir fark görülmezken, Damal ilçe merkezinde ise çoğunluk 1-2 kişi arasında yoğunlaşmaktadır. Damal ilçe merkezindeki kadınlara bu soru sorulduğunda çocuklarının işsizlikten ve evlilikten dolayı göç ettikleri bu yüzden kendisi ve eşi ile birlikte yalnız yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Damal ilçe merkezinde birey sayısının çoğunlukla 1-2 aralığında olması ilçenin daha çok göç vermesinin bir sonucu olarak yorumlanabilir.

Tablo 66. Oturduğunuz ev kime ait? (İl Merkezi)

Mülkiyet sahibi	Sayı	Yüzde
Kendimizin (ev sahibi)	28	%56
Kiracı	19	%38
Yakınlarının yanında kira vermeden oturuyor	3	%6
Toplam	50	%100

Tablo 67. Oturduğunuz ev kime ait? (Hanak)

Mülkiyet sahibi	Sayı	Yüzde
Kendimizin (ev sahibi)	38	%76
Kiracı	5	%10
Yakınlarının yanında kira vermeden oturuyor	7	%14
Toplam	50	%100

Tablo 68. Oturduğunuz ev kime ait? (Damal)

Mülkiyet sahibi	Sayı	Yüzde
Kendimizin (ev sahibi)	42	%84
Kiracı	5	%10
Yakınlarının yanında kira vermeden oturuyor	3	%6
Toplam	50	%100

Tablo 69. Oturduğunuz ev kime ait? (Posof)

Mülkiyet sahibi	Sayı	Yüzde
Kendimizin (ev sahibi)	44	%88
Kiracı	1	%2
Yakınlarının yanında kira vermeden oturuyor	5	%10
Toplam	50	%100

Çalışmaya katılan kadınlara oturduğunuz evin mülkiyeti kime ait? sorusunu sorduğumuzda; Tablolarda görüldüğü gibi il merkezindeki kadınlardan %56'sı kendimizin, %38'i kiracı, %6'sı yakınlarının yanında kira vermeden oturdukları yanıtını verirken, Hanak ilçe merkezinde kadınların %76'sı kendimizin, %10 kiracı, %14'ü ise yakınlarının yanında kira vermeden oturduklarını, Damal ilçe merkezinde kadınların %84'ü kendimizin, %10'u kiracı, %6 yakınlarının yanında kira vermeden oturduklarını dile getirirken, Posof ilçe merkezindeki kadınların %88'i kendimizin, %2'si kiracı, %10'u ise yakınlarının yanında kira vermeden ikamet ettiklerini belirtmişlerdir. Dört yerleşim merkezine genel olarak bakıldığında mülkiyet sahibi çoğunluk olarak kendilerine ait olduğu ve önemli bir farkın olmadığı görülmektedir.

Tablo 70. Herhangi bir sosyal güvenceniz (sigortanız) var mı? (İl Merkezi)

	Sayı	Yüzde
Evet	28	%56
Hayır	22	%44
Toplam	50	%100

Tablo 71. Herhangi bir sosyal güvenceniz (sigortanız) var mı? (Hanak)

	Sayı	Yüzde
Evet	23	%46
Hayır	27	%54
Toplam	50	%100

Tablo 72. Herhangi bir sosyal güvenceniz (sigortanız) var mı? (Damal)

	Sayı	Yüzde
Evet	18	%36
Hayır	32	%64
Toplam	50	%100

Tablo 73. Herhangi bir sosyal güvenceniz (sigortanız) var mı? (Posof)

	Sayı	Yüzde
Evet	16	%32
Hayır	34	%68
Toplam	50	%100

Tablolara göre dört yerleşim merkezinde ankete katılan kadınlara herhangi bir sosyal güvenceniz olup olmadığını sorduğumuzda; il merkezindeki kadınların 28'i evet, 22'si hayır, Hanak ilçe merkezindeki kadınların 23'ü evet, 27'si hayır, Damal ilçe merkezindeki kadınların 18'i evet, 32'sinin hayır, Posof ilçe merkezindeki kadınların ise 16'sının evet, 34'ünün hayır yanıtını verdiği görülmektedir. Tablolara bakıldığında kadınların çoğunun sosyal güvencesinin olmadığı ve eşlerin sigortalarından yararlandıkları verdikleri cevaplarından yola çıkılarak yorumlanmıştır.

Tablo 74. Hangi sosyal güvenceden yararlanıyorsunuz? (İl Merkezi)

Sosyal güvence	Sayı	Yüzde
SSK	18	%64,3
Bağ-Kur	6	%21,4
Emekli Sandığı	4	%14,3
Yeşil Kart		
Toplam	28	%100

Tablo 75. Hangi sosyal güvenceden yararlanıyorsunuz? (Hanak)

Sosyal güvence	Sayı	Yüzde
SSK	14	%60,9
Bağ-Kur	2	%8,7
Emekli Sandığı	7	%30,4
Yeşil Kart		
Toplam	23	%100

Tablo 76. Hangi sosyal güvenceden yararlanıyorsunuz? (Damal)

Sosyal güvence	Sayı	Yüzde
SSK	7	%38,9
Bağ-Kur	2	%11,1
Emekli Sandığı	6	%33,3
Yeşil Kart	3	%16,7
Toplam	18	%100

Tablo 77. Hangi sosyal güvenceden yararlanıyorsunuz? (Posof)

Sosyal güvence	Sayı	Yüzde
SSK	5	%31,2
Bağ-Kur	5	%31,2
Yeşil Kart	6	%37
Toplam	16	%100

Sosyal güvenceniz var mı? sorusuna evet diyen kadınlara hangi sosyal güvenceden yararlandıklarını sorduğumuzda; il merkezinde evet diyen 28 kadından 18'i SSK, 6'sı Bağ-Kur, 4'ü emekli sandığı, Hanak ilçe merkezinde evet diyen 23 kadından 14'ü SSK, 2'si Bağ-kur, 7'si emekli sandığı, Damal ilçe merkezinde evet diyen 18 kadından 7'si SSK, 2'si Bağ-kur, 6'sı emekli sandığı ve 3'nün yeşil karttan, Posof ilçe merkezinde ise evet diyen 16 kadından 5'i SSK ve Bağ-kur, 6'sının yeşil karttan yararlandıkları verilen cevaplar arasında yer almaktadır. Tablolara genel olarak bakıldığında kadınların çoğunun SSK'dan yaralandığı görülmektedir.

Tablo 78. Yaşadığınız yerden memnun musunuz? (İl Merkezi)

	Sayı	Yüzde
Evet	32	%64
Hayır	17	%34
Yanıtız	1	%2
Toplam	50	%100

Tablo 79. Yaşadığınız yerden memnun musunuz? (Hanak)

	Sayı	Yüzde
Evet	34	%68
Hayır	16	%32
Toplam	50	%100

Tablo 80. Yaşadığınız yerden memnun musunuz? (Damal)

	Sayı	Yüzde
Evet	38	%76
Hayır	12	%24
Toplam	50	%100

Tablo 81. Yaşadığınız yerden memnun musunuz? (Posof)

	Sayı	Yüzde
Evet	38	%76
Hayır	10	%20
Yanıtızsız	2	%4
Toplam	50	%100

Tablolara göre ankete katılan kadınlara yaşadıkları yerden memnun olup olmadıklarını sorduğumuzda; il merkezindeki 50 kadın görüşmecinin %64'ü evet, %34'ü hayır, %2'si yanıtızsız, Hanak ilçe merkezindeki kadınların %68'i evet, %32'si hayır, Damal ilçe merkezindeki kadınların %76'sı evet, %24'ünün hayır, Posof ilçe merkezindeki kadınların %76'sı evet, %20'si hayır, %4'ünün ise yanıt vermediği görülmektedir. Tablolara bakıldığında dört yerleşim merkezinde memnun olanların çoğunlukta olduğu ve önemli bir farkın olmadığı da görülmektedir. Kadınlara bu soru sorulduğunda yaşadıkları yerin gayet güzel bir yer olduğunu havasının, suyunun temiz olduğu sadece işsizlik gibi alanların yetersiz olması temel sorun olarak dile getirilmiştir.

Tablo 82. Katılımcıların memnun olmama nedenleri (Memnun olmayanlar) (İl Merkezi)

Neden	Sayı	Yüzde
Ekonomik Koşullar	8	%47,0
Zorlu Hayat Koşulları	3	%17,7
Sağlık, eğitim gibi hizmetlerin yetersiz olması	3	%17,7
Olumsuz iklim koşulları	2	%11,8
Diğer	1	%5,8
Toplam	17	%100

Tablo 83. Katılımcıların memnun olmama nedenleri (Memnun olmayanlar) (Hanak)

Neden	Sayı	Yüzde
Ekonomik Koşullar	9	%56,3
Zorlu Hayat Koşulları	3	%18,8
Sağlık, eğitim gibi hizmetlerin yetersiz olması	1	%6,2
Olumsuz iklim koşulları	2	%12,5
Diğer	1	%6,2
Toplam	16	%100

Tablo 84. Katılımcıların memnun olmama nedenleri (Memnun olmayanlar) (Damal)

Neden	Sayı	Yüzde
Ekonomik Koşullar	6	%50
Zorlu Hayat Koşulları	4	%33,4
Sağlık, eğitim gibi hizmetlerin yetersiz olması	1	%8,3
Diğer	1	%8,3
Toplam	12	%100

Tablo 85. Katılımcıların memnun olmama nedenleri (Memnun olmayanlar) (Posof)

Neden	Sayı	Yüzde
Ekonomik Koşullar	1	%10
Zorlu Hayat Koşulları	8	%80
Diğer	1	%10
Toplam	10	%100

Tablo 78, 79, 80 ve 81’de hayır cevabını veren kadınların memnun olmama nedenleri incelendiğinde; il merkezindeki kadınların %47’si ekonomik koşullar, %17’si zorlu hayat koşulları, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerin yetersiz olmasını neden olarak açıklamışlardır. Hanak ilçe merkezindeki kadınların %56,3’ü ekonomik koşullar, %18,8’i zorlu hayat koşulları ve %12,5’i olumsuz iklim koşullarını, Damal ilçe merkezindeki kadınların %50’si ekonomik koşullar ve %33,4’ü zorlu hayat koşullarını çoğunlukla memnun olmama nedeni olarak belirtmişlerdir. Posof ilçe merkezindeki kadınların ise %80’i zorlu hayat koşullarını memnun olmama nedeni olarak açıklamışlardır. Tablolara genel olarak bakıldığında Posof ilçe merkezinde zorlu hayat koşullarından dolayı memnun olmayan kadınların oranının daha yüksek olduğu

görülmekle birlikte ankete katılan kadınların çoğunun ekonomik ve zorlu hayat koşullarından dolayı memnun olmadıkları görülmektedir.

Tablo 86. Sizce, bulunduğunuz yerin yaşam koşullarından en fazla hangi çocuğunuz etkilenmektedir? (İl Merkezi)

	Sayı	Yüzde
Erkek	11	%25
Kız	12	%27,3
Her ikisi birden	20	%45,5
Hiçbiri	1	%2,2
Toplam	44	%100

Tablo 87. Sizce, bulunduğunuz yerin yaşam koşullarından en fazla hangi çocuğunuz etkilenmektedir? (Hanak)

	Sayı	Yüzde
Erkek	9	%18,8
Kız	8	%16,7
Her ikisi birden	15	%31,2
Hiçbiri	16	%33,3
Toplam	48	%100

Tablo 88. Sizce, bulunduğunuz yerin yaşam koşullarından en fazla hangi çocuğunuz etkilenmektedir? (Damal)

	Sayı	Yüzde
Erkek	8	%20
Kız	5	%12,5
Her ikisi birden	19	%47,5
Hiçbiri	8	%20
Toplam	40	%100

Tablo 89. Sizce, bulunduğunuz yerin yaşam koşullarından en fazla hangi çocuğunuz etkilenmektedir? (Posof)

	Sayı	Yüzde
Erkek		
Kız		
Her ikisi birden		
Hiçbiri	43	%100
Toplam	43	%100

İl merkezindeki kadın görüşmecilere, bulunduğunuz yerin yaşam koşullarından en fazla hangi çocuğunuz etkilenmiştir? sorusunu sorduğumuzda, çocuğu olan 44 kadın

görüşmeciden 11'i erkek, 12'si kız, 20'si her iki çocuğunun birden, bir kadın görüşmeci ise zorluk çeken çocuğunun olmadığını belirtmiştir. Hanak ilçe merkezinde çocuğu olan 48 kadın görüşmeciden 9'u erkek, 8'i kız, 15'i her iki çocuğunun birden zorluk çektiğini dile getirirken, 16 kadın görüşmeci ise hiçbirinin etkilenmediğini belirtmiştir. Damal ilçe merkezindeki 40 kadın görüşmeciye bu soru yönelttiğimizde ise 8'i erkek çocuğunun, 5'i kız, 19'u her iki çocuğunun birden zorluk çektiğini vurgularken, 8 kadın görüşmeci ise zorluk çeken çocuğunun olmadığını belirtmiştir. Posof ilçe merkezinde ise çocuğu olan 43 kadın görüşmecinin 43'ü de zorluk çeken çocuklarının olmadığını belirtmişlerdir. Tablolara genel olarak bakıldığında il merkezi, Damal ve Hanak ilçe merkezinde her iki çocuğun birden en fazla zorluk çektiği görülmekte iken, Posof ilçe merkezinde ise zorluk çekmeyenlerin oranı diğer yerleşim birimlerinden oldukça yüksektir. Erkek çocuğu cevabını veren kadınların geneli çocuklarının iş bulamamasından dolayı zorluklar çektiğini belirtmişlerdir.

Tablo 90. Hangi çocuğunuzun okutulmasına öncelik verirsiniz? (Çocuğu Olanlar) (İl Merkezi)

Öncelik	Sayı	Yüzde
Erkek	1	%2,3
Kız	13	%29,6
Her ikisi birden	30	%68,1
Toplam	44	%100

Tablo 91. Hangi çocuğunuzun okutulmasına öncelik verirsiniz? (Çocuğu Olanlar) (Hanak)

Öncelik	Sayı	Yüzde
Erkek	4	%8,3
Kız	8	%16,7
Her ikisi birden	36	%75
Toplam	48	%100

Tablo 92. Hangi çocuğunuzun okutulmasına öncelik verirsiniz? (Çocuğu Olanlar) (Damal)

Öncelik	Sayı	Yüzde
Erkek	3	%7,5
Kız	7	%17,5
Her ikisi birden	30	%75
Toplam	40	%100

Tablo 93. Hangi çocuğunuzun okutulmasına öncelik verirsiniz? (Çocuğu Olanlar) (Posof)

Öncelik	Sayı	Yüzde
Kız	3	%6,9
Her ikisi birden	40	%93,1
Toplam	43	%100

Çocuğu olan kadın görüşmecilere bu soruyu yönelttiğimizde, il merkezindeki 44 kadın görüşmeciden %68'i çoğunluk olarak ayırım yapmayıp her iki çocuğun birden okutulmasına öncelik verdiklerini açıklamışlardır. Hanak, Damal ve Posof ilçe merkezindeki kadın görüşmecilerinde aynı şekilde ayırım yapmadıklarını bu yüzden hem kız hem erkek çocuklarının öncelikli okutulması gerektiğini belirtmişlerdir.

23. Kız çocuğunuzun öncelikli okutulmasını istiyorsanız bunun nedenini açıklar mısınız?

Açık uçlu olarak sorulan bu soruda kız çocuğunun okutulmasına öncelik veren kadın görüşmecilerin çoğu benzer ifadeleri dile getirmişlerdir. Bunları maddeler halinde sıralayacak olursak;

1. Ekonomik özgürlüğü eline almalı,
2. Okuyup meslek sahibi olmalı ve kendi ayakları üzerinde durabilmeli,
3. Eğitilmiş bir birey olsun, cahil kalmamasın,
4. Erkeğe bağımlı olarak yaşamamalı,
5. Kız çocuğu daha önemli erkek her türlü iş bulup ayakta durabilir,
6. Kadınlarında erkekler gibi ön planda olması gerektiği,
7. Kendi çektikleri zorlukları kız çocuklarının yaşamaması gerektiği,
8. Eşit şartlarda yaşayabilmeleri için kız çocuğu da okumalı gibi nedenler vurgulanmıştır.

Yukarıda yer alan maddeler genel olarak özetlendiğinde kız çocuklarının okumasının daha önemli olduğu vurgulanmıştır. Neden olarak ise kızların ekonomik özgürlüğe sahip olup kendi ayakları üzerinde durabilmeli, meslek sahibi olsun erkeğe bağımlı olarak yaşamını sürdürmemelidir. Bunlara ek olarak kadınlar tarafından dile getirilen diğer nedenler ise eskiden evlenilince erkek her türlü kadına bakabiliyordu şimdiki zamanda ise kadının başına kalkma, şiddet, kadını küçümseme gibi olaylar yaşandığından kadınların ve kızlarında erkekler gibi eşit olması gerektiği bu yüzden kızlar okumalı erkeğe muhtaç olmamalı gibi nedenler vurgulanmıştır. Bir diğer kadın

görüşmecinin de anket sırasında belirttiği farklı bir neden ise kız çocuğunun okutulmasına önem verirdim çünkü kadınların, kızların erkeklerden daha arka planda kaldığı, bunu onlara aileleri, eşleri tarafından hissettirildiği bu gibi olaylara maruz kalmamaları için kızların okuyup erkekler gibi ön planda aktif olması gerektiği de vurgulanmıştır. Özellikle çoğu kadın görüşmeci kendi çektikleri zorlukların, eziyetlerin aynısını kız çocuklarının da yaşamaması gerektiğini ifade edip, bunun içinde kız çocuklarının okutulmasının daha önemli olduğu ve öncelik verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

24. Erkek çocuğunuzun öncelikli okutulmasını istiyorsanız bunun nedenini açıklar mısınız?

Erkek çocuğunun okumasına öncelik veren toplam 8 kadın tarafından belirtilen nedenlerde tıpkı kız çocukları için söylenenlerle benzerlik göstermektedir. Bunlarda şöylece açıklanabilir; okuyup meslek sahibi olsun ve kendi ayakları üzerinde durabilsin, aileye bağımlı olarak hayatını sürdürmemeli yani aileye bağımlı olmasın kendi kazancını kendisi kazanabilsin şeklinde genel cevaplar verilmiştir. Bir kadın görüşmecinin şu açıklamasına yer vermek gerekirse erkek çocuğu daha önemli kızın okumasına gerek yok bu yüzden erkek çocuğu okusa yeterli gibi ilginç açıklama yapan kadınlarda olmuştur. Ne yazık ki çağımızda halen bu tarz düşüncelere sahip olan aileler, anneler, kadınlarda olabilmektedir.

Tablo 94. Katılımcıların kız ya da erkek çocuklarının küçük yaşta evlenmesine bakış açısı (İl Merkezi)

Bakış açısı	Sayı	Yüzde
Olumlu	2	%4
Olumsuz	46	%92
Yanıtsız	2	%4
Toplam	50	%100

Tablo 95. Katılımcıların kız ya da erkek çocuklarının küçük yaşta evlenmesine bakış açısı (Hanak)

Bakış açısı	Sayı	Yüzde
Olumsuz	50	%100
Toplam	50	%100

Tablo 96. Katılımcıların kız ya da erkek çocuklarının küçük yaşta evlenmesine bakış açısı (Damal)

Bakış açısı	Sayı	Yüzde
Olumlu	2	%4
Olumsuz	48	%96
Toplam	50	%100

Tablo 97. Katılımcıların kız ya da erkek çocuklarının küçük yaşta evlenmesine bakış açısı (Posof)

Bakış açısı	Sayı	Yüzde
Olumlu	1	%2
Olumsuz	49	%98
Toplam	50	%100

Tablolarda görüldüğü gibi dört yerleşim merkezinde de kadınların küçük yaşta evlilik fikrine olumlu bakmadığı ve neredeyse tamamının karşı çıktığı anlaşılmaktadır. İl merkezinde olumlu bakmayan kadın sayısı %92, Hanak ilçe merkezinde %100 iken Damal ilçe merkezinde %48 ve Posof ilçe merkezindeki kadınların ise %49'u olumsuz bakmaktadır. Olumlu bakan toplam kadın sayısı ise 5 kişidir. Olumlu cevabını veren kadın görüşmeciler hem kız hem erkek çocukları sevmişse kendilerinin karışmayacaklarını ve normal olarak karşılanabileceğini vurgulamışlardır. Olumsuz bakan kadınların çoğu ise küçük yaşta evlilik gerçekleştirdiklerini belirtip bunun sonucunda; küçük yaşta anne olduklarını, çocukluğunu yaşayamadıklarını, yaşanan sorunlarla mücadele etmekte zorunda kaldıklarını, küçük yaşta sorumluluklar yüklendiğini, yıprandıklarını, zorluklar çektiklerini, ezildiklerini dile getirmişlerdir. Bu yüzden çocuklarında aynı durumu yaşamamaları gerektiğini vurgulayıp, olumsuz baktıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 98. Katılımcıların küçük yaşta evliliğe olumlu bakmama nedenleri (Olumlu bakmayanlar) (İl Merkezi)

Neden	Sayı	Yüzde
Kendi yaşadığı zorlukları çocuklarının yaşamaması	5	%11,4
Fiziksel ve psikolojik sorunlara maruz kalmamalı	6	%13,6
Okuyup kendi ayakları üzerinde durmalı	18	%40,9
Çocukluğunu yaşayabilmeli	6	%13,6
Küçük yaşta anne ya da baba olma sorumluluğunu taşımamalı	9	%20,5
Toplam	44	%100

Tablo 99. Katılımcıların küçük yaşta evliliğe olumlu bakmama nedenleri (Olumlu bakmayanlar) (Hanak)

Neden	Sayı	Yüzde
Kendi yaşadığı zorlukları çocuklarının yaşamaması	11	%22
Fiziksel ve psikolojik sorunlara maruz kalmamalı	2	%4
Okuyup kendi ayakları üzerinde durmalı	32	%64
Çocukluğunu yaşayabilmeli	5	%10
Toplam	50	%100

Tablo 100. Katılımcıların küçük yaşta evliliğe olumlu bakmama nedenleri (Olumlu bakmayanlar) (Damal)

Neden	Sayı	Yüzde
Kendi yaşadığı zorlukları çocuklarının yaşamaması	11	%22,9
Fiziksel ve psikolojik sorunlara maruz kalmamalı	1	%2,0
Okuyup kendi ayakları üzerinde durmalı	27	%56,3
Çocukluğunu yaşayabilmeli	7	%14,6
Küçük yaşta anne ya da baba olma sorumluluğunu taşımamalı	2	%4,2
Toplam	48	%100

Tablo 101. Katılımcıların küçük yaşta evliliğe olumlu bakmama nedenleri (Olumlu bakmayanlar) (Posof)

Neden	Sayı	Yüzde
Kendi yaşadığı zorlukları çocuklarının yaşamaması	5	%10,3
Fiziksel ve psikolojik sorunlara maruz kalmamalı	2	%4,1
Okuyup kendi ayakları üzerinde durmalı	39	%79,5
Çocukluğunu yaşayabilmeli	3	%6,1
Toplam	49	%100

Olumlu bakmayan kadın görüşmecilere bunun nedenini sorduğumuzda, il merkezindeki kadın görüşmecilerin %40,9'u, Hanak ilçe merkezindeki kadınların %64'ü, Damal ilçe merkezindeki kadınların %56,3'ü ve Posof ilçe merkezindeki kadınların %79,5'i çoğunluk olarak okuyup kendi ayakları üzerinde durmalı cevabını verdiği görülmektedir. Yine aynı şekilde en çok vurgulanan bir diğer neden ise kendi yaşadıkları zorlukları çocuklarının yaşamamasıdır. Tablolara bakıldığında Hanak ve Damal ilçe merkezindeki kadınların %22,9'unun daha çok zorluk çektiği anlaşılmaktadır.

Tablo 102. Aile içinde alınan kararlarda söz hakkına sahip misiniz? (İl Merkezi)

	Sayı	Yüzde
Evet	41	%82
Hayır	9	%18
Toplam	50	%100

Tablo 103. Aile içinde alınan kararlarda söz hakkına sahip misiniz? (Hanak)

	Sayı	Yüzde
Evet	42	%84
Hayır	8	%16
Toplam	50	%100

Tablo 104. Aile içinde alınan kararlarda söz hakkına sahip misiniz? (Damal)

	Sayı	Yüzde
Evet	40	%80
Hayır	10	%20
Toplam	50	%100

Tablo 105. Aile içinde alınan kararlarda söz hakkına sahip misiniz? (Posof)

	Sayı	Yüzde
Evet	45	%90
Hayır	5	%10
Toplam	50	%100

Tablolarda görüldüğü gibi ankete katılan kadınların çoğunluk olarak aile içinde alınan kararlarda söz hakkına sahip oldukları anlaşılmaktadır. İl merkezinde kadınların 41'i, Hanak ilçesindeki kadınların 42'si, Damal ilçe merkezindeki kadınların 40'ı ve Posof ilçe merkezindeki kadınların 45'i aile içinde alınan kararlarda söz hakkına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 106. Alınan kararlarda kimin sözü daha çok geçerli olmaktadır? (İl Merkezi)

Karar alımı	Sayı	Yüzde
Eşim	15	%30
Ben	7	%14
Eşim ve ben birlikte	21	%42
Aile büyükleri ile ortaklaşa	6	%12
Yanıtsız	1	%2
Toplam	50	%100

Tablo 107. Alınan kararlarda kimin sözü daha çok geçerli olmaktadır? (Hanak)

Karar alımı	Sayı	Yüzde
Eşim	15	%30
Ben	6	%12
Eşim ve ben birlikte	21	%42
Aile büyükleri ile ortaklaşa	8	%16
Toplam	50	%100

Tablo 108. Alınan kararlarda kimin sözü daha çok geçerli olmaktadır? (Damal)

Karar alımı	Sayı	Yüzde
Eşim	14	%28
Ben	11	%22
Eşim ve ben birlikte	16	%32
Aile büyükleri ile ortaklaşa	9	%18
Toplam	50	%100

Tablo 109. Alınan kararlarda kimin sözü daha çok geçerli olmaktadır? (Posof)

Karar alımı	Sayı	Yüzde
Eşim	7	%14
Ben	6	%12
Eşim ve ben birlikte	29	%58
Aile büyükleri ile ortaklaşa	8	%16
Toplam	50	%100

Alınan kararlarda kimin sözünün daha çok geçerli olup olmadığına baktığımızda, hem kadın hem de erkeğin eşit derece sözünün geçtiği görülmektedir. Ankete katılan kadınlar her ne kadar eşiyle birlikte karar aldığını belirtse de erkeğin alınan kararlarda daha çok hâkim olduğu görüşü de vurgulanmıştır. Tablolara göre söz hakkına sahip olan kadınların yüzdelik oranına baktığımızda, il merkezindeki kadınlarının %14'ünün, Hanak ilçe merkezindeki kadınların %12'si, Damal ilçe merkezindeki kadınların %22'si, Posof ilçe merkezindeki kadınların ise %14'ünün yalnız başına karar alabildikleri görülmektedir. Bu da kadınların alınan kararlarda azımsanmayacak oranda söz hakkına sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 110. İlınızda sürekli göç olayı yaşanmakta mıdır? (İl Merkezi)

	Sayı	Yüzde
Evet	43	%86
Hayır	7	%14
Toplam	50	%100

Tablo 111. İlçenizde sürekli göç olayı yaşanmakta mıdır? (Hanak)

	Sayı	Yüzde
Evet	40	%80
Hayır	10	%20
Toplam	50	%100

Tablo 112. İlçenizde sürekli göç olayı yaşanmakta mıdır? (Damal)

	Sayı	Yüzde
Evet	46	%92
Hayır	4	%8
Toplam	50	%100

Tablo 113. İlçenizde sürekli göç olayı yaşanmakta mıdır? (Posof)

	Sayı	Yüzde
Evet	34	%68
Hayır	16	%32
Toplam	50	%100

İl ve ilçe merkezinde ankete katılan kadınlara yaşadığınız yerde sürekli göç olayı yaşanmaktadır sorusunu sorduğumuzda, il merkezindeki kadınların 43'ü evet, 7'si hayır; Hanak ilçe merkezindeki kadınların 40'ı evet, 10'u hayır; Damal ilçe merkezindeki kadınların 46'sı evet, 4'ü hayır; Posof ilçe merkezindeki kadınların 34'ünün evet, 16'sının hayır cevabını verdiği görülmektedir. Tablolarda görüldüğü gibi hem il hem de ilçe merkezinde göç olayının yoğun olarak yaşandığı anlaşılmaktadır.

30. Sizce, genel olarak göçe katılmanın en önemli nedenleri nelerdir?

İl, Hanak, Damal ve Posof ilçe merkezinde ankete katılan toplam 200 kadın görüşmeçiye açık uçlu olarak göçe katılmanın en önemli nedenleri nelerdir? sorusunu sorduğumuzda, her kadın görüşmecinin söyledikleri il ve ilçelere göre değişkenlik göstermiştir. Dile getirilen nedenleri şöylece belirtmek gerekirse; Ardahan il ve ilçelerinin en temel göç verme sorunu olarak işsizlik, iş imkânlarının kısıtlı olması çoğu kadın tarafından en önemli neden olarak belirtilmiştir. İkinci en önemli neden olarak

ekonomik nedenlere bağılı olarak gelişen geçim sıkıntısı bir diğerk nedendir. Bunlara ek olarak elde edilen gelir oranın düşük olmasından dolayı insanların yüksek ücretli işlerde çalışmak için göç etmesi, yoksulluk, daha iyi şartlarda yaşayabilmek, altyapı yetersizliğı, çocuklarının geleceğini düşünme, kırsal alan olması, eğitim, sağlık hizmetlerinin yetersiz olması, sosyal aktivite alanlarının az olması (çocuklarını götürebilecek bir parkın, eğlence alanlarının olmaması, eş ya da aileyle birlikte gidebilecek alanların az olması gibi nedenlerden şikâyet edilmiştir), olumsuz iklim koşulları (kış mevsiminin uzun ve soğuk geçmesi) gibi nedenler dile getirilmiştir. Eğer ki bir oran verilecek olunursa kadınların açıklamalarından yola çıkılarak en önemli neden %70 gibi bir değerk olarak işsizlik ve işsizlikten dolayı çocuklarının göç etmeleri kadınlar tarafından belirtilmiştir.

Kadın görüşmecilerin açıklamalarından yola çıkılarak dile getirilen en önemli göç etme nedenlerini maddeler halinde sıralayacak olursak;

1. İş imkânlarının az olmasından dolayı kaynaklanan işsizlik sorunu
2. Geçim sıkıntısı
3. Ekonomik koşullar
4. Yoksulluk
5. Eğitim, sağlık hizmetlerinin yetersiz olması
6. Sosyal aktivite alanlarının az olması
7. Daha iyi koşullarda yaşam sürmek
8. Çocuklarının iyi bir geleceğke sahip olması
9. Olumsuz iklim koşulları
10. Ulaşım koşullarının yetersizliğı
11. Alt yapı yetersizliğı
12. Küçük bir yer olması (kırsal alan olması)
13. Düşük gelirli işlerde çalışmak gibi nedenler il ve ilçelerinin en önemli göç verme nedenleri olarak belirtilmiştir.

Tablo 114. Katılımcı kadınların göçü isteme nedenleri (İl Merkezi)

Kadınların göçü isteme nedenleri	Sayı	Yüzde
Zorlu hayat koşulları	13	%26
Hayatını yaşamak	5	%10
İş bulma	3	%6
Çocukların geleceğini düşünme	12	%24
Eğitim ve Sağlık hizmetlerinin yetersiz olması	2	%4
Sosyal yaşamın yetersizliği	2	%4
Ailenin kalabalık oluşu	1	%2
Eş ve çocuklarıyla birlikte yaşama	1	%2
Geçim sıkıntısı	11	%22
Toplam	50	%100

Tablo 115. Katılımcı kadınların göçü isteme nedenleri (Hanak)

Kadınların göçü isteme nedenleri	Sayı	Yüzde
Zorlu hayat koşulları	23	%46
Hayatını yaşamak	4	%8
İş bulma	5	%10
Çocukların geleceğini düşünme	11	%22
Eğitim ve Sağlık hizmetlerinin yetersiz olması	1	%2
Sosyal yaşamın yetersizliği		
Geçim sıkıntısı	6	%12
Toplam	50	%100

Tablo 116. Katılımcı kadınların göçü isteme nedenleri (Damal)

Kadınların göçü isteme nedenleri	Sayı	Yüzde
Zorlu hayat koşulları	24	%48
Hayatını yaşamak	4	%8
İş bulma	9	%18
Çocukların geleceğini düşünme	5	%10
Eğitim ve Sağlık hizmetlerinin yetersiz olması		
Sosyal yaşamın yetersizliği		
Geçim sıkıntısı	8	%16
Toplam	50	%100

Tablo 117. Katılımcı kadınların göçü isteme nedenleri (Posof)

Kadınların göçü isteme nedenleri	Sayı	Yüzde
Zorlu hayat koşulları	26	%52
Hayatını yaşamak	14	%28
İş bulma	1	%2
Çocukların geleceğini düşünme	4	%8
Eğitim ve Sağlık hizmetlerinin yetersiz olması	1	%2
Geçim sıkıntısı	4	%8
Toplam	50	%100

Tablolara göre ankete katılan kadın görüşmecilere, kadınların göçü isteme nedenleri nelerdir? sorusunu yönelttiğimizde; toplam 200 kadın görüşmeciden 86'sı zorlu hayat koşulları, 27'si hayatını yaşamak, 18'i iş bulma, 32'si çocuklarının geleceğini düşünme, 4'ü eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersiz olması, 2'si sosyal yaşamın yetersizliği, 1'i ailenin kalabalık oluşu, eş ve çocuklarıyla birlikte yaşama, 29'u ise geçim sıkıntısı cevabını vermiştir. Tablolara bakıldığında kadınların çoğunlukla yaşadıkları zorlu hayat koşulları ve geçim sıkıntısı nedeniyle göç etmek istedikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca şunu da belirtmek gerekirse çoğu kadın görüşmeci seçeneklerde yer alan maddelerden birini seçmekle sınırlı kalmayıp aynı zamanda seçeneklerde yer alan göçü isteme nedenlerinin tümünü seçen kadın görüşmecilerde olmuştur. Bu da kimi kadın görüşmecilerin daha çok zorluk çektiğini göstermektedir. Çocukların geleceğini düşünme yanıtını veren kimi kadın görüşmecilerin şu açıklamalarına yer verilecek olunursa; çocuklarımız daha iyi şartlarda yaşasın, daha seviyeli insanlarla bir arada büyüsün, gelişsin gibi farklı açıklamalarda bulunan kadınlarda olmuştur. Geçim sıkıntısı yanıtını veren çoğu kadın görüşmeci ise geçim sıkıntısı nedeniyle evli olan eşler arasında sürekli tartışmalar yaşanmakta, şiddet olaylarının yaşandığı, eşini aldatma, çocuklarını ya da ailesini bırakıp mecburiyetten başka kentlere göç etme gibi olayların meydana gelmesine sebebiyet verdiğini dile getiren kadın görüşmecilerde olmuştur.

Tablo 118. Bulunduğunuz yerden sizde göç etmek istiyor musunuz? (İl Merkezi)

	Sayı	Yüzde
Evet istiyorum	24	%48
Hayır istemiyorum	23	%46
Kararsızım	3	%6
Toplam	50	%100

Tablo 119. Bulunduğunuz yerden sizde göç etmek istiyor musunuz? (Hanak)

	Sayı	Yüzde
Evet istiyorum	19	%38
Hayır istemiyorum	28	%56
Kararsızım	3	%6
Toplam	50	%100

Tablo 120. Bulunduğunuz yerden sizde göç etmek istiyor musunuz? (Damal)

	Sayı	Yüzde
Evet istiyorum	23	%46
Hayır istemiyorum	25	%50
Kararsızım	2	%4
Toplam	50	%100

Tablo 121. Bulunduğunuz yerden siz de göç etmek istiyor musunuz? (Posof)

	Sayı	Yüzde
Evet istiyorum	12	%24
Hayır istemiyorum	38	%76
Toplam	50	%100

Kadınlara göç etmek isteyip istemediklerini sorduğumuzda; il merkezindeki kadınların %48'i evet, %46'sı hayır, %6'sı kararsız olduklarını belirtmiştir. Hanak ilçe merkezindeki kadınların %38'i evet, %56'sı hayır ve %6'sı kararsız iken Damal ilçe merkezindeki kadınların %46'sı evet istiyorum, %50'si hayır istemiyorum, %4'ü ise kararsız olduklarını dile getirmiştir. Posof ilçe merkezindeki kadınların ise %24'ü evet istiyorum, %76'sı hayır istemiyorum şeklinde cevap verdikleri görülmektedir. Tablolara bakıldığında evet ve hayır diyenlerin oranı yaklaşık olarak birbirine yakın olarak görülmektedir. Göç etmek istemeyen kadınların çoğu yaşadıkları yerden gayet memnun olduklarını dile getirmişlerdir. Göç etmek isteyen kadınlar ise yine aynı şekilde iş imkânlarının olmaması, çocuklarının geleceğini düşünme ya da göç eden çocuklarının yanında olmak için göç etmek istediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 122. Göç ederseniz kimin kararı daha etkili olur? (İl Merkezi)

Göç kararını kim alır?	Sayı	Yüzde
Kendisi	8	%16
Eşi	15	%30
Eşi ile birlikte ortak karar	20	%40
Aile büyükleri	3	%6
Çocukların isteği	4	%8
Toplam	50	%100

Tablo 123. Göç ederseniz kimin kararı daha etkili olur? (Hanak)

Göç kararını kim alır?	Sayı	Yüzde
Kendisi	7	%14
Eşi	10	%20
Eşi ile birlikte ortak karar	27	%54
Aile büyükleri	2	%4
Çocukların isteği	4	%8
Toplam	50	%100

Tablo 124. Göç ederseniz kimin kararı daha etkili olur? (Damal)

Göç kararını kim alır?	Sayı	Yüzde
Kendisi	12	%24
Eşi	10	%20
Eşi ile birlikte ortak karar	20	%40
Aile büyükleri	5	%10
Çocukların isteği	3	%6
Toplam	50	%100

Tablo 125. Göç ederseniz kimin kararı daha etkili olur? (Posof)

Göç kararını kim alır?	Sayı	Yüzde
Kendisi	6	%12
Eşi	2	%4
Eşi ile birlikte ortak karar	37	%74
Aile büyükleri	5	%10
Toplam	50	%100

Dört yerleşim merkezinde kadınların göç kararını eşleriyle birlikte alacakları görülmektedir. Bununla birlikte aile büyüklerinin ve çocukların isteği de göç kararı almada etkili olmaktadır. Dikkat çeken bir durum ise kadınların tek başlarına karar almada bir etkiye sahip olabilmeleridir. İl merkezindeki 8 kadın, Hanak ilçe merkezinde 7 kadın, Damal ilçe merkezindeki 12 kadın ve Posof ilçe merkezindeki 6 kadın görüşmeci tek başlarına göç kararı alabileceklerini belirtmişlerdir. Bu kararı veren kadınların kimisinin bekâr, kimisinin öğrenci olması görüşme sırasında verdikleri cevaplardan anlaşılmıştır.

Tablo 126. Göç eden akraba ya da hemşerileriniz bulunduğunuz yerden ayrılmış olmaktan memnunlar mı? (İl Merkezi)

	Sayı	Yüzde
Evet	35	%70
Hayır	10	%20
Bilgisi yok	5	%10
Toplam	50	%100

Tablo 127. Göç eden akraba ya da hemşerileriniz bulunduğunuz yerden ayrılmış olmaktan memnunlar mı? (Hanak)

	Sayı	Yüzde
Evet	33	%66
Hayır	8	%16
Bilgisi yok	9	%18
Toplam	50	%100

Tablo 128. Göç eden akraba ya da hemşerileriniz bulunduğunuz yerden ayrılmış olmaktan memnunlar mı? (Damal)

	Sayı	Yüzde
Evet	38	%76
Hayır	7	%14
Bilgisi yok	5	%10
Toplam	50	%100

Tablo 129. Göç eden akraba ya da hemşerileriniz bulunduğunuz yerden ayrılmış olmaktan memnunlar mı? (Posof)

	Sayı	Yüzde
Evet	37	%74
Hayır	12	%24
Bilgisi yok	1	%2
Toplam	50	%100

Ankete katılan kadınlara göç eden akraba ya da hemşerileriniz hayatlarından memnunlar mı? sorusunu yönelttiğimizde, tablolardan da anlaşılacağı gibi göç eden insanların çoğunun hayatlarından memnun oldukları görülmektedir. Kadınların verdikleri cevaplar ışığında il merkezinde göç eden birey ya da bireylerin %70'i, Hanak ilçe merkezindeki bireylerin %66'sı, Damal ilçe merkezindeki bireylerin %76'sı ve Posof ilçe merkezindeki bireylerin ise %74'ünün göç etmekten memnun olduğu kanısına varabiliriz.

Tablo 130. Göç eden akraba ya da hemşerilerinizden geri dönenler oldu mu? (İl Merkezi)

	Sayı	Yüzde
Evet	23	%46
Hayır	27	%54
Toplam	50	%100

Tablo 131. Göç eden akraba ya da hemşerilerinizden geri dönenler oldu mu? (Hanak)

	Sayı	Yüzde
Evet	23	%46
Hayır	27	%54
Toplam	50	%100

Tablo 132. Göç eden akraba ya da hemşerilerinizden geri dönenler oldu mu? (Damal)

	Sayı	Yüzde
Evet	17	%34
Hayır	33	%66
Toplam	50	%100

Tablo 133. Göç eden akraba ya da hemşerilerinizden geri dönenler oldu mu? (Posof)

	Sayı	Yüzde
Evet	16	%32
Hayır	34	%68
Toplam	50	%100

Kadınlara, göç edip de geri dönen akraba ya da hemşerilerinizin olup olmadığını sorduğumuzda; İl ve Hanak ilçe merkezindeki kadınların %46'sı evet, %54'ü hayır cevabını vermiştir. Damal ilçe merkezindeki kadınların %34'ü evet, %66'sı hayır, Posof ilçe merkezindeki kadınların ise %32'si evet, %68'inin hayır cevabını verdiği görülmektedir. Tablolarda görüldüğü gibi geri dönmeyenlerin oranı çoğunluktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi göç eden birey ya da ailelerin hayatlarından memnun oldukları ve kente uyum sağlayabildikleri şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 134. Hangi sebeplerden dolayı geri dönenler oldu? (Geri dönenler) (İl Merkezi)

Geri dönme nedenleri	Sayı	Yüzde
Memleket hasreti çektikleri için	6	%26,1
Kente uyum sağlayamama	4	%17,4
Memleketinde mal/mülkün olması		
Diğer aile üyelerinin memlekette kalması	2	%8,7
Köyün daha iyi olması	4	%17,4
Hayatında bir değişiklik olmadığı için	5	%21,7
Diğer	2	%8,7
Toplam	23	%100

Tablo 135. Hangi sebeplerden dolayı geri dönenler oldu? (Geri dönenler) (Hanak)

Geri dönme nedenleri	Sayı	Yüzde
Memleket hasreti çektikleri için	11	%47,8
Kente uyum sağlayamama		
Memleketinde mal/mülkün olması	1	%4,4
Diğer aile üyelerinin memlekette kalması	1	%4,4
Köyün daha iyi olması	3	%13,0
Hayatında bir değişiklik olmadığı için	5	%21,7
Diğer	2	%8,7
Toplam	23	%100

Tablo 136. Hangi sebeplerden dolayı geri dönenler oldu? (Geri dönenler) (Damal)

Geri dönme nedenleri	Sayı	Yüzde
Memleket hasreti çektikleri için	1	%5,9
Kente uyum sağlayamama	6	%35,3
Memleketinde mal/mülkün olması		
Köyün daha iyi olması	3	%17,6
Hayatında bir değişiklik olmadığı için	4	%23,6
Diğer	3	%17,6
Toplam	17	%100

Tablo 137. Hangi sebeplerden dolayı geri dönenler oldu? (Geri dönenler) (Posof)

Geri dönme nedenleri	Sayı	Yüzde
Memleket hasreti çektikleri için	1	%6,2
Kente uyum sağlayamama	8	%50
Memleketinde mal/mülkün olması	1	%6,2
Köyün daha iyi olması	3	%18,8
Hayatında bir değişiklik olmadığı için	1	%6,2
Diğer	2	%12,6
Toplam	16	%100

Tablolarda görüldüğü gibi dört yerleşim merkezinde geri dönme nedenleri oransal olarak birbirinden farklılık göstermektedir. İl merkezinde ankete katılan kadın görüşmecilerin verdikleri cevaplardan yola çıkılarak göç eden 23 kişi ya da kişilerin şu sebeplerden dolayı geri döndükleri belirtilmiştir. Bunlar şöylece sıralanabilir; %26'sının memleket hasreti çekmesi, %17'sinin kente uyum sağlayamama ve köyün daha iyi olması, %8'i diğer aile üyelerinin memlekette kalması, %21'inin ise hayatında bir değişiklik olmadığı için geri döndükleri verilen cevaplar arasında yer almaktadır. Hanak ilçe merkezinde %47'sinin memleket hasreti çekmesi, %4'ünün memleketinde mal/mülkünün olması ve diğer aile üyelerinin memlekette kalması, %13'ü köyün daha iyi olması, %21'i de hayatında bir değişiklik olmadığı için geri döndükleri belirtilmiştir. Damal ilçe merkezinde geri dönen 17 kişiden %6'sının memleket hasreti çekmesi, %35'inin kente uyum sağlayamama, %17'si köyün daha iyi olması, %23'ü de hayatında bir değişiklik olmadığı için geri dönmüştür. Posof ilçe merkezinde ise geri dönen 16 kişiden %6,2 sinin memleket hasreti çekmesi, memleketinde mal/mülkünün olması ve hayatında bir değişiklik olmadığı için, %50'si kente uyum sağlayamama, %18,8'i köyün daha iyi olmasından dolayı geri döndükleri verilen cevaplar arasında yer almaktadır. Diğer cevabını veren kadınların belirttiklerine göre geri dönen insanların maddi olarak geçinememek, havasının temiz olması ve emeklilikten dolayı geri döndüklerini vurgulanmıştır. Tablolara genel olarak bakıldığında insanların çoğunlukla memleket hasreti çekmesi ve hayatında bir değişiklik olmadığı gibi nedenlerle geri döndükleri anlaşılmaktadır. “Tilkinin Dönüp Dolaşıp Geleceği Yer Kürkçü Dükkânıdır.” atasözü bunu açıklar niteliktedir.

Özellikle şunu da belirtmek gerekirse ankete katılan kadınlar arasında göç edip de geri dönenlerde olmuştur. Geri dönme nedenlerini ise şöylece açıklamışlardır; gittikleri

yerde daha çok sıkıntı çektiklerini, ekonomik olarak istediklerini elde edemediklerini, plansız göç ettiklerini, arkalarında onlara destek olacak kimsenin olmadığını, aile özlemi çektikleri gibi nedenleri vurgulayan kadın görüşmecilerde olmuştur.

Tablo 138. Yaşadığınız yerden ayrılmak isterseniz hangi kente göç etmeyi tercih edersiniz? (İl Merkezi)

	Sayı	Yüzde
İstanbul	16	%32
Ankara	3	%6
İzmir	14	%28
Bursa	13	%26
Erzurum	2	%4
Kars		
Yaşadığı yerden ayrılmak istemiyor	2	%4
Toplam	50	%100

Tablo 139. Yaşadığınız yerden ayrılmak isterseniz hangi kente göç etmeyi tercih edersiniz? (Hanak)

	Sayı	Yüzde
İstanbul	21	%42
Ankara	3	%6
İzmir	12	%24
Bursa	10	%20
Erzurum	1	%2
Kars		
Yaşadığı yerden ayrılmak istemiyor	3	%6
Toplam	50	%100

Tablo 140. Yaşadığınız yerden ayrılmak isterseniz hangi kente göç etmeyi tercih edersiniz? (Damal)

	Sayı	Yüzde
İstanbul	31	%62
Ankara	4	%8
İzmir	7	%14
Bursa	4	%8
Erzurum		
Kars	1	%2
Yaşadığı yerden ayrılmak istemiyor	3	%6
Toplam	50	%100

Tablo 141. Yaşadığınız yerden ayrılmak isterseniz hangi kente göç etmeyi tercih ederiniz? (Posof)

	Sayı	Yüzde
İstanbul	9	%18
Ankara	6	%12
İzmir	2	%4
Bursa	30	%60
Erzurum	1	%2
Kars	2	%4
Toplam	50	%100

Kadınlara hangi kente göç etmeyi tercih ederiniz? sorusunu sorduğumuzda, tablolarda görüldüğü gibi tercih oranları birbirinden farklılık göstermektedir, ama tablolara genel olarak bakıldığında İstanbul birinci sırada çoğunluk tarafından tercih edilmiştir. En çok tercih edilen illeri sıralayacak olursak; il merkezindeki 16 kadın İstanbul'u, 14'ü İzmir'i, 13'ü Bursa'yı tercih etmiştir. Hanak da 21 kadın İstanbul'u, 12'si İzmir'i, 10'u Bursa ilini tercih etmiştir. Damal da 31 kadın İstanbul'u, 7 kadın İzmir'i, 4 kadın görüşmeci de Bursa ve Ankara illerini, Posof da ise 9 kadın İstanbul'u, 6 kadın Ankara, 2 kadın İzmir ve 30 kadın Bursa illerini tercih edebileceklerini belirtmişlerdir. Erzurum ve Kars ilini tercih eden kadın sayısının çok az olduğuda görülmektedir. Erzurum ilini tercih edenler kadınlar şu ifadeleri belirtmişlerdir; eğer ki bir yer tercih edecek olursam Ardahan iline yakın olsun çünkü aileden uzakta bir yerde yaşamak istemediklerini, bir diğer kadın görüşmeci ise kalabalık şehirlerde yaşamak istemediğini bu nedenle Erzurum'u tercih ederdim yanıtını vermiştir. Ayrıca tablolarda görüldüğü gibi yukarıda yer alan şehirlerin hiçbirini ısrarla tercih etmem diyen kadın görüşmecilerde olmuştur. Sebebini sorduğumuzda memleketlerini sevdiklerini, yaşadıkları yerden gayet memnun oldukları belirtip bu yüzden herhangi bir yere gitmek istemediklerini inatla vurgulamışlardır.

Tablo 142. Kadınların büyük şehirleri tercih etme nedenleri (İl Merkezi)

Tercih etme nedenleri	Sayı	Yüzde
Köy yaşamını sevmeme	10	%20
İş olanaklarının fazla olması	13	%26
Daha iyi koşullarda yaşama düşüncesi	21	%42
Sosyal imkânların fazla olması	1	%2
Eğitim, sağlık hizmetlerinin daha iyi olması	3	%6
Güvenlik sorununun daha az olması	1	%2
TV, radyo, gazete gibi kitle iletişim araçlarından gördüklerinden etkilenme	1	%2
Toplam	50	%100

Tablo 143. Kadınların büyük şehirleri tercih etme nedenleri (Hanak)

Tercih etme nedenleri	Sayı	Yüzde
Köy yaşamını sevmeme	18	%36
İş olanaklarının fazla olması	13	%26
Daha iyi koşullarda yaşama düşüncesi	12	%24
Sosyal imkânların fazla olması	4	%8
Eğitim, sağlık hizmetlerinin daha iyi olması	3	%6
Toplam	50	%100

Tablo 144. Kadınların büyük şehirleri tercih etme nedenleri (Damal)

Tercih etme nedenleri	Sayı	Yüzde
Köy yaşamını sevmeme	8	%16
İş olanaklarının fazla olması	20	%40
Daha iyi koşullarda yaşama düşüncesi	18	%36
Sosyal imkânların fazla olması	3	%6
Eğitim, sağlık hizmetlerinin daha iyi olması	1	%2
Toplam	50	%100

Tablo 145. Kadınların büyük şehirleri tercih etme nedenleri (Posof)

Tercih etme nedenleri	Sayı	Yüzde
Köy yaşamını sevmeme	16	%32
İş olanaklarının fazla olması	4	%8
Daha iyi koşullarda yaşama düşüncesi	28	%56
Eğitim, sağlık hizmetlerinin daha iyi olması	2	%4
Toplam	50	%100

Ankete katılan kadın görüşmecilere, kadınların büyük şehirleri tercih etme nedenleri nelerdir? diye sorduğumuzda, verilen cevaplardan yola çıkılarak en çok tercih edilen üç nedeni sıralayacak olursak; il merkezindeki kadınların %42'si birinci tercih olarak daha iyi koşullarda yaşama, %26'sı iş olanaklarının fazla olması, %20'si de köy yaşamını sevmemeyi neden olarak dile getirmiştir. Hanak ilçe merkezindeki kadınların %36'sı köy yaşamını sevmeme, %26'sı iş olanaklarının fazla olması, %24'ü de daha iyi koşullarda yaşama düşüncesini tercih nedeni olarak belirtmiştir. Damal ilçe merkezindeki 50 kadın görüşmecinin %40'ı iş olanaklarının fazla olması, %36'sı daha iyi koşullarda yaşama düşüncesi, %8 'i de köy yaşamını sevmeme demiştir. Posof ilçe merkezindeki 50 kadın görüşmecinin %56'sı daha iyi koşullarda yaşama, %32'si köy yaşamını sevmeme, %8'i iş olanaklarının fazla olmasını tercih nedeni olarak açıklamışlardır. Tablolarda görüldüğü gibi dört yerleşim birimde kadınların büyük şehirleri tercih sıraları ve oranları birbirinden farklılık göstermektedir.

Kadınların köy yaşamını sevmedikleri için büyük şehirleri tercih ettiklerini belirten kadın görüşmeciler şu ifadeleri dile getirmişlerdir. Köyde yaşayan kadınlar daha çok zorluk çekmektedir, çünkü gün boyunca iş yaptıklarını, dinlenmeye, namaz kılmaya, oturmaya bile vakitleri olmadıklarını, tarla işleriyle, inek sağma elde edilen sütle peynir, yağ yaptıklarını bunlara ilaveten ev işleri, çocukların bakımıyla uğraşma gibi gün boyunca bu tarz yorucu işlere maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu sebeplerden dolayı kadınların köy yaşamını sevmediklerini ve göç etmek istediklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 146. Devletin size destek vermesi durumunda ilinizde kalmayı düşünür müydünüz? (İl Merkezi)

	Sayı	Yüzde
Evet düşünürdüm	19	%38
Hayır düşünmezdim	5	%10
Verilecek desteğe bağlı	25	%50
Kararsızım	1	%2
Toplam	50	%100

Tablo 147. Devletin size destek vermesi durumunda ilçenizde kalmayı düşünür müydünüz? (Hanak)

	Sayı	Yüzde
Evet düşünürdüm	29	%58
Hayır düşünmezdim	7	%14
Verilecek desteğe bağlı	14	%28
Toplam	50	%100

Tablo 148. Devletin size destek vermesi durumunda ilçenizde kalmayı düşünür müydünüz? (Damal)

	Sayı	Yüzde
Evet düşünürdüm	33	%66
Hayır düşünmezdim	5	%10
Verilecek desteğe bağlı	11	%22
Kararsızım	1	%2
Toplam	50	%100

Tablo 149. Devletin size destek vermesi durumunda ilçenizde kalmayı düşünür müydünüz? (Posof)

	Sayı	Yüzde
Evet düşünürdüm	38	%76
Hayır düşünmezdim	5	%10
Verilecek desteğe bağlı	7	%14
Toplam	50	%100

Kadın görüşmecilere, devletin size destek vermesi durumunda il ya da ilçenizde kalmayı düşünür müydünüz? sorusu yöneltildiğinde tablolarda da görüldüğü gibi evet düşünürdüm cevabını veren kadın sayısının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Verilen cevapları istatistiksel olarak sıralayacak olursak; il merkezinde ankete katılan 50 kadın görüşmeciden 19'u evet düşünürdüm, 5'i hayır düşünmezdim, 25'i verilecek desteğe

bağlı cevabını verirken, bir kadın görüşmecide kararsız olduğunu belirtmiştir. Hanak ilçe merkezindeki kadınlardan 29'u evet düşünürdüm, 7'si hayır düşünmezdim, 14'ü verilecek desteğe göre kalıp kalmayacağını belirtmiştir. Damal ilçe merkezindeki 33 kadın görüşmeci evet düşünürdüm, 5 kadın hayır düşünmezdim, 11 kadın ise verilecek desteğe bağlı cevabını verirken, bir kadın görüşmecide kararsız olduğunu belirtmiştir. Posof ilçe merkezindeki 38 kadın görüşmeci evet düşünürdüm, 5 kadın görüşmeci hayır düşünmezdim, 7 kadın görüşmeci ise verilecek desteğe göre kalıp kalmayacağını belirtmiştir. Tablolarda görüldüğü gibi devletten destek bekleyen kadın sayısının çoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 150. Devlet ne tür bir ekonomik destek verirse göç etmeyi düşünmezsiniz? (İl Merkezi)

Ekonomik destek	Sayı	Yüzde
Nakit para desteği	6	%12
Hayvan desteği sağlarsa	4	%8
Arazi tahsis ederse	1	%2
Çocukların eğitim masrafları karşılanırsa	6	%12
İş yeri kurma desteği veya sigortalı bir iş verirse (kendisi ya da eşi için)	30	%60
Barınma ihtiyacı karşılanırsa	1	%2
Diğer	2	%4
Toplam	50	%100

Tablo 151. Devlet ne tür bir ekonomik destek verirse göç etmeyi düşünmezsiniz? (Hanak)

Ekonomik destek	Sayı	Yüzde
Nakit para desteği	7	%14
Hayvan desteği sağlarsa	5	%10
Çocukların eğitim masrafları karşılanırsa	3	%6
İş yeri kurma desteği veya sigortalı bir iş verirse (kendisi ya da eşi için)	30	%60
Barınma ihtiyacı karşılanırsa	2	%4
Diğer	3	%6
Toplam	50	%100

Tablo 152. Devlet ne tür bir ekonomik destek verirse göç etmeyi düşünmezsiniz?
(Damal)

Ekonomik destek	Sayı	Yüzde
Nakit para desteği	9	%18
Hayvan desteği sağlarsa	9	%18
Arazi tahsis ederse	1	%2
Çocukların eğitim masrafları karşılanırsa	2	%4
İş yeri kurma desteği veya sigortalı bir iş verirse (kendisi ya da eşi için)	22	%44
Barınma ihtiyacı karşılanırsa	3	%6
Diğer	4	%8
Toplam	50	%100

Tablo 153. Devlet ne tür bir ekonomik destek verirse göç etmeyi düşünmezsiniz?
(Posof)

Ekonomik destek	Sayı	Yüzde
Nakit para desteği	10	%20
Hayvan desteği sağlarsa	9	%18
Arazi tahsis ederse	2	%4
Çocukların eğitim masrafları karşılanırsa	1	%2
İş yeri kurma desteği veya sigortalı bir iş verirse (kendisi ya da eşi için)	26	%52
Barınma ihtiyacı karşılanırsa	1	%2
Diğer	1	%2
Toplam	50	%100

Ankete katılan kadın görüşmecilere, devlet ne tür bir ekonomik destek verirse göç etmeyi düşünmezsiniz? sorusunu sorduğumuzda, tablolarda görüldüğü gibi önemli bir fark olmadığı görülmektedir. Kadınların devlet tarafından yapılmasını istedikleri üç önemli ekonomik desteği oransal olarak sıralayacak olursak; il merkezindeki kadın görüşmecilerin %60'ı kendisi ya da eşi için sigortalı bir iş istediğini, %12'si nakit para desteği ve çocukların eğitim masraflarının karşılanmasını istemektedir. Hanak ilçe merkezindeki kadınların %60'ı sigortalı bir iş, %14'ü nakit para desteği, %10'u hayvan desteğinin sağlanmasını istemektedir. Damal ilçe merkezindeki kadınların %44'ü sigortalı bir iş, %18'i ise nakit para ve hayvan desteği sağlanırsa, Posof ilçe merkezindeki kadınların ise %52'si sigortalı bir iş, %20'si nakit para desteği, %18'i hayvan desteği sağlanırsa göç etmeyi düşünmeyeceklerini açıklamışlardır. Tablolardan

da anlaşılabacağı gibi işsiz kesimin çoğunlukta olduğu ve devlet tarafından sigortalı bir iş imkânı sağlanması beklenmektedir.

Tablo 154. Devlet tarafından siz kadınlara çalışma imkânı sunulursa çalışır mıydınız? (İl Merkezi)

	Sayı	Yüzde
Evet çalışırdım	42	%84
Hayır çalışmazdım	8	%16
Toplam	50	%100

Tablo 155. Devlet tarafından siz kadınlara çalışma imkânı sunulursa çalışır mıydınız? (Hanak)

	Sayı	Yüzde
Evet çalışırdım	41	%82
Hayır çalışmazdım	9	%18
Toplam	50	%100

Tablo 156. Devlet tarafından siz kadınlara çalışma imkânı sunulursa çalışır mıydınız? (Damal)

	Sayı	Yüzde
Evet çalışırdım	42	%84
Hayır çalışmazdım	8	%16
Toplam	50	%100

Tablo 157. Devlet tarafından siz kadınlara çalışma imkânı sunulursa çalışır mıydınız? (Posof)

	Sayı	Yüzde
Evet çalışırdım	35	%70
Hayır çalışmazdım	15	%30
Toplam	50	%100

Tablolarda da görüldüğü gibi il ve ilçe merkezinde ankete katılan toplam 200 kadın görüşmeciye, devlet tarafından size çalışma imkânı sunulursa çalışır mıydınız? sorusunu yönelttiğimizde, verdikleri cevapların oransal olarak aynı olduğu görülmektedir. İl merkezindeki 50 kadın görüşmecinin %84'ü evet çalışırdım, %16'sı hayır çalışmazdım yanıtını vermiştir. Hanak ilçe merkezinde kadınların %82'si evet çalışırdım, %18'i hayır yanıtını verirken, Damal ilçe merkezindeki kadın görüşmecilerin %84'ü evet çalışırdım, %16'sı hayır çalışmazdım yanıtını verirken, Posof ilçe merkezindeki kadın görüşmecilerin ise %70'i evet çalışırdım, %30'u hayır çalışmazdım

yanıtını verdiği görülmektedir. Tabloda da görüldüğü gibi dört yerleşim merkezindeki kadınların çalışma istekleri olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 158. Devletin kadınlara yönelik projelerini genel olarak nasıl buluyorsunuz? (İl Merkezi)

	Sayı	Yüzde
Başarılı	12	%24
Başarısız	22	%44
Ne başarılı ne de başarısız	16	%32
Toplam	50	%100

Tablo 159. Devletin kadınlara yönelik projelerini genel olarak nasıl buluyorsunuz? (Hanak)

	Sayı	Yüzde
Başarılı	7	%14
Başarısız	23	%46
Ne başarılı ne de başarısız	20	%40
Toplam	50	%100

Tablo 160. Devletin kadınlara yönelik projelerini genel olarak nasıl buluyorsunuz? (Damal)

	Sayı	Yüzde
Başarılı	9	%18
Başarısız	30	%60
Ne başarılı ne de başarısız	11	%22
Toplam	50	%100

Tablo 161. Devletin kadınlara yönelik projelerini genel olarak nasıl buluyorsunuz? (Posof)

	Sayı	Yüzde
Başarılı	21	%42
Başarısız	8	%16
Ne başarılı ne de başarısız	21	%42
Toplam	50	%100

Tablolarda görüldüğü gibi ankete katılan kadın görüşmecilerin çoğu devletin kadınlara yönelik projelerini genel olarak başarısız bulmuştur. İl merkezindeki kadınların %24'ü başarılı, %44'ü başarısız, %32'si ne başarılı ne de başarısız bulduklarını açıklamışlardır. Hanak ilçe merkezindeki kadınların %14'ü başarılı, %46'sı başarısız, %40'ı ne başarılı ne de başarısız bulduklarını açıklamışlardır. Damal ilçe

merkezindeki kadınların %18'i başarılı, %60'ı başarısız, %22'si ne başarılı ne de başarısız bulduklarını belirtirken, Posof ilçe merkezindeki kadınların ise %42'si başarılı, %16'sı başarısız, %42'si de ne başarılı ne de başarısız bulduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 162. Sizce, göç etmek bir çözüm yolu mudur? (İl Merkezi)

	Sayı	Yüzde
Evet	15	%30
Hayır	35	%70
Toplam	50	%100

Tablo 163. Sizce, göç etmek bir çözüm yolu mudur? (Hanak)

	Sayı	Yüzde
Evet	16	%32
Hayır	34	%68
Toplam	50	%100

Tablo 164. Sizce, göç etmek bir çözüm yolu mudur? (Damal)

	Sayı	Yüzde
Evet	14	%28
Hayır	36	%72
Toplam	50	%100

Tablo 165. Sizce, göç etmek bir çözüm yolu mudur? (Posof)

	Sayı	Yüzde
Evet	14	%28
Hayır	36	%72
Toplam	50	%100

Ankete katılan kadınlara göç etmenin bir çözüm yolu olup olmadığını sorduğumuzda, il merkezindeki 50 kadın görüşmeciden 15 (%30) i evet, 35 (%70) i hayır yanıtını vermiştir. Hanak ilçe merkezindeki 50 kadın görüşmeciden 16 (%32) sı evet, 34 (%68) ü hayır yanıtını verirken; Damal ve Posof ilçe merkezindeki 50 kadın görüşmecilerin 14 (%28) ü evet, 36 (%72) sının hayır cevabını verdiği görülmektedir. Tablolara genel olarak bakıldığında evet ve hayır yanıtını veren oranlar birer farkla da olsa aynı olduğu görülmektedir. Yine aynı şekilde tablolarda görüldüğü gibi hayır yanıtını veren kadın sayısı çoğunluktadır.

Göç etmek bir çözüm yolu mudur? sorusuna evet diyen kadınlar şu ifadeleri dile getirmişlerdir; iş imkanları ve alanları olsa insanlarımız, gençlerimiz, çocuklarımız niye

gitsinler. Çözüm yoludur çünkü insanlar öyle gördükleri için çaresizlikten, mecburiyetten dolayı gitmektedirler. Burada iş ve diğer imkânlar olsa insanlar gitmek zorunda kalmaz gibi açıklamalar yapılmıştır. Yine aynı şekilde işsizlik, geçim sıkıntısı, eğitim, sağlık ve sosyal imkânların olmaması insanları göçe zorlamaktadır diye de belirtilmiştir. Hayır, yanıtını veren kadın görüşmecilerin açıklamaları ise şu şekilde aktarılabilir; göç etmek bir çözüm yolu değildir, çünkü göç eden insanlar gittikleri yerde de zorluklar çekmektedir. Örnek olarak ise giden insanlar hemen iş bulabilecekler mi ya da burada kendi evleri varken ev bulma, kirada oturma ve diğer sıkıntıların orda daha çok yaşanacağı gibi ifadeler kullanılmıştır. Kimi kadın görüşmeciler ise kendi memleketi gibi yerin olmadığını, havası ve suyunun temiz olduğunu, büyük şehirler daha kalabalık yaşanılacak yerler olmadığını, havasının kirli olduğunu dile getirmişlerdir. İl ve ilçede özellikle iş imkânlarının kısıtlı olmasından dem vurulmuştur. Kadınların birçoğu yine göç etmek bir çözüm yolu değildir ama insanlar mecbur kaldıkları için göç etmek zorunda kalıyorlar ifadesini kullanmışlardır. Devlet tarafından iş imkânları artırılmalı, halka destek olunmalı gibi sorunları dile getiren kadınlarda olmuştur.

Tablo 166. Sizce, göçü önlemek için ne tür çözüm yolları oluşturulmalıdır? (İl Merkezi)

Göçü önleme yolları	Sayı	Yüzde
İstihdam imkânları artırılmalı	25	%50
Kalkındırma çalışmaları yapılmalı	18	%36
Sosyal nitelikli yatırımlar yapılmalı	2	%4
Eğitim ve sağlık hizmetleri geliştirilmeli	1	%2
Sermaye ve girişimci göçünün önlenmesi	4	%8
Toplam	50	%100

Tablo 167. Sizce, göçü önlemek için ne tür çözüm yolları oluşturulmalıdır? (Hanak)

Göçü önleme yolları	Sayı	Yüzde
İstihdam imkânları artırılmalı	35	%70
Kalkındırma çalışmaları yapılmalı	11	%22
Sosyal nitelikli yatırımlar yapılmalı		
Eğitim ve sağlık hizmetleri geliştirilmeli	1	%2
Sermaye ve girişimci göçünün önlenmesi	3	%6
Toplam	50	%100

Tablo 168. Sizce, göçü önlemek için ne tür çözüm yolları oluşturulmalıdır? (Damal)

Göçü önleme yolları	Sayı	Yüzde
İstihdam imkânları artırılmalı	35	%70
Kalkındırma çalışmaları yapılmalı	4	%8
Sosyal nitelikli yatırımlar yapılmalı	6	%12
Sermaye ve girişimci göçünün önlenmesi	5	%10
Toplam	50	%100

Tablo 169. Sizce, göçü önlemek için ne tür çözüm yolları oluşturulmalıdır? (Posof)

Göçü önleme yolları	Sayı	Yüzde
İstihdam imkânları artırılmalı	33	%66
Kalkındırma çalışmaları yapılmalı	13	%26
Eğitim ve sağlık hizmetleri geliştirilmeli	4	%8
Toplam	50	%100

Kadın görüşmecilere göçü önlemek için ne tür çözüm yolları oluşturulmalıdır? sorusunu sorduğumuzda, verilen cevaplardan yola çıkarak en önemli üç nedeni sıralayacak olursak; il merkezindeki kadınların %50'si istihdam imkânları artırılmalı, %36'sı kalkındırma çalışmaları yapılmalı, %8'i sermaye ve girişimci göçünün önlenmesini en önemli çözüm yolu olarak belirtmiştir. Hanak ilçe merkezindeki kadın görüşmecilerin %70'i istihdam imkânları artırılmalı, %22'si kalkındırma çalışmaları yapılmalı, %6'sı sermaye ve girişimci göçünün önlenmesini belirtirken; Damal ilçe merkezindeki kadın görüşmecilerin %70'i istihdam imkânları artırılmalı, %10'u

sermaye ve girişimci göçünün önlenmesini dile getirirken, %12'si de sosyal nitelikli yatırımlar yapılarak göçün önlenebileceğini vurgulamıştır. Posof ilçe merkezindeki kadın görüşmecilerin ise %66'sı istihdam imkânları artırılmalı, %26'sı kalkındırma çalışmaları yapılmalı, %8'i eğitim ve sağlık hizmetleri geliştirilmeli yanıtını vermiştir. Tablolara genel olarak bakıldığında il ve ilçelerin göç vermesinin altında yatan en temel nedenin iş imkânlarının olmaması ve bunun getirdiği işsizlik sorunu olmaktadır.

Yukarıdaki ifadelerde göçü önlemek için ne tür çözüm yolları oluşturulmalıdır? sorusuna kadınların verdikleri cevaplardan yola çıkılarak en önemli üç neden yüzdelik olarak sıralanmıştır. Bu kısımda ise kadınların görüşme sırasında dile getirdikleri sorunlar ve yapılması gereken çözüm yolları belirtilmiştir. İl ve ilçe merkezinde ankete katılan kadın görüşmecilerin vurguladıkları sorunlar şu şekilde aktarılmıştır; öncelikle şu belirtmek gerekir ki maalesef ilin bugünkü kara yazısı işsizlik sorunu olmaktadır. Çoğu kadın görüşmeci iş imkânları artırılsın çocuklarımız, gençlerimiz gitmek zorunda kalmasın, fabrikalar kurulsun ve iş sahaları genişletilsin ancak bu şekilde insanların göç etmesi önlenemez. Kadın girişimcilere destek olunmalı, kadınlar yalnız bırakılmamalıdır. Hayvancılık ve tarıma dayalı olarak sanayi kolları kurulmalı gibi ifadelerde kullanılmıştır. Yine diğer yerleşim merkezindeki kadınların dile getirdikleri sorunlar ise şöyledir; iş imkânları artırılmalı, Ardahan il ve ilçeleri tarım ve hayvancılık alanıdır. Çiftçiye üretim yapabilmeleri için destek olunmalı, neden çiftçiye yardım edilmiyor mazot, gübre, tohum yardımı yapılsın. Hayvan komünite alanları oluşturulmalıdır. İlin kalkınması için çaba gösterilmediği, gençlerin göç etmesi önlenmeli tarım ve hayvancılık genç kesimin yapabilecekleri işler olduğundan gençlerin gitmesini önlemek için onlara bu alanlarda eğitimler, iş imkânları verilmelidir. Hem kadın hem de erkekler için istihdam imkânları artırılsın. Kimi kadın görüşmecilerde her şey devlet tarafından beklenmemeli, insanlar kendi üretimini kendisi yapsın, devletin verdiği destekler düzgün kullanılsın, dışa bağımlı olunmamalı, insanlar tarafından projeler oluşturulup devlete sunulmalıdır şeklinde açıklamalarda yapılmıştır. Yine Ardahan ili Doğu Anadolu Bölgesi'nin turistik kentlerinden biridir. Bu nedenle ilin turistik alanları, kültürü dışarıdan gelen insanlara tanıtılmalı, ilin kalkınması için iş adamları, siyasetçiler, devlet tarafından yatırımlar yapılmalıdır. Tablodan da görüldüğü gibi eğitim ve sağlık hizmetleri geliştirilsin diyen kadın sayısı az olsa da kadın görüşmeciler yukarıda belirtilen göçü önleme yolları için sıralanan maddelerden birini

değil bunlara ek olarak diğer maddeleri de dile getirmişlerdir. Örneğin istihdam imkânları artırılсын diyen bir kadın görüşmeci buna ilaveten eğitim ve sağlık hizmetleri geliştirilsin yanıtını da vermiştir. Çocuklarının beyin göçü nedeniyle gittiklerini belirtip, ildeki eğitim seviyesinin düşük olduğunu oysaki ilde yüksek puan alan gençlerin, çocukların olduğunu, istenilen bölümlerin ilde olmamasından dolayı beyin göçü yaşanmaktadır. Bu durumun Ardahan ili için büyük kayıp olduğunu belirtip, Ardahan Üniversitesindeki bölüm dalları (sağlık, hukuk vb.) genişletilsin gibi sorunlar dile getirilmiştir. Kimi kadın görüşmecilerin çocukları sağlık bölümlerini kazanmış ama Ardahan ilinde sağlık alanında üniversiteler olmadığı için çocuklarımız neden diğer kentlere gidip okuyor bütün bunların hep masraf olduğu ya da çocuklarının aileden uzakta okumalarından şikâyet edilmiştir. Bu nedenle eğitim hizmetleri geliştirilsin diyen kadınlarda olmuştur. Aynı durum sağlık hizmetleri içinde geçerli olmaktadır. Tıbbi malzemelerin yetersiz olmasından dolayı çevre illere ya da büyük şehirlere gitmek zorunda kaldıklarını belirten kadınlar bütün bunların birer göç nedeni olduğunu dile getirerek, çözüm yolları oluşturulmalıdır şeklinde açıklamalar yapmışlardır.

Yapılan açıklamalar ışığında Ardahan il ve ilçe halkının birden fazla nedenlerden dolayı göç ettikleri ve bu durumun halen devam ediyor olması, ilin göç vermesinin önüne geçilemediği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Göç bugün dil, din ve ırk ayrımı gözetmeksizin her ülkeden, bölgeden insanı ve toplumu etkisi altına alabilen bir süreci kapsamaktadır. Göç olayı genellikle birey ya da bireylerin memnun olmadıkları bir takım nedenlerden dolayı yaşadıkları yerleşim yerlerini, evlerini ya da yuvalarını kendi arzuları doğrultusunda veya zorla, geçici ya da sürekli olmak üzere seçtikleri yeni yerleşim birimine taşıyarak gerçekleştirdikleri nüfus hareketliliği olarak gerçekleşmektedir. Türkiye’de meydana gelen göç olgusunu genel hatlarıyla ele aldığımızda ülkemizde bilhassa ekonomik nedenler başta olmak üzere siyasal, kültürel, sosyal vb. nedenlerden kaynaklı göç olayının yaşandığı ve bunları gerek TÜİK’in açıkladığı veriler ışığında gerekse de televizyon, radyo, bilgisayar gibi kitle iletişim araçlarının vasıtasıyla görüp, duyabilmekteyiz. Yine ülkemizde çeşitli nedenlerden dolayı göç türlerine bağlı olarak meydana gelen göçlerde yaşanmaktadır. Bunlar iç göç, dış göç, geçici ya da kalıcı gibi gruplara ayrılmaktadır. Bu göç türleri arasında ülkemizde en çok iç göçün meydana geldiği ve genellikle kırdan kente ve kentten kente doğru göç hareketinin gerçekleştiği görülmektedir. Çalışmada da bütün bu sorunların altında yatan temel nedenlerin neler olduğu ele alınmaya çalışılmıştır.

Doğu Anadolu Bölgesi’nin bölümlerinden biri olan Erzurum-Kars Bölümü sınırları içerisinde yer alan Ardahan ili bulunduğu coğrafi konum nedeniyle birçok avantaja sahip olmasının yanı sıra dezavantajlarının olduğu da bilinmektedir. Bunun yanı sıra yaptığımız çalışmalar ve elde edilen bulgular sonucunda il için birçok yönden gelişmemiş hatta geri kalmış bir kent olduğunu söylenebilir. İlin geri kalmasına sebebiyet veren temel etkenler şöylece sıralanabilir. Sanayi, ticaret, ulaşım, sağlık, sosyal hizmetler yönünden yeterince gelişmediği, dolayısıyla bu durum insanların geçim sıkıntısı, ekonomik sorunlar yaşaması, hayat koşullarının zorlaşması gibi birtakım sorunlarla mücadele etmesine sebebiyet vermektedir. Ekonomik kaynakların yetersiz olması; işsizlik, düşük gelirli işlerde çalışma, geçim sıkıntısı, aileler arası birtakım huzursuzluklar (kavga, şiddet, boşanma, eş ya da çocuklarını terk etme gibi) olayların yaşanmasına da neden olmaktadır. Bunlara ek olarak sağlık ve eğitim hizmetlerinin yetersiz ve gelişmemiş olması, olumsuz iklim koşulları (yazlar kısa ve serin, kışlar uzun ve sert), insanların birlikte vakit geçirebilecekleri ya da çocuklarını götürebilecekleri sosyal alanlarının yok denecek kadar az olması, üretim ve tüketim

mallarının pahalı olması gibi birtakım sorunlarla mücadele eden bir Ardahan halkının olduğu söyleyebiliriz.

Bütün bu itici nedenler il ve ilçelerde göç olayının sürekli yaşanmasına ve bu nedenden ötürü de nüfus kaybetmesi ile de gündeme konu olmuştur. İnsanlar da mecburiyetten yaşadıkları yeri terk etme zorunda kalmakta ve kentin çekici bulunan, bütün imkânların olduğu yerlere yerleşmeyi çare olarak görmektedirler, ama bu göç verme ilin nüfusu için yarardan çok zarar olmuştur; çünkü ilin geri kalmasına ve nüfus kaybı yaşanmasına neden olmaktadır. Çalışmada bunun nasıl önleneceği ve çözüm yollarının neler olması gerektiği ele alınmaya çalışılmıştır.

Ardahan ilinde yukarıda sayılan göç nedenlerinin var olması bugün sadece erkekleri değil kadınları da etkisi altına almaya başlamıştır ki kadınlar erkeklere oranla daha çok göç vermeye başlamıştır. Kadının göç sürecindeki etkisini ve göç eden kadının bu süreçte yaşadığı zorlukları anlayabilmek için kadınlarla aktif olarak gözlemci, katılımcı çalışmalar yapılarak değerlendirilmiştir. Göçün kadınlar üzerindeki etkisini ölçebilmek için il merkezi, Damal, Hanak ve Posof ilçelerinde toplam 200 kadın görüşmeciyile yüz yüze anket yapılarak elde edilen veriler ayrı ayrı tablolar oluşturulup matematiksel olarak işlenmiş olup, kadınların verdikleri cevaplar ışığında yorumlanmıştır. Kadın görüşmecilere öncelikle yaş, eğitim, mesleki durumları, medeni durumları, çocuk sayısı gibi birtakım genel sorular sorulup bu sorunlar ışığında yaşadıkları zorluklara göre göçü isteyip istememeleri, büyük şehirleri tercih etmeleri gibi göç soruları sorulmuştur. Elde edilen bulgular sonucunda hem il hem de ilçe merkezinde birbirine benzer veriler elde edildiği gibi farklı sonuçlarda görülmüştür.

Ankete katılan kadınların yaş ortalamasına bakıldığında il merkezindeki kadınların çoğunun 31-40 yaş aralığında olduğu, Damal ve Hanak ilçe merkezindeki kadınların 50 yaş ve üzerinde olduğu, Posof ilçe merkezindeki kadınların ise çoğunlukla 41-50 ile 50 yaş ve üzerinde olduğu görülmüştür. Medeni durumlarına bakıldığında ise il merkezindeki kadınların %82'si evli iken Hanak ilçe merkezindeki kadınların %84'ü, Damal ilçe merkezindeki kadınların %68'i ve Posof ilçe merkezindeki kadınların ise %86'sının evli olduğu görülmüştür. Eğitim durumlarına bakıldığında ise il merkezi, Hanak ve Posof ilçe merkezindeki kadınların çoğunlukla ilkokul mezunu oldukları, Damal ilçe merkezindeki kadın görüşmecilerin çoğunun okur-yazar olmadığı

görülmüştür. Kadın görüşmecilerin yaş, eğitim, medeni durumları ve diğer etmenlerin göçe etkisinin olup olmadığı ölçülmüştür.

Örneğin Tablo 118, 119, 120 ve 121’de kadınlara göç etmek isteyip istemediklerini sorduğumuzda evet ve hayır yanıtına verilen oranların az farkla da olsa birbirine yakın olduğu görülmektedir. İl merkezindeki 50 kadın görüşmecinin 24’ü göç etmek isteğini belirtirken, 23 kadın görüşmeci ise yaşadıkları yerden memnun olduklarını vurgulayıp göç etmek istemediklerini dile getirmişlerdir. Hanak ilçe merkezindeki kadın görüşmecilerin 18’i göç etmek istediğini belirtirken, 28’i ise hayır cevabını vermiştir. Damal ilçe merkezindeki kadın görüşmecilerden 23’ü göç etmek istediğini belirtmiş, 25’i hayır istemiyorum yanıtını vermiştir. Posof ilçe merkezindeki kadın görüşmecilerin 12’si göç etmek istediğini belirtirken, 38 kadın görüşmeci ise göç etmek istemediklerini belirtmiştir. Kararsız olan kadın görüşmecilerin olduğu da görülmüştür. Açıklamalardan da anlaşılabileceği üzere dört yerleşim merkezinde göç etmek isteyen ve istemeyen kadın katılımcıların oranlarının birbirine yakın olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 114, 115, 116 ve 117’de ankete katılan katılımcılara kadınların göçü isteme nedenlerini sorduğumuzda, il merkezindeki 50 kadın görüşmecinin 13’ü zorlu hayat koşulları, 12’si çocuklarının geleceğini düşünme, 11’i geçim sıkıntısı, 5’i hayatını yaşamak, 3’ü iş bulma, 4 kadın görüşmecinin 2’si sosyal yaşamın yetersizliği, diğer 2 kadın görüşmeci ise eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersiz olmasını göçü isteme nedenleri olarak açıklamıştır. Hanak ilçe merkezindeki 50 kadın görüşmecinin 23’ü zorlu hayat koşulları, 11’i çocuklarının geleceğini düşünme, 6’sı geçim sıkıntısı, 5’i iş bulma, 4’ü hayatını yaşamak, bir kadın görüşmeci ise eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersiz olmasını göçü isteme nedenleri olarak açıklamışlardır. Damal ilçe merkezindeki 50 kadın görüşmecinin 24’ü zorlu hayat koşulları, 9’u iş bulma, 8’i geçim sıkıntısı, 5’i çocuklarının geleceğini düşünme, 4 kadın görüşmeci ise hayatını yaşamayı göçü isteme nedeni olarak açıklamıştır. Posof ilçe merkezindeki 50 kadın görüşmecinin 26’sı zorlu hayat koşulları, 14’ü hayatını yaşamak, 8 kadın görüşmeciden 4’ü çocuklarının geleceğini düşünme, diğer 4 kadın ise geçim sıkıntısı, 2 kadın görüşmeci ise iş bulma, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersiz olmasını göçü isteme nedenleri olarak açıklamışlardır. Verilere bakıldığında dört yerleşim merkezinde kadınların göçü isteme nedenleri oransal olarak birbirinden farklı olduğu görülmüştür.

Tablo 142, 143, 144 ve 145 de katılımcılara, kadınların büyük şehirleri tercih etme nedenlerini sorduğumuzda en çok tercih edilen nedenler açıklanmıştır. İl merkezindeki kadın görüşmecilerin %42'si daha iyi koşullarda yaşama, %26'sı iş olanaklarının fazla olması ve %20'si ise köy yaşamını sevmemeyi en önemli tercih nedeni olarak vurgulamıştır. Hanak ilçe merkezindeki kadın görüşmecilerin %36'sı köy yaşamını sevmeme, %26'sı iş olanaklarının fazla olması, %24'ü daha iyi koşullarda yaşama ve %6'sı da eğitim ve sağlık hizmetlerinin daha iyi olmasını tercih nedeni olarak belirtmiştir. Damal ilçe merkezindeki kadın görüşmecilerin %40'ı iş olanaklarının fazla olması, %36'sı daha iyi koşullarda yaşama, %16'sı köy yaşamını sevmemeyi büyük şehirlerin tercih edilme nedeni olarak belirtmişlerdir. Posof ilçe merkezindeki kadın görüşmecilerin ise %56'sı daha iyi koşullarda yaşama, %32'si köy yaşamını sevmeme ve %8'i iş olanaklarının fazla olmasını en önemli tercih nedeni olarak belirtmişlerdir. Dört yerleşim merkezinde de oranların yüzdelsel olarak birbirinden farklı olduğu görülmüştür.

Yukarıdaki açıklamalar sonucunda Ardahan ilinde göçü önlemek için alınması gereken önlemler ve öneriler aşağıda yer almaktadır.

Yapılan çalışma sonucunda ve anket sırasında kadınların dile getirdikleri sorunlar, il ve ilçelerde göçü önlemek için yapılması gereken öneriler aşağıda sıralanmıştır.

- İl ya da ilçelerde sürekli yaşanan göçün önlenmesi için öncelikle ilin en temel sorunu olan işsizliğin önlenmesi bu nedenle istihdam imkânları arttırılmalı ve işsizlik sorunu ortadan kaldırılmalıdır ki bir nevi insanların göç etmesinin önüne geçilebilsin.
- Kentin büyümesini ve gelişmesini engelleyen nedenler ortaya konulup planlı, programlı ve bu alanda eğitimi olan insanlarca yürütülmelidir. Aynı zamanda gerektiğinde halkın görüşlerine de başvurulmalıdır.
- Kentin ve ilçelerin yaşam çevresi ve kalitesini iyileştirecek ve geliştirecek faaliyetler yapılmalıdır.
- İlde yetersiz olan imkânlar, insanların göç etmesine etken olan sebepler yerel yönetimler tarafından tespit edilip, eksiklikler, var olan sorunlar ortadan kaldırılmaya çalışılmalıdır.
- Kadın girişimcilere destek olunmalı, yalnız bırakılmamalıdır.
- İstihdam alanında kadın ve erkeğe eşit davranılmalıdır.

- Eğitim hizmetlerinin yetersiz olmasından dolayı il ve ilçelerde üniversite, lise, ortaokul gibi eğitim hizmetlerinin verildiği kurum ve kuruluşların sayısı ve kalitesi artırılmalı, nitelikli eğitimciler göreve getirilmelidir.
- Sosyal imkânların yetersiz olmasından dolayı sinema, tiyatro, konser gibi sanatsal faaliyetlerin yürütüldüğü kurum ya da kuruluşlar kurulmalı ya da sayıları artırılmalıdır. Ayrıca ailelerin çocuklarıyla birlikte vakit geçirebilecekleri park ve eğlence merkezi gibi alanlar oluşturulmalıdır. İnsanların boş zamanlarını değerlendirebilecekleri kamuya ait eğlenme ve dinlenme alanları da oluşturulmalıdır.
- İlin ekonomik kaynağı tarım ve hayvancılığa dayandığı için çiftçilere her konuda destek olunmalıdır. Yine aynı şekilde il ve ilçelerin temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olduğu için gençlere bu alanlarda eğitimler verilmeli, bu alanlarda istihdam imkânları artırılarak genç kesimin işsizlikten dolayı göç etmesinin önüne geçilmelidir.
- İlde var olan üniversitedeki bölümlerin kısıtlı olmasından şikâyet edilmiştir. Bu nedenle gençlerin diğer illere göç etmesini önlemek için ilde olmayan tıp, hukuk gibi eğitimlerin verildiği bölümler kurulmalıdır.
- İl ve ilçelerde sağlık hizmetleri geliştirilmeli, yetersiz olan tıbbi malzemeler tamamlanmalı, mecburi olmadığı sürece insanların tıbbi malzeme eksikliğinden dolayı tedavi olmak için civar illere gitmesinin önüne geçilmelidir. Aynı şekilde sağlık elemanlarının nicelik ve nitelik yönünden kalitesi artırılmalıdır.
- Kimi mahalle ve ilçelerde var olan altyapı yetersizliği ortadan kaldırılmalıdır.
- Kentteki tarihi, kültürel ve doğal yerlere sahip çıkılmalı ve bu gibi yerler bilgisi olmayan insanlara tanıtılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y. (2016). Göç Sosyolojisi. Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Akbulak, C. (2016). Ardahan İlinde Kırsal Turizm Potansiyelinin Sayısallaştırılmış SWOT Analizi İle Değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi (HUMANITAS)* , 1-30.
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Anker, D. (2002). *Refugee Law, Gender And The Human Rights Paradigm*. Harv. Hum. Rts Journal.
- Arınç, K. (2016). *Doğal Beşeri, İktisadi ve Siyasal Yönleriyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri*. Erzurum: Biyosfer Araştırmaları Merkezi.
- Atalay, İ. (1995). *Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*. İstanbul: İnkılap Kitapevi Yayınları.
- Ayan, S., ve Bilican Gökkaya, V. (2016). İç Göç ve Kentleşme Sürecinde Kadının Ekonomik Yoksunluğu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 1-9.
- Başbakanlık, A. (1998). *Gecekondularda Ailelerarası Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü*. Ankara.
- Boran, B. (1945). Toplumsal Yapı Araştırmaları. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF. Sosyoloji Serisi.
- Bulak, A. (2015). Göç Olgusuna Teorik Bir Bakış" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bulut, Y. (2005). Gap Bölgesinde Kentleşme (Sorunlar ve Çözümlere İlişkin Yaklaşımlar). Adana: Nobel Kitabevi.
- Çiçekli, O. Ö., ve Demir, B. (2013). Türkiye Koridorunda Yasa Dışı Göçmenler. Ankara: Karınca Yayınları.
- DİE. (1990-2000).
- DİE. (1990-2004).
- Erdoğan, S., ve Yazıcıoğlu, Y. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri* Ankara: Detay Yayıncılık.

- Erkan, R. (2001). "GAP Bölgesinde Nüfus Hareketleri ve Göç". *GAP Yöresi'nde Nüfus Çevre ve Kalkınma Konferansı 13-14 Kasım*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Erkan, R. (2002). *Kentleşme ve Sosyal Değişme*. Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji.Çev:Ülgen Yıldız*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- İlkkaracan, P., ve İlkkaracan, İ. (1998). 1990'lar Türkiye'sinde Kadın ve Göç. 75 Yılda Köyden Şehirlere. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- İsbir, E. (1986). Şehirleşme ve Meseleleri. Ankara: Ocak Yayınları.
- Kasapoğlu, A. (1997). Karayollarının Teknoloji ve Çevre Etkileşimi: Arazi Kullanımı ve Nüfus Hareketleri, (Toplum ve Göç). Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Keleş, R. (1976). *Kentbilim İlkeleri*. Ankara: SBD Yayınları.
- Keleş, R. (1984). Kentleşme ve Konut Politikası. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.
- Keser, İ. (2011). *Göç ve Zor*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Kırkpınar, L. (2001). *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Kadın*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Lee, E. S. (1996). *A Theory of Migration. Demography, vol 3, pp. 47-57*.
- Mimarlar Odası, Ankara Şubesi. (1971). *Türkiye'de Kentleşme* (s. 5). Ankara: Mimarlar Odası Yayını.
- Murat, S. (1996). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Gençlerin Sosyo-Demografik, İstihdam ve Eğitim Özellikleri*. İ.Ü. İktisat Mecmuası, 46 (38), 311-340.
- Özer, İ. (2004). Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme. Ankara: Ekin Kitabevi.
- Peker, N. (2019). *Diyarbakır Örneğinde Göç ve Kadın*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Peker, N. (2019). Diyarbakır Örneğinde Göç ve Kadın. Diyarbakır: Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme, Türkiye Araştırmaları. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, 5 , 34.
- Sencer, Y. (1979). *Türkiye'de Kentleşme*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Serka. (2013). *Aradahan'ın Sosyo-Ekonomik Durumu ve Uygun Yatırım Alanları*. Kars.
- Serka. *Ardahan*. Ardahan: Ardahan Vailiği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- SERKA. (2016). *Ardahan İli Yatırım ve Tanıtım Strtejileri*.

- Solak, A. (2016). Diyarbakır Göç Araştırması "Toplumsal Kabul, Uyum ve Değişme Bağlamında Diyarbakır İlinde Göç Olgusu:Sorunlar ve Çözüm Önerileri". Ankara: Hegem Vakfı Yayınları.
- Şenyapılı, Ö. (1981). Kentleşemeyen Ülke, Kentlileşen Köylüler. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Tekeli, İ. (1998). "Türkiye'de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi". *Türkiye'de İç Göç*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2011). Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tüfekçi, S. (2003). *Kırsal Kesimlerden Büyük Şehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler: İstanbul Örneği*.
- TÜİK. (1995-2022). <http://www.tuik.gov.tr>
- TÜİK. (2005-2022). <http://www.tuik.gov.tr>
- TÜİK. (2008-2018). <http://www.tuik.gov.tr>
- TÜİK. (2010-2021). <http://www.tuik.gov.tr>
- TÜİK. (2015-2022). <http://www.tuik.gov.tr>
- TÜİK. (2021). <http://www.tuik.gov.tr>
- Ural, E., ve Gür, T. H. (2004). Türkiye'de Kentlere Göçün Nedenleri. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 22, Sayı 1* , 23-38.
- Üner, S. (1986). *Türkiye'de İller Arası Göçler (1970-1980)*. *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*. Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği.

EKLER

EK 1. ORJİNALLİK RAPORU FORMU

 ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 08/05/2023
Tez Başlığı : Göç ve Kadın: Ardahan'da Kadınların Göç Sorunsalı ile İlgili Görüşleri Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 91 sayfalık kısmına ilişkin, 03/05/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 18 'dir. Uygulanan filtrelemeler: 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar hariç/dâhil 4- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nde belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.
08.05.2023
Adı Soyadı: Dilek EVLİAYOĞLU Öğrenci No: 18200000028 Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora
<u>DANIŞMAN ONAYI</u> UYGUNDUR. _____ (Dr. Öğr. Üyesi Kutay ÜSTÜN)

EK 2. ETİK KURUL İZİN FORMU

T.C.
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Sayı : E-67796128-000-2200020623
Konu : Bilimsel Yayın ve Etik Kurul Kararı
(Dr.Öğr. Üyesi Kutay ÜSTÜN)

07.07.2022

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Kutay ÜSTÜN

Danışmanı olduğunuz Yüksek Lisans Öğrencisi Dilek EVLİYAĞLU'nun "**Ardahan'da Göç ve Kadının Göç Etkisi**" başlıklı tez çalışması ve tez kapsamında yapacağı anket soruları Üniversitemiz Etik Kurulu tarafından değerlendirilmiş olup, yapılan değerlendirme sonucu söz konusu tez çalışmasının Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kriterlerine uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Mustafa YILDIZ
Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu Komisyon Başkanı

Belge Doğrulama Kodu: H3P74DD

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Takip Adresi:
<http://ubys.ardahan.edu.tr/ERMS/Record/ConfirmationPage/Index>

Adres: Ardahan Üniversitesi Yenisey Kampüsü Rektörlük Hizmet Binası , Çamıcaşak Mevkii, Ardahan
75002
Telefon No: (0 478) 2117575
e-Posta: hayek@ardahan.edu.tr
Kep Adresi: ardahanunisi@seol.kon.tr

Faks No: (0 478) 2117509
İnternet Adresi: www.ardahan.edu.tr

Bilgi için :
Kubilay Anas
Etik Kurulu Komisyon
Raporitesi
Telefon No: (0 478) 2117575

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Dilek EVLİYAOĞLU
Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Ardahan Halit Paşa Anadolu Lisesi, Ardahan
Yüksek Lisans Öğrenimi : Ardahan Üniversitesi/ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bildiği Yabancı Diller :
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi :

Tarih

Jüri Tarihi : 08.05.2023